

L. Harboe

Namø

Folk og natur

i

F inmarken

af

Dr. Hans Reusch.

Fredje
hefte.

75 øre.

Kristiania.

H. O. Brøgger.

1893.



Folk og natur
i
Finmarken

Af

Dr. Hans Reusch

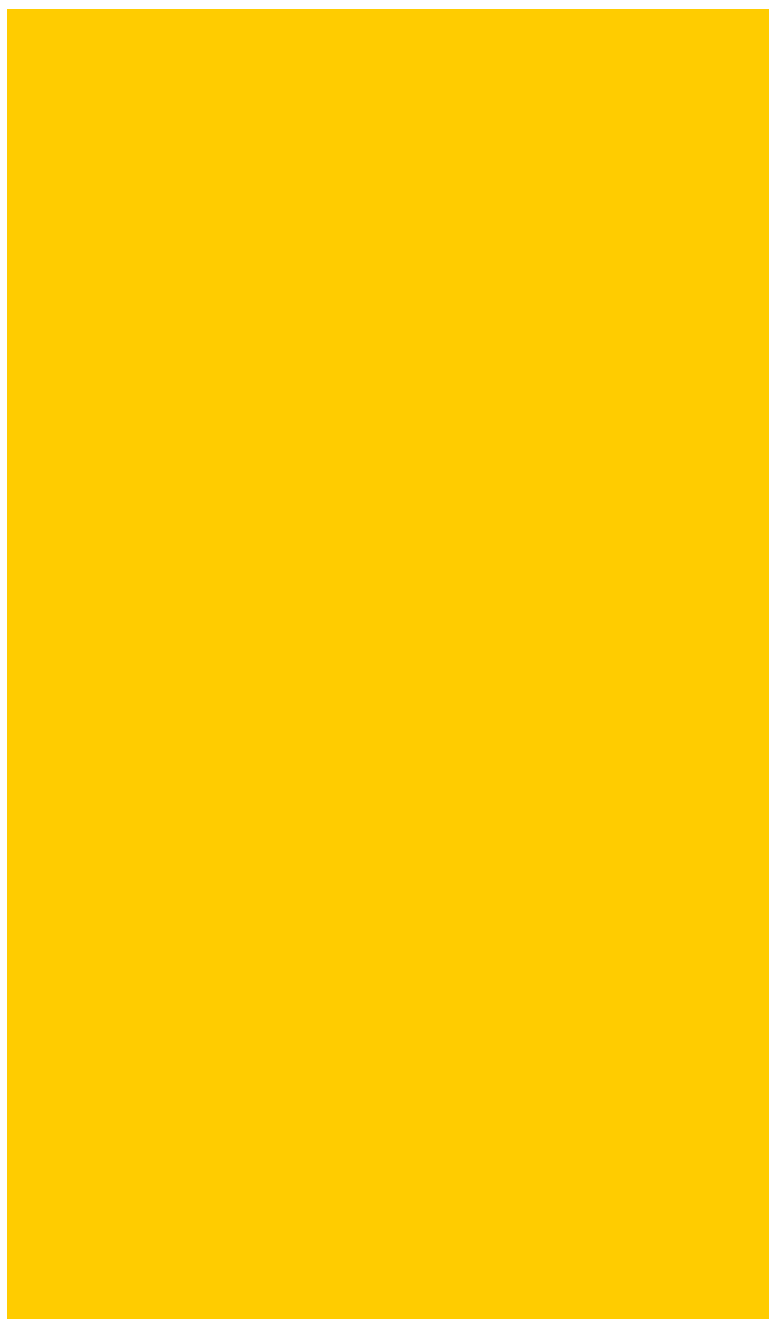
(Med et tillæg: Uddrag af Keilhaus "Reise i Øst- og Vest-Finmarken")



Kristiania
I kommission hos T. O. Brøgger
1895

Indhold.

	Side
Alten	1
Hammerfest og Nordkap	12
Porsangerfjorden	19
Berlevaag	57
Kongsøfjord og Makur	71
Vardø	76
Finmarkens forhold til russerne	81
Sydvaranger	89
Vadsø	98
Nesseby	102
Tillæg Uddrag af "Reise i øst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-Eiland og Spitsbergen i aarene 1827 og 1828 Af B M Keilhau":	
Varangerfjorden	139
Kysterne af Ishavet mellem Vardø og Hammerfest	146
Beeren-Eiland	156
Spitsberge	162
Reise til Karasjøkk	171



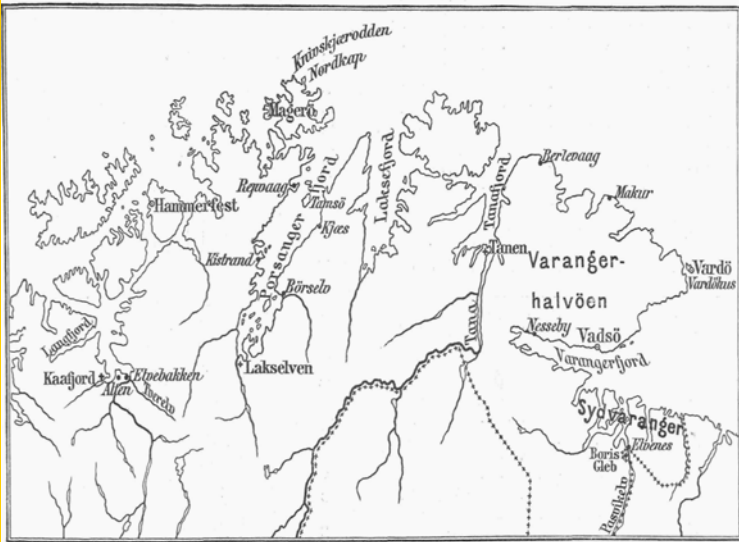
Register

	Side		Side
Afgudsbilleder	114, 173	Fiskeri. Se næringslivet.	
"Alfedanser"	64	Fiskevær	58,86
Algasvarre	131	Fjeldbygning	65,127
Alkefangst	161	Fornorskningen af de fremmede nationer	5, 33, 88, 100
Alten	1	Førstvæsen	3, 96
Altenfjorden	2, 9	Fruholmen	154
Altenskogen	2	Fællesdistrikt	81
Arbejdsløn, høi	16, 61, 74		
		Gammer	37
Baadsfjord	128	Geografiske forhold. Fysisk-	13,65,
Beeren—Eiland	156		120,124
Berlevaag	57	Geologi. Se Fjeldbygning.	
Boris-Glebs kirke	92	Gjøiken	111
Bosekop	6	Grusørkener	64
Brand, Hammerfests, 1890	15	Grænsespærringen	82
Brændevinsdriking	50, 77, 174	Guld, laplandsk	122
Børselven	29, 94	"Gute Jungen"	4
Cochleare som. Næringsmiddel	150	Haakjærringfangst	13
		Hammerfes	12—17, 25, 36
Dampbad	76	Havtaage	151
Diamanter, Pasvikelvæns	90	Hvalfangst	98, 163
Dolomitklipper	27	Hvalrosser	159, 165
Dun	43	Høstakker	42, 64
	Side		
		Indsjøers beliggenhed	13
Elvebakken	4	Ishavsfangsten fra Hammerfest	13
Embedsmænd	67, 87	Istid i en fjern geologisk periode.	128
Eneboerske, russisk	142		
		Jordbrug	73, 94, 103
Finmarkingens karakteristik.			
Bidrag til	60, 78, 86, 140, 147	Kaafjord	6
Finner. Se lapper.		Karasjokk	175
Finlændere. Se kvæner.			
Fiskemel	80		

	Side		Side
Katolsk mission	5	Lapper	
Keilhau	137	— Utøi	30, 106
Kilde	11	— Ufølsomhed med myg	55
Kistrand	52	— Fiskeri	45, 62, 103, 109
Kinerodden. Se Nordkyn.		— Kvægstel	107, 108, 109
Knivskjærodden	17	— Træødelæggelse	3
Kjelvik	18	— Politisk vankundighed	69
Kjærris	171	— Fjeldfinnerne	82, 119, 144
Kolonister	94	— Kjøregreier	171
Kongsøfjord	71	”Lensmandsmil”	69
Kraker	42	Læstadianismen	3, 22
Krækebar	176	Ludvig Filip	7, 10
Kvas	79		
Kvæg	29, 107	Makur	71
Kvæner		Matte	44
— Indvandring	100	Mehavn	151
— Antal	20, 99	Midnatssolen	28
— Fornorskning	5, 31, 33, 88, 101	Moræne	12
— Overgang til lapper	21, 30	Myg.	54, 141
— Kvæntroen	3, 23		
— Nationalaand	87	Nesseby	40, 102
— Sultefodring af kvæg	110	Nordkap	17
		Nordkyn	151
Langfjord	11, 94, 96	Norske. Se finmarking.	
Laksefjorden	153	Næringslivet	13, 16, 43, 61, 74, 80, 87, 94, 120, 149
Lakselven	21, 25, 96		
Landhandlere	44, 49	Orinokofart	121
Lapland	20		
Lapper		Pasvikelven	90, 96, 141
— Antal	19	Pimpsten	91
— Sprog	148	Plantevækst	2, 4, 72, 77, 89, 121, 141
— Fornorskning	33, 59, 107	Politik	67, 81
— Skolevæsen	30	Porsangerfjorden	19
— Religiøse forhold	22, 147	Pulk	171
— Afgudsbilleder	114, 173		
— Forholdet mellem mand og kvinde, bryllupsskikke	109, 111	Reiseeventyr	58
— Sang	111	Relief, landets. Se geografiske forhold.	
— Langbold	111	Rengjærdet	119
— Tyverier	115, 174	Renhjord	144, 175
— Fattigdom	17, 39, 40, 102	Ren, kjørsel med	171, 175
— Eksempel paa elendighed	117	Repvaag	43
— Svaghed	35, 102	Retssager	53, 60, 68, 99, 116, 117, 151
— Boliger	37, 104, 108	Rusland, politisk forhold til	81, 93
— Dragt	21, 22, 63, 104	Russehandel	43, 87
— Maaltider	36, 110, 176	Russenorsk	43
— Drik	50	Russenorsk	43

Side	Side		
Russernes færd til Beeren—Eiland og Spitsbergen	158, 169	Stigning, landets	8, 13, 60, 64, 130
Russisk gudstjeneste	92	Strandlinjer	11, 13, 131
Russisk sprog	49, 140	Sydvaranger	26, 89, 127, 140
Rypefangst	120	Sæl	13, 142
Samfærdighedsforhold	26, 56, 67, 71, 74, 98, 171, 175	Tana	8, 120, 132
Sjaa	43	Tanafjorden	64, 131, 147
Sjøfinner. Se lapper.		Telegraflinje	53
"Skab"	109	Therese von Bayern	11
Skandinavisk-finsk fjeldplataa	66	Trifanshulen	93
Skarv	152	Troldom	139, 114, 150
Skolevæsen	30, 93, 99, 101, 107	Turister	7, 17, 57, 75
Skolter	93	Tverelvdalen	4
Skog	3, 89, 96, 121	Tyveri, stort.	73
Stans Forland	165	Tæle, evig	118
Storme	18, 53, 63, 150	Vadsø	98, 139
Stormfuglen	156	Vardø	76
Spitsbergen	162	Varangerhalvøen	124, 146
Stallo	139	Veirlig	27, 63, 77, 154
		Vestnorske fjeldstrøg	66
		Vulkaner, Laplands	91

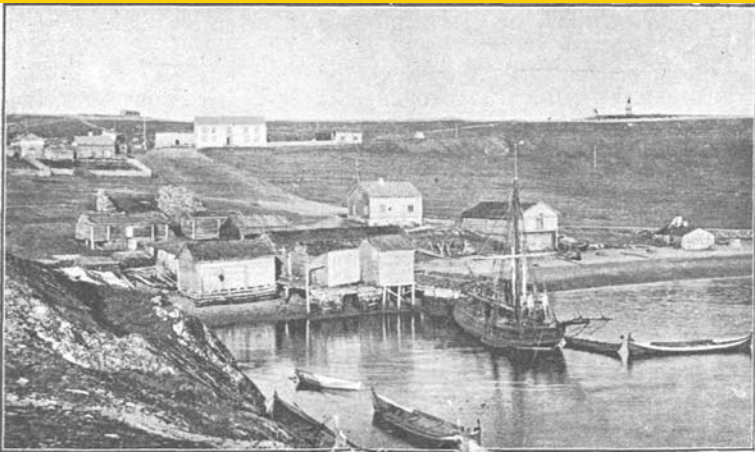
Rettelse: Øverst side 15 staar to gange 1891 istedetfor 1890.



Finmarken.

Alten.

Det arktiske Italien. Folk er ivrige med den slags geografiske sammenligninger, hvorved deres lille krog sammenstilles med, hvad der er mest skjønt og storartet i verden; saaledes taler tyskerne som bekendt om det sachsiske Schweiz, danskerne endog om de fyenske Alper, ja en dame fra Hamar paastod til og med, at hendes fødeby meget almindelig benævntes Nordens



Fra det arktiske Italien.* Etter et fotografi af C. Krafft.)

* Dette og en del andre i det følgende meddelte landskabsbilleder er med Arbejdsdepartementets samtykke gjengivet efter "Det nordlige Norges geologi", en bog, som forf. har udgivet for Norges geologiske undersøgelse.

Neapel. Det er derfor ikke saa underligt, at folk i Finmarken ynder at kalde strøget ved bunden af Altenfjorden eller Alten for "det arktiske Italien". Synderlig italiensk er dog landskabet ikke heroppe, som man f. eks. kan se af hosstaaende billede, der forestiller det sted, hvor dampskibet pleier at lægge til.

Skal man sammenligne Altenfjorden med en anden for sin skjønhed berømt egn, behøver man ikke at gaa længer syd end til Hardangerfjorden. Med den ydre del af denne har nemlig Altenfjorden nogen lighed.

Inderst inde omkring den anselige Altenelvs munding er der afleiret vidstrakte grusmasser, som danner flade furebevoksede moer. Paa selve det punkt, hvor elven falder ud, har den gjort et dybt indsnit i gruset, saa der er dannet en ganske usedvanlig stor mæle (sandskrent) ud mod elven; den kaldes "Sandfaldet". Fra det øverste af denne har man et storartet fjernskue; mod nord ser man langt ud over fjorden; mod syd er udbredt for os den af noksaa anselige fjelde omgivne og med tæt barskog dækkede flade dalbund, og gennem den snor elven sig blinkende frem.

Altenskogen. Fureskogen, der er en sjeldenhed saa langt mod nord, er det, som har bragt folk heroppe til at tænke paa en rig og varm egn som Italien. Den nuværende skog nede i Altendalen er dog kun en rest af større skogstrækninger, som engang har strukket sig 200 kilometer ind i landet lige til den finske grænse ved Kautokeino — paa det hele strjøg ligger der overalt stammer af bartrær i myrer og tjern —, og som ogsaa har været udbredt udover langs fjorden, hvor man endnu finder navne som Svartskog og Tømmernes. Den vigtigste grund til, at Altenskogen endnu er i behold efter den almindelige skogødelæggelse, er, at dette strøg indtil henimod aar ..?.. var en fuldstændig ødemark, som der kun sjelden kom fo...?.. da saa landet begyndte at bebygges i de indre fjordegne, og skogprodukterne fik handelsværdi, søgte kongen at verne om skogen. Han havde dertil en speciel grund, nemlig den, at hele Finmarken i gamle dage betragtedes

som hans private eiendom, hvor beboerne ikke havde nogen ret til grunden og kun fik bo ved hans naade. Dette vedvarede til 1775, da hver beboer fik sit opryddede jordstykke med tilliggende udmark og birkeskog som eiendom (dog uden odel, og det gjælder, saavidt jeg ved, den dag idag). Resten af landet med al barskog beholdt kongen fremdeles, og det er endnu statseiendom.

Istedenfor bartrær er der i Finmarken kommet birk. Denne optræder her nordpaa som et virkelig skogdannende træ over betydelige strækninger, mens den syd i landet kun træffes enkeltvis eller i smaa grupper mellem andre træer; men ogsaa birkeskogen er for en stor del ruineret. Heri har sjøfinerne størst skyld. Ved i kjøkken og stue maatte folk have; men derfor behøvede de ikke at ødelægge trævegetationen, saaledes som skeet er. Værst af alt er den maade, hvorpaa finnerne ofte pleier at bære sig ad om vinteren. Finnen er uforsynlig som græshoppen, og bedst som dét er hænder det, at der ikke er vedpinden i hytten; saa bærer det afsted paa ski til nærmeste birkeskog; her naar sneen høit op paa stammerne; finnen gjør sig ikke umag med at skuffe den væk, men hugger straks løs høit oppe paa træet. Paa denne maade ruineres det og dør væk om vaaren, uden at der kommer rodsrud; med saadanne er det, at birken fornemlig forplanter sig i de arktiske egne.*

Altens forstsvæsen, som skal passe paa fureskogen, har en vanskelig opgave. Folk er fra gammel tid vant til at stjele i skogen; kvænerne er værre tyve end de norske, om de end har forbedret sig noget i det sidste; mange af kvænerne er læstadianere, og flere af dem har i Alten den bekvemme lære, at træerne tilhører Gud, og at de derfor har ret at tage dem. Opsynet i skogen er for svagt. Skogbetjenterne lønnes med 200 kr. om aaret, altsaa omtrent 60 øre dagen, og ..?.. er, at man ikke kan faa

* De, som interesserer sig for Finmarkens trævegetation, bør faa fat i de to værdifulde afhandlinger af hr. Hagemann: "Altenskoven" (Forstforeningens aarbog 1890) og "Finmarksbirken" (sammesteds 1889). Jeg har benyttet dem ved den her givne fremstilling.

til opsynsmænd arbejdsdygtige folk, der udelukkende kan ofre sig for arbeidet i skogen.

For nogle aar siden var der i Alten en gammel skogvogter. En dag han gik i skogen, blev han omringet af nogle kvæner med sværtede ansigter. Skogvogteren gik med pæsk (lappisk skindkjortel); skøerne stak en lang staur gennem ærmerne og bandt hænderne forsvarlig fast. Saaledes maatte fyren vandre, til han kom hjem. Her kunde han ikke engang lukke sig ind, men maatte raabe udenfor huset efter hjælp.

Tverelvdalen. Naar man kommer til Alten, faar man et sterkt indtryk af, hvor mange slags folk der bor sammen i Finmarken. Lad os gjøre en liden tur til de forskjellige steder ved fjordbunden. Længst imod øst har man Tverelvdalen. Befolkningen her er kolonister sydfra, der oprindeligt kom ind som arbejdere ved Kaafjord kobberverk og siden har bosat sig som jordbrugere. Man kan her tænke sig hensat til en af fjelddalene i det søndenfjeldske; husene er rummelige, rene og ordentlige med blomster i vinduerne og omgivet med græsklædte tun. Folkene er oplyste og skal udmerke sig ved sjelden fordragelighed indbyrdes. Jordbunden i dalen bestaar for største delen af lerholdig sand og er fugtig. Man vil maaske undre sig over, at jordeierne lader saa mange smukke birketrær vokse ud over slaatteengene; men dette har en særegen grund; hvor træerne mangler, feies nemlig jorden ofte ganske bar for sne om vinteren og fryser som følge deraf med dyb og skadelig tæle.

Elvebakken. Tverelvdalen naar ned til munden af Altenelven. Lige efterat denne har gjennemskaaret den store grusmasse, har den ud mod sjøen opskyllet et lavt delta. Her bor 4—500 mennesker sammen i en landsby, der kaldes Elvebakken. Jeg benævner Elvebakken med overlæg for landsby; thi i Finmarken gjælder ikke paa samme maade som ellers i Norge den regel, at folket bor spredt. Befolkningen slutter sig oftest tæt

sammen paa enkelte punkter. Ved havkysten har man fiskeværene; længer inde faar bebyggelsen navn af by, f. eks. Nesseby og Kiby ved Varangerfjorden.

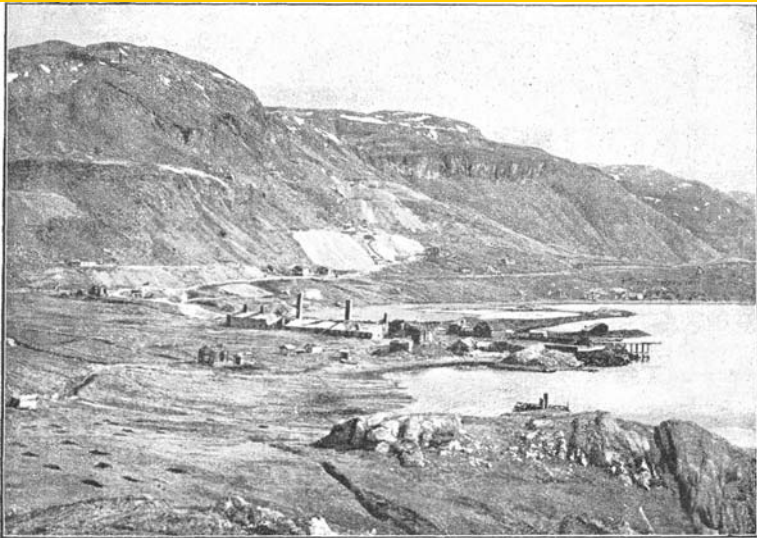
Man behøver blot fra Tverelvdalen at sætte over elven til Elvebakken, saa er man med en gang mellem folk, der taler et fremmed sprog. Elvebakken er et stykke Finland i Norge. Foruden egne kvæner er der ogsaa indblandet en del halvnorske; men disse er ganske forkvænset. Folkene paa Elvebakken er nøjsomme og i det hele velholdne. I den senere tid begynder de at føle sig tilsidesat og staaende udenfor nationen eller vel nærmest kommunen, til hvilken de som andre jo direkte maa skatte. Dette har den heldige virkning, at de mere fremmelige stræver med at lære norsk og holder norske aviser.

Den katolske mission i Finmarken. Følte man sig i Tverelvdalen at være i Syd-Norge og paa Elvebakken i zarens storfyrstendømme, saa møder man igjen noget nyt, naar man fra Elvebakken gaar et stykke vestover til Finmarkens gamle amtmandsgaard. Da jeg kom til denne, som er en stor hvidmalet træbygning med et lidet klokketaarn midt paa taget, gik jeg nær til for at se paa en over bislaget anbragt inskription, hvor der staar "St. Josephs kirke" og et latinsk citat af Iste mosebog "*Ite ad Joseph*". En fransk katolsk pater kom ud, bød mig venlig indenfor, trakterede vin og fulgte mig ved afskeden et langt stykke paa vei. Det var en yngre mand, underholdende og elskværdig, og samtidig var der noget beskedent og værdigt ved ham. At tale med ham var at føres ind i ganske andre forestillingskredse end de sædvanlige under en Finmarksreise. (For øieblikket holdes der ingen katolsk prest i Alten.)

Man maa undre sig over, at den katolske kirke holdt en saadan udpost besat og det med stridsmænd, der sikkerlig kunde kæmpe med ære paa en større valplads. Efterat den katolske mission her har virket i snart 40 aar, er menigheden ikke større end omtrent 20 personer; det er fattigfolk, om hvilke man vistnok

uden at tænke altfor ondt om sin næste kan formode, at hensyn til mulig understøttelse i det mindste delvis har spillet en rolle ved omvendelsen.

Bosekop og Kaafjord. Har man taget afsked med den ensomme skiltvagt for pavekirken, kommer man straks efter — det er fremdeles i bunden af Altenfjorden — til Bosekop nær Alten kirke; dette er knudepunktet for det norske samfundsliv i disse



Kaafjord grube. I forgrunden sees ruiner af smeltehytten. Opad fjeldsiden ligger hobe af udmineret sten, (Efter fotografi af S. Tromholt.)

egne med prest, klokker, doktor, lensmand, postaabner, førstmænd, telegrafist, amtsskolelærer, landhandlere m. m.

Gjør man saa en rotur herfra paa en mils vei, kan man, om ikke selv faa iagttage, dog faa høre beretningen om og se levninger af en virksomhed af en anden karakter, Kaafjord kobber-

verk. Skulde vi være fuldstændige, burde ved Altenfjorden endnu medtages sjøfinnernes liv; endvidere burde vi omtale fjeldfinnerne, som paa Bosekop har sin vigtigste markedsplads, og russerne, der kommer som trækfugle hver sommer, ja tilslut ogsaa turisterne fra alle verdens lande.

Arbejdet ved Kaafjord kobberverk, der dreves for engelsk regning, var engang meget betydeligt efter vore forhold; en tid levede deraf lige saa mange personer som i Hammerfest, Vardø og Vadsø tilsammen. Nu ser man af verket kun hobe af udmærket sten opefter fjeldsiden og ruiner af smeltehytte og arbejderboliger. Disse sidste var opført af slaggsten, det vil sige smeltet slagg, som man har ladet størkne i firkantede former. Den gamle direktørbolig benyttes af stedets landhandler. Det er en anselig hvid træbygning, indrettet saavidt muligt paa engelsk maner og saaledes meget forskjellig fra egnens almindelige huse.

Den sidste direktør, der af selskabet havde en nok saa betydelig sum til at bestride sine husholdningsudgifter for, udviklede en storartet gjestfrihed, hvorom ældre folk har meget at berette. Det paa kysten rutegaaende dampskib, som i hans tid tilhørte staten, anløb Kaafjord. Naar det kom, blev skibets officerer og førsteplads-passagererne altid inviteret til dans og anden lystighed hos direktøren. Det kunde nok hælde, at der indtraf forsinkelser i ruten. En hyppig spøg af verten var, at han ved gjesternes ankomst med høitidelig mine udtalte sig om toddydrikning som en styg norsk skik. Han kunde, sagde han, ikke gjøre videre indrømmelser til denne, end at han lod gæsterne hver drikke et glas; men saa havde han ikke imod, at det var sterkt og blev tømt. Derpaa blev baaret ind glasser af størrelse som store blomsterpotter. I Kaafjorden opbevares endnu en haandskreven engelsk, gennem mange aar ført avis, i hvilken stedets begivenheder skildres, ..?. paa en humoristisk maade.

En berømt turist. Ovenfor nævntes turisterne i Alten. En af de første var den senere franske konge Ludvig Filip, der

paa den store franske revolutions tid i 1795 reiste over fra Alten til Torneå ved den botniske bugt og derfra til Stockholm.* Biskopen skriver i et anbefalingsbrev for ham og hans ledsager til sognepresten ved Altenfjorden: "Der kommer to reisende schweizere, en hr. Froberg og en hr. Müller. Det er oplyste,, vittige, sedelige mænd, taler tysk." Hr. Muller var Ludvig Filip, Froberg var en tysk oversættelse af ledsagerens navn, grev de Montjoye. De reisende opholdt sig nogen tid paa Enare preste-gaard, hvor "Muller" sluttede et intimt venskab med husholdersken. Frugten heraf var et guttebarn, som, da kvinden senere blev gift med en prest Kolstrøm, adopteredes af ham og antog hans navn. Da gutten var bleven voksen, kom han i uenighed med sin mor og stedfar i anledning af sit giftermal og reiste med kone og børn over til Tanaelven. Her var han først meget trængende, men blev hjulpet af en norsk handelsmand Fandrem og skaffede sig med tiden boplads og flere kjør. Da Fandrem en del aar senere traf ham igjen og spurgte, om han ikke vilde henvende sig; til sin far, der da var Frankriges konge, svarede han: "Vorherre har nu hjulpet mig saa meget, at jeg er sorgløs for mig og mine, og da kan far være konge for mig, uden at jeg skal tigge ham." Denne kongesøn døde for 20—30 aar siden. Om der lever efterkommere, vides ikke.

Landets stigning i Finmarken. Lige ved Bosekop rager der op af sjøen en liden steil fjeldvæg, som i geologens øine er meget interessant. For omtrent 50 aar siden overvintrede nemlig nogle af den franske regjering udsendte videnskabsmænd i Alten. Der blev paa den tid i den omhandlede klippe hugget et merke i tangranden, det vil sige den linje, op til hvilken tangen vokser paa klippen. Dette merket er saavidt man kan skjønne (der er desværre her nogen usikkerhed ..?. jernbolt, der nu staar 1,20 meter over tangranden. Saa meget skal landet altsaa være steget

* Om denne reise stod der for nogle aar siden en artikel i "Morgenbladet".

siden da. Ogsaa fra andre steder i Finmarken faar man høre om en sterk stigning af landet.

Ogsaa forud for denne sidste stigning maa landet have hævet sig. Ved Altenfjorden og i sundene mellem øerne udenfor ser



Klippevæg ved Bosekop i Alten. I højde med den ældre herres hat er den nuværende tangrand. Han peger med staven paa den jernbolt, som i 1844 skal være indsat i den daværende tangrand. (Fotografi af forfatteren.)



I forgrunden sees en flad strandbred; saa følger fjorden; i baggrunden hæver sig et fjeld med en strandlinje.

man over lange strækninger, at der efter fjeldsiderne tegner sig saakaldte strandlinjer, som er frembragt i havets overflade. Ved nøiere at undersøge disse forhold har man fundet, at der i hovedsagen er to linjer, den ene høiere, den anden lavere. Paa nogle strøg sees samtidig begge linjer. Naar man flygtig betragter dem, kunde man tro, at de var ganske vandrette. Ved maalinger har man imidlertid fundet, at linjerne hæver sig fra kysten indad; stigningen af landet har altsaa været stærkest i de indre fjordegne. Den øverste linje ligger f. eks. ved Alten 67 1/2 m. o. h., men ved Hammerfest derimod kun 28 1/2 m. o. h. Undersøger man en Strandlinje paa stedet, finder man, at den bestaar af en flade langs fjeldsiden; bagenfor fladen løfter sig en forholdsvis steil skrent. Strandlinjerne dannes ved, at havet tærer paa landet. Bølgebevægelsen er stærkest i overfladen og blir svagere nedad; endvidere flyder paa overfladen i disse nordlige farvand til visse aastider is, og den har kanske i fortiden været tilstede endog i store masser. Bølgebevægelsen i forening med drivisen virker som en vandret fil. Hvor der paa fjeldsiden ligger grus, er det naturligvis ganske let i dette at frembringe strandlinjer; men saadanne udgraves ogsaa i fast fjeld, og her blir det langt lettere staaende gjennem følgende aarhundreder.

Landets stigning i Finmarken har allerede for lang tid siden tiltrukket sig opmærksomheden. Den engelske geolog Murchison fortæller om en samtale, han havde i 1843 med kong Ludvig Filip, som berettede følgende historie. Jeg stod en dag, sagde han, paa strandbredden og betragtede et skib i det fjerne, da stedets gamle prest, som var med mig, sagde: ”De ser ud over havet; men De lægger ikke merke til, hvad der ligger for Deres fod.” Jeg saa ned og opdagede, at jeg stod paa grus og skjæl noget over flodhøide. Den gamle prestemand fortsatte da: ”Mens jeg var ung, vaskede sjøen opp disse skjæl; nu naar den aldrig op til dem, og vi slutter deraf, at landet stiger op.” Fra det øieblik har jeg, tilføiede kongen, faat den forestilling om jorden,

at den sveller ud som en ballon, der pustes op; men tilgiv mig, om min teori er dum og urimelig. *

En mærkelig kilde. Ved bunden af Langfjord, en sidearm til Altenfjorden i dens ydre del, findes et naturfænomen, som det kunde have været interessant at faa undersøgt, men om hvilket jeg hørte altfor sent. Det er en kilde, som beskrives i en tysk bog "Ueber den Polarkreis. Von Th. von Bayer. Leipzig 1889". "Paa et temmelig skjult sted i det grønne er der et rundt vandbækken, omgivet af klipper. I midten stiger lodret i til 2 meter i veiret en vandstraale, som er omtrent 1/3 meter i tvermaal; den spredet sig til alle sider og falder ned med en brusen, som høres paa lang vei." Dette eiendommelige vandspring er kilden til "Storelven", der, saavidt jeg forstaar, falder ud inderst i Langfjorden. Den anførte tyske bog er meget god. Forfatteren havde før sin afreise grundig studeret vore norske arbeider, baade geologiske, botaniske og statistiske, i det hele alt, som gaar ind under geografi i videre betydning af ordet, saa endog en velstuderet norsk kan finde en hel del oplysninger samlet. Alle reisens oplevelser noteres samvittighedsfuldt, endog saadant som "vi fik nu for første gang en lensmand ombord" med forklaring af, hvad en lensmand er for noget. Forfatteren gjør indtryk af en verdensmand og ikke nogen fagmand. Jeg havde i begyndelsen, da jeg læste bogen, tænkt mig, at den nærmest maatte være skrevet af en eller anden høiere embedsmand, noget saadant som en dommer eller oberst, der havde taget afsked og nu vilde udfylde et ærefuldt otium med geografiske studier. Senere opdagede jeg, at forfatteren var en dame, og er bleven underrettet om, at det er en bayersk prinsesse, idet Th. von Bayer betyder Therese von Bayern. Det er i ethvert tilfælde en prinsesse, som har læst andet i sit boudoir end noveller.

* A. Geikie: Life of Sir Roderick Murchison, Ld. 1876, II, s. 4.

Hammerfest og Nordkap.

Morænen ved Hammerfest. Vi endte foregaaende afsnit med nogle geologiske emner og vil ogsaa her begynde med et saadant. Hammerfest ligger lige ved en liden vig, som danner dens havn. Man behøver kun at stige op et par hundrede skridt fra den indre ende af havnen, saa kommer man til en sjø, som kaldes Storvandet. Dette er adskilt fra havet ved et landstykke, der ikke bestaar af fast fjeld, men af løst grus, som elven fra vandet har gravet et leie igjennem.



Morænen foran Storvandet ved Hammerfest.

Paa hosstaaende tegning sees til højre Storvandet; saa kommer grusvolden; paa dennes yderskraaning sees de første huse af byen; udenfor er havnen.

Den, der har færdes en del i Norge, ved, at hvad vi ser her i smaat og sammentrængt paa et ganske lidet rum er et

meget almindeligt forhold. Vi reiser ind en fjord og træffer i dennes indre ende et af grus bestaaende jordsmon, som ofte hæver sig i terrasser. Vi vandrer et kortere eller længere stykke ind i landet, og der udbreder sig foran os en vandflade. De, som har været i Hardanger, har set dette i Graven, Eide og Odde; ja, det forholder sig i det hele taget væsentlig paa samme maade med de store indsjøer paa Østlandet, Mjøsen, Randsfjord, Krøderen og flere, kun at man for at komme til dem fra havet af ikke har en liden spadsertur, men maa tilbagelægge mange mil. De her omhandlede sjøer er i det mindste delvis opdæmmed af naturen paa lignende vis, som en mølledam er opdæmmed af folk.

Alle har hørt om istiden, og hvorledes bræerne i fordums tid har slæbt frem grusmasser over landet. Saadanne ophobninger af grus fra istiden er det, som er kommet til at ligge i vandløbene foran indsjøerne. Ved Hammerfest er forholdene særdeles klare. Volden mellem vandet og havet er en endemoræne, det vil sige, der er en vold oplagt for enden af isbræen, som i sin tid kom ned fra højere egne og udfyldte det rum, hvor senere vandet opstod.

Vi ser paa tegningen, at morænen er paafaldende flad ovenpaa, og at der strækker sig en strandlinje fra den langs vandet i højde med dens overside. Dette kommer af, hvad der netop er nævnt, at landet engang har ligget lavere; vandfladen har været i højde med morænenes overside; derved er denne bleven jevn, og derved er strandlinjen fremkommet.

Ishavs fangsten fra Hammerfest. Fra Hammerfest udruster man en del jagter, almindeligvis paa 9 mands besætning til fangst i Ishavet. Dels driver de haakjærringfangst ude i havet, dels skyder de "storkobbe" (*Phoca grenlandica* og *Cystophora cristatata*) og "smaakobbe" (*Phoca anellata*) samt hvalrosser og isbjørne under Spitsbergen og de andre polarlande i nordøst derfor.

Haakjærringfangsten foregaar paa en grusom maade: dyrene bider paa store kroge, der hænger i jernkjettinger og er forsynet

med spek som agn. Man heiser den fangne fisk hen til skibssiden,, tager leveren ud og lader saa dyret atter svømme levende bort. Tidligere havde man leveren paa tønder; men i den senere tid er man begyndt at koge tran af den ombord. Produktet blir saaledes mere værdifuldt og tager mindre plads. Er et skib saa heldigt, at det kommer op i en flok af haakjærringer, gaar fisket for sig nat og dag, om veiret tillader det. Folkene blir naturligvis herunder aldeles udmattet; historien lyder, at de tilslut griber til det middel "at sætte pinder mellem øielaagene for at holde disse fra hverandre". Sikkert er det, at det uafbrudte arbejde uden søvn har gjort folk vanvittige. Et saadant stormfiske kan holde paa indtil 8 dage i træk; men saa kan man ogsaa dermed faa fuld ladning. Mandskabets løn bestaar i en tredjedel af fangsten. Skipperen, der har dobbelt mandslod, kan ved et heldigt 8 dages fiske fortjene 12—1600 kroner og altsaa have nok for hele resten af aaret. Dette er nu sjelden tilfælde; thi den sedvanlige mandslod er mellem 100 og 300 kroner; ja man har i de senere aar klaget over, at det er vanskeligt at faa folk til ishavsfangsten, netop fordi den andel, som falder paa hver, blir for liden.

"Gute jungen". I vore bedsteforældres tid fik Hammerfest engang paa en eiendommelig maade en tilvekst. En købmand anmodede en handelsven i Hamburg om, at han, naar der gik fartøi, skulde sende 12 gode knive af en viss sort. Der var nemlig stor brug for saadanne i Hammerfest, skrev han. Om sommeren, da fartøiet kom, indfandt skipperen sig hos købmanden med 5 hamburgske fattige gutter og bragte hilsen og undskyldning, fordi han ikke kunde sende flere. Købmanden havde nemlig i sit brev benævnt knivene "zwölf gute jungen"; junge er nemlig et ord, som jeg endnu i min barndom har hørt i Bergen om et slags store knive. En af disse gutter blev bødker, og meget anselige folk i Finmarken nedstammer fra ham.

Branden 1891. Mit kjendskab til Finmarken skriver sig fra 1891. Da jeg efter at have været i Øst-Finmarken igjen kom tilbage til Hammerfest, viste byen sig ganske anderledes end første gang eller rettere sagt, der stod kun en tredjedel af byen igjen efter den voldsomme brand, som havde raset. Naar man tager hensyn til, at der havde boet 1500 af byens 2500 mennesker i det nedbrændte strøg, havde dette en paafaldende liden udstrækning. Grundfladen for hvert enkelt hus var indskrænket, og man fik meget tydelig syn for, hvor rigtig trangt folk heroppe bor; tømmeret er jo dyrt, og der er saa faa, hvis kaar hæver sig over en jevn tarvelighed. Brandstedet havde for resten et mindre sørgeligt udseende, end man skulde have ventet. Det var søndag og stille med straalende sol. En del midlertidig opførte skur af skinnende nyt træverk og lyse lerredstelte — udlaant af militæret — var synlige allerede paa afstand. Enkelte familier havde i teltene indrettet sig noksaa hyggelig med breddegulv og gulvtepper. Børn legte muntert, og i et af teltene lød en dansemelodi fra trækharmonium.

Vil man have et indtryk af, at den nuværende tidsalder er en jernalder, bør man se sig om paa en brandtomt; det er næsten utroligt, hvor meget jernskrammel man finder der. Jeg lagde særskilt merke til to forrustede og reducerede gjenstande, som rimeligvis i sin tid havde hørt til de mest bemærkede i byen; den ene var kirkens spir med vindfløi, den anden en velociped, maaske byens eneste. Mange saakaldte ildfaste skabe viste sig desværre ikke at have været ildfaste, da de underkastedes en ikke paa forhaand arrangeret prøve. Kjøbmændene i Hammerfest gjorde derfor ret i ikke at tro dem, men reddede, hvad reddes kunde; det papir, som blev igjen i skabene, forkulledes ynkelig. Nu stod skabene der som æselet, efterat løvehuden var revet af det. De forskjellige fabrikanters navn kunde læses; thi deres navn var støbt ind i dørene.

Man havde meget at fortælle om branden. Jeg vil ikke indestaa for alt, saaledes som det blev mig fortalt, og saaledes som

jeg her gengiver det; men at ikke brandvæsenet var i den orden, det helst burde have været, er vel sikkert. Branden skal først være bleven iagttaget af nogle gutter, som laa og fiskede; til alt held var det tænksomme gutter, som snarest muligt roede iland og vækkede udkiksvagten.

Nu gav folk sig til at raabe "brand" og "vand". Jo da! Brand kunde man faa saa meget af, som man bare lystede; vand var derimod ikke at opdrive. Rigtignok havde man vandverk og en vandmester; men uheldigvis havde mesteren i anledning af et reparationsarbejde skruet vandet af, før han krøb til sengs om aftenen. Nu mesteren afsted en fjerdingvei, alt hvad han kunde, med en skruenøkkel i haanden for at skaffe vand. Almindelig spænding over hele byen, om ikke vandet skulde komme. Nei! intet vand! Saa en mand afsted efter mesteren. Han mødte sin mester paa tilbagemarschen. Nu begge afsted til skruestedet, hvor mesteren uheldigvis havde skruet til den gale kant. Under alt dette brændte imidlertid de to tredjeparter af byen op.

En hel del af byens folk havde ikke assureret; der skede da et opraab til indtægt for de brandlidte. Ikke faa penge kom ind; saaledes ydede den tyske keiser, som forud havde besøgt Nordkap, 10 000 mark.

De opraab, som nu og da kommer angaaende nødstilstand i de nordlige landsdele, kan, i forbigaaende sagt, sees fra to sider. Vistnok har man deroppe et langt vintermørke, ofte stygveir og en natur med fattigt vekstliv, saa man for saavidt kan ønske beboerne bedre kaar; men paa den anden side er det for almindelige folk der lettere at tjene noget end længere sydpaa. Ved at anvende samme arbeide og økonomi som i vore egne opnaar man meget mere; arbejdslønnen er nemlig høi, og de to vigtigste næringsmidler, fisk og det russiske mel, er meget billige. Dersom alligevel folk med fuld arbejdskraft og god fortjeneste lever som græshoppen uden at samle formad, saa er de onde dage ikke ganske uforskyldte. Om end Finmarken ikke flyder over af de to traditionelle goder, melk og honning, saa er det dog i virkelig-

heden "Norges Amerika", hvor folk vandrer ind paa grund af den lette levemaade; folkemængdens forøgelse viser noksom dette. Vi skal senere komme tilbage hertil. Personer, som stod forholdene nær, tviler endog paa, om den store indsamling til baade og levnetsmidler, der fandt sted efter den store stormulykke for nogle aar siden, var berettiget i den udstrækning, hvori den skede. Naar jeg saaledes mener, at tiggerminen i det hele taget ikke passer for Finmarken, saa gjælder dette norske og kvæner; af sjøfinnerne er, som vi skal høre, en del saa forkomne, at de noget nær bestandig kan trænge almisser.

Nordkap og Knivskjærodden. Paa veien fra Hammerfest østover tog dampskibet veien udenom Nordkap. Dette fjeld, der er fladt ovenpaa og har steile sider, er saa ofte beskrevet, at jeg ikke behøver at omtale det nøiere. Nordkaps berømmelse er et merkeligt bevis paa, hvilken rolle det æstetiske spiller for os mennesker. Nordkap er nemlig, som forlængst eftervist, ikke vor verdensdels nordligste pynt. Knivskjærodden straks vest derfor rager længere ud i havet; men da dette nes er lavt og uanseligt, bryder ingen sig om landmaalernes iagttagelser og beregninger, mens Nordkap tiltaler alle baade paa grund af sit udseende og sit betegnende navn. Nordkap er poesi, Knivskjærodden prosa. Dette sidste, prosaen, har vi nok af til daglig, derfor er der ogsaa drukket saa mangt et glædesbæger med vin ved Nordkap, men ingen ved den anden odde med det lange navn.

Omstændighederne tillod os ikke at bestige Nordkap. Da vi imidlertid havde en del udenlandske turister ombord, skulde den anden del af alle samvittighedsfulde reisendes program udføres efter reisehaandbøgerne: dampskibet lægger bi, og passagererne fisker torsk med snøre. Snørerne kom ud, og de sjøsvage begyndte at faa fornemmelser, idet skibet laa, hvad man tilsjøs kalder stille paa bølgerne; men torsken var ikke saa dum, at den bed paa.

Lidt moro kan man alligevel skaffe sig. Der er to sorter praktisk spøg, som hører til en Nordkapstur. Den ene er, at man ved hjælp af et udspændt haar i" kikkerten viser den troskyldige reisende polarkredsen; paa grund af den tiltagende oplysning gaar dog dette kunststykke kun i det færreste tilfælde. Under torskefangsten har man den anden sort løier. Naar snørerne hænger udenfor salongluggerne, benytter velvillige folk anledningen til at spille torsker, idet de rykker i linerne. Derfor, naar du paa en Nordkapstur kjender et voldsomt bid, saa antag ikke en altfor frydefuld mine under ophalingen. Det kan være godt, at du, med det samme disse ting er paa tale, forberedes paa, at du ufravigelig, naar du faar fjeldgruppen "De 7 søstre" paa Helgeland i sigte, vil blive forelagt det spørgsmaal: Mellem hvilke af de 7 søstre er der størst mellemrum? (Svar: Mellem de to yderste.)

Paa østsiden af Magerøen, hvor Nordkap ligger, anløber dampskibet Kjelvik. Man kan forestille sig en i forhold til sin vidde langt indtrængende bugt omgivet med en sammenhængende væg af steile klippesider, som kun inderst inde lader sig bestige, altsammen nøgent og trist, kun med nogle grønne pletter ved handelsmandens huse nær sjøen. Da Kjelvik saaledes er indelukket til alle sider undtagen en, kan vinden, naar den staar fra denne kant, tage noget ganske forskrækkelig. For en del aar siden blæste kirken saa fuldstændig væk, at man kun fandt rester af den høit oppe paa fjeldsiden.

Porsangerfjorden.

Porsangerfjorden og dens natur. Porsangerfjorden, som gaar ind i øst for Nordkap og er over 100 km. lang, omgives af lave fjeldstrøg og ligner saaledes Kristianiafjorden. Paa største delen af østsiden stiger fjordens sider paafaldende jevnt og langsomt op fra fjordbredden. I det sydlige Norge ser man kun i de aabne, høitliggende sæterdale lignende former af landskabet. Ogsaa hvad vekstlivet angaar, mindes man om høifjeldet her nede hos os. Man kan kanske overhovedet faa det bedste billede af vore nordlige landsdele, naar man tænker sig høifjeldet sydpaa sunket ned til havets overflade. Hardangervidden og Dovre vilde f. eks. paa den maade give Østfinmarken; af Jotunfjeldene vilde man faa Lyngenfjordens og Lofotens tinderækker.

Porsangerfjordens befolkning. Porsangerfjorden hører ikke til Norge. Det vil sige, politisk er den norsk; men hvad befolkningen angaar, er den fremmed. Efter professor J. A. Friis's fortjenstfulde "Etnografisk kart over Finmarkens amt" bor der i Kistrands prestegjeld, som omfatter Porsangerfjorden med undtagelse af dens yderste del, 20 norske familier, prest, doktor, skolelærere, telegrafister o. s. v., 130 lappefamilier, hvoraf der i 86 familier ikke er en eneste person, som kan tale norsk, 103 kvænske familier; i 70 af disse familier kan ingen norsk. Folk sydpaa, der ikke særskilt har sat sig ind i disse forhold, har gjerne en temmelig unøiagtig forestilling om forholdet mellem tallene paa

lapper og kvæner nordpaa. Mest har man hørt tale om de omvankende renlapper; men de spiller ingen betydelig rolle, hvad mængde angaar; de fastboende lapper er mere end 10 gange saa talrige, i det hele 18000. Kvæernes antal i Norge er 8000. Vi er tilbøielige at tænke os lapperne lig indianerne i Nord-Amerika som en forsvindende race, der dels holder paa at gaa op i nordmændene, dels dør ud; men det er langtfra tilfældet. Lapperne har for det første nu som før sin særegne dragt, sit for os aldeles uforstaalige sprog og en karakter, der er ligesaa forskjellig fra vor som vor fra italienernes. Endvidere holder de paa sit og er en frugtbar slekt. Fra 1860 til 1887 tiltog antallet af lappfamilier i Finmarken med omtrent 300, nemlig fra 1101 til 1392. Begrebet "Lapland" er forsvunden fra vore geografier; men Lapland eksisterer dog som en etnografisk enhed. Engang omfattede det hele den nordlige del af den skandinaviske halvø, det nordlige Finland og de tilstødende dele af Rusland. Nu har germanerne delvis koloniseret kystegnene indtil langt nord for polar-kredsen, og finlænderne eller kvænerne har ogsaa trængt frem paa sin kant; men i det indre udbreder sig endnu et stort sammenhængende Lapland, og det strækker sig endnu saa pas ud mod havet, at det omfatter de finmarkske fjordegne og en stor del af fjordegnene i Tromsø amt. Lapland har havt den samme skjæbne som Polen, at blive delt politisk mellem tre sammenstødende riger; men lapperne er dermed ligesaalidt som polakkerne udsløttet som nation. Hvad Finmarken og de tilstødende dele af Nordland særskilt angaar, saa er det fra reformationstiden af, at nordmændene lidt efter lidt har trængt frem langs kysterne af lappernes land; indvandringen vedvarer endnu, og i 27 aar, fra 1860 til 1887, har nordmændenes antal omtrent fordoblet sig i Finmarken (fra 1255 familier til 2287). I forholdsvis ny tid er indvandrere fra Finland kommet over ørkenerne i det indre til det arktiske "fjerne vesten" eller rettere "norden" for at dele havets rigdomme med de tidligere indvaanere. I de nævnte 27 aar har kvænerne mere end fordoblet sig, idet antallet af familier er steget fra 538 til 1248.

Lakselven. Jeg har bereist største delen af Porsangerfjordens bredder. I Kistrand, som ligger paa vestsiden, leiede jeg en baad bemandet med en kvæn og en nordmand, antagelig; den eneste norske af arbejderklassen ved hele Porsangerfjord. Reisen gik først mod syd til Lakselvdalen.

I bunden af Porsangerfjorden udbreder sig et med løvskog bevokset terrasselandskab, gjennem hvilket den anselige Lakselv strømmer ud i havet. Omtrent 200 mennesker bor her i tømmerhuse. Der er kun 1 norsk, skolelæreren, mens hele den øvrige befolkning er kvæner. Disse er for resten opblandet med lapper og forstaar lappisk, og man siger, at Lakselven er det eneste sted i Finmarken, hvor kvæner i nævneværdigt antal holder paa at absorberes af lapper.

Første gang jeg skulde sætte over Lakselven, fik jeg ved gebærder og ved at gentage ordet "jokka" (elv) en jente til at følge med mig. Hun var klædt paa stedets maade i en kort kjortel af det slags sribede tõi, som almindelig anvendes til træk paa madraser, og kaldes bolstervæv. Pigen saa med sine brede røde kinder ikke værst ud; men noget, der vanprydede hende som andre lapper, var, at hun stod med tærne ind mod hinanden og ikke ud som vi. Man siger, det er en vane, som kommer af, at komagerne er tykke over anklerne paa grund af sennegræsset, der er i dem. Min ledsagerske førte mig ned til en liden flad og lang baad, og jeg satte mig paa hendes med gebærder udtrykte opfordring ned paa bunden. Nu ventede jeg, at hun skulde komme med aarer; men i dets sted greb hun en stor stang, skjøv baaden ud i den skummende elv og stagede den frem. Saa længe overfarten stod paa, var jeg fuldt optaget med at holde ligevegten; men fra høiden paa den anden side var det unegtelig et fornøieligt syn at se amasonen i den eiendommelige dragt af "sengklædetõi" haandtere sin store stav. Dels skjøv hun af al magt baaden frem, idet hun løb henad den; dels dannede staven, idet den fæstedes i bunden, en akse, rundt hvilken strømmen dreiede fartøiet. Der trænges,

foruden erfaring, megen behændighed og legemsstyrke til et arbejde som dette.

Frøken Greiner, som den sommer, da jeg var i Lakselven, boede der som handlende, berettede, at alle mænd fra lang tid tilbage har brugt de sedvanlige lappedragter, hvid kufte til hverdags og sort til søndags; udenpaa trækkes pæsk om vinteren. Lappedragten er overhovedet meget yndet nordpaa, da den er praktisk, og den for sig alene er ikke tegn paa, at man har for sig en lap. Hvad kvinderne i Lakselvdalen angaar, saa antog først for vel 15 aar siden "en .modedame" den klædelige lappedragt istedenfor kvændragten, der, saavidt jeg forstaaer, er den samme som landskvinders almindelige dragt. De andre kvinder fulgte "foregangskvinden". Lakselvdalens damer ynder forresten forandring og forbedrede efter nogen tid dragten med den virkelig noksaa klædelige kjortel af bolstervæv. Paa hovedet bærer de en liden tætsluttende hue; denne havde allerede for omtrent 20 aar siden hos fjeldfinnerne i denne egn afløst de ældre med "horn" forsynede huer af rødt klæde. Stribningen i bolstervævet og teiet i bremmerne paa huerne er stadig underkastet forandringer efter modens luner.

Læstadianismen. Presten præker i Lakselvens kapel paa norsk og har klokkeren som tolk staaende nedenfor prækestolen. Klokkeren oversætter sætning for sætning til lappisk for menigheden, hvis egentlige nationalitet som sagt er kvænsk. Nogen egentlig livlig meddelelse kan, som man let kan skjønne, ikke komme istand under omstændigheder som disse. At presterne heller ikke kan virke synderlig ved samtale eller ved sygebesøg følger af sig selv. Mest langtrukken gaar kanske gudstjenesten for dem, som forstaaer baade lappisk og norsk og altsaa faar høre alting to gange, ja til og med ofte, som der fortælles, med ret kuriøse fordreininger. Menigheden kan nok mangen gang trænge en opvækker, og kaptein Th. Bang fortæller ogsaa i "Landmålerliv i Finmarken", at der paa næstsidste Tromsøudstilling var at se en lang stang, hvis ene ende var forsynet med en træhammer,

hvormed man i ældre tider bankede liv i de sovende under gudstjenesten i Lyngen kirke.

Disse uheldige sprogforhold bringer mig ind paa læstadianismen, som er en religiøs sekt, hvortil en hel del af beboerne ved Lakselven bekjender sig. At sekten har vundet saa stor udbredelse i Finmarken, kommer nemlig i det mindste delvis deraf, at vore prester har vanskelig for at virke paa de menighedslemmer, der har et fremmed sprog. Kvænsk forstaar presterne ikke, og erfaring viser, at den lappisk, som de finmarkske prester i lappedistrikterne er udrustet med fra universitetet, maa udvides adskillig ved praksis og studium, for talen skal klinge anderledes end løierlig for de indfødte.

Læstadianismen, som er kommet fra de indvandrede kvæner, kaldes ogsaa for "kvæntroen". Den har udbredt sig til lapperne og for en mindre del ogsaa til de norske. Læstadius var prest i Sverige og virkede som vækkelsesprædikant. Hans lære, som hans tilhængerne har udviklet adskillig udover det oprindelige standpunkt, er en fornyelse af retninger, som allerede tidlig er optraadt i kirkens historie. Hovedsagen er, at ingen kommer til naaden uden gennem "de sande troendes samfund". "Ligesom enhver maa være født af en moder, maa enhver blive gjenfødt af et modersamfund", er en sætning hos dem. Mens dette gjenkalder katolicismens tro om, at "udenfor kirken er der ingen frelse", er der noget andet hos dem, som minder om grundtvigianisme, nemlig den lære, at "Guds ord kan kun virke gennem de troendes mund; det duer ikke at læse det". "Bønnen i lønkammeret" sætter de, som venteligt er, ikke høit, ja de beder overhovedet næsten ikke.

Statskirken, der omfatter onde og gode, er lor læstadianerne et vrægebillede og djævelens forvanskning af, hvad kirken skulde være. "Djævelen sidder i hullerne paa prestens pibekrave", heder det billedlig, noget som forresten de mere lettroende skaJ opfatte bogstavelig. Læstadianerne fører overhovedet megen tale om djævelen; saaledes hed det engang, at han holdt til i det horn,

som brugtes paa finnekonernes hue, og at dette derfor skulde afskaffes.

De er fanatiske; men naar der klages over, at det ikke nytter at disputere med dem, og over, at de er fule i debatten, søger at ærgre modstanderen o. s. v., maa man dog erindre, at disputaser om teologiske emner ofte er ufrugtbare ogsaa andre steder end i Finmarken. I deres møder holder prædikanterne forfærdelige svovltaler, og det er en pligt for enhver troende, at han høilydt for alle bekjender sine synder. Herunder fortælles tildels saa fæle usedelighedssynder, at man maa antage dem opdigtede eller indbildte, saaledes naar djævelen som legemlig person er med i spillet.

Menigheden tilsiger gennem lederne den, som bekjender. Guds naade; dette sker under suk, krampegraat, stønnen, hyl, gestikuling, ja endog hoppen og dansen, hvorunder møbler stødes omkuld og gjenstande rives ned fra væggene. Heftighedsudbruddene ender gjerne med bedøvelse, idet vedkommende falder om, ikke saa sjelden mod skarpe kanter eller endog i ilden. Bagefter følger udmattelse. Denne side af læstadianismen er mere en medicinsk end en religiøs sag.

Saadanne ydre rørelsestegn er, som bekjendt, smittende; friske folk føler sig derfor ofte nervøst angrebet i en læstadiansk forsamling. En af vore prester, der var reist over til Finland for at se foreteelserne der, berettede mig saaledes, at han havde vanskelig for at holde sig stille uden at hyle med, da han et par timer havde siddet i en opfanatiseret forsamling. I Finland hændte det ved en leilighed, at hylende mennesker laa paa gulvet i saa stor en dyng, at en ældre kvinde blev bogstavelig talt kvalt deri.

Læstadianernes kamp mod den onde verden antager undertiden høist uheldige former. I middelalderen hed det ofte, "at Kristus bedrog djævelen", og noget lignende lærer ogsaa læstadianerne i det mindste delvis, idet de samtidig udvider læren derhen, "at Kristi venner har ret at bedrage verdens børn". Naar

dette forstaaes direkte, er det en for omgivelserne ubehagelig sag, saa meget mere som læstadianerne, om de trods tilladelsen til "det hellige bedrag" skulde føle samvittighedsnag, desuden har en bekvem separatvei til aflad ved at bekjende sine synder for menigheden og faa dem tilgivet der. Menighedens magt til at "løse og binde" strækkes undertiden lovlig vidt. Saaledes hændte det for ikke længe siden, at i et af Finmarkens fiskevær en anset mand blandt dem traadte op og spurgte prædikanten, om han havde ret til at have en viss kvinde som sin medhustru. Prædikanten hen-skjød sagen til forsamlingen, som efter nogen overveielse gav den forønskede tilladelse. At der blandt læstadianerne gives omreisende lægprædikanter, som er høist uværdige til den tillid, der vises dem, er maaske ikke mere end venteligt. Herom fortælles tragiske historier, i hvilke der tildels er indblandet ikke saa lidet komik.

Et gode ved læstadianerne er, at de aldeles forsager sterke drikke og, saavidt jeg ved, ofte ogsaa tobak.

Læstadianerne melder sig ikke ud af statskirken, men møder i de fleste egne aldrig frem i kirke undtagen ved altergang og opfører da sine hylescener, saa prest og klokker har vanskelig for at stage dem. De findes talrig i Kvæningen, Skjervø og Lyngen. I Hammerfest, hvor desuden andre sekter er repræsenteret, skal der være henimod 300, og de danner, ikke alene i religiøs, men ogsaa i social henseende, et samfund for sig, fuldt af had til alle "storfolk", fornemmelig prester; nordmændene blandt dem gaar heri videre end kvænerne. Ved altergang "hyler de som hunde og katte". Biskopen har en ikke let stilling lige overfor den læstadianske bevægelse, som forresten nu er i tilbagegang; man siger, at han er meget eftergivende; men om saa er, kan man nok tvile paa, om dette er feil hos ham.

Baadtur mellem Lakselven og Børselven; midnats-solen. Fra Lakselven reiste jeg til Børselven paa fjordens øst-side. Foruden Lakselven munder ogsaa en anden betydelig elv, Stabburneselven, ud i den vestligste af de to bugter, hvori Porsanger-

fjorden inderst er delt. De to elve har i tidernes løb ført saa meget grus og sten ud i sjøen, at bugten er ganske opgrundet.

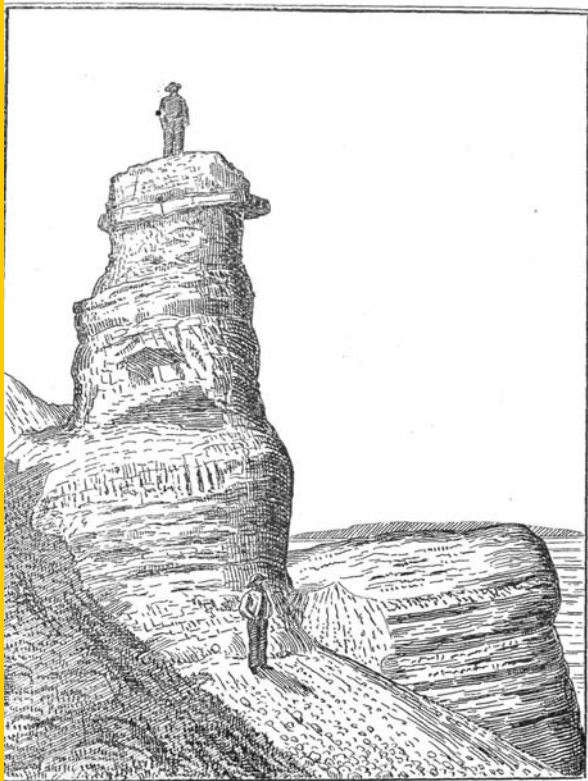
Denne bugt, der er henimod 15 km. lang, fyldes med en rivende strøm, naar sjøen flør, og tømmes, naar den falder. (Forskjellen mellem flod og ebbe tiltager, som bekjendt, nordover paa vor vestkyst.) At komme væk fra Lakselven i baad er som følge af disse omstændigheder ikke en ganske ligetil sag. Man maa passe paa at reise, naar strømmen er gunstig; men heller ikke da er det altid let; thi blæser der en sterk vind imod strømmen, toppes bølgerne op til en farlig strømsjø. Større og dybtgaaende baade kan endog komme til at vente i ugevis, før de faar reise. Lakselvdalens forbindelse med udenverdenen er, som man vil forstaa, temmelig indskrænket; veie findes ikke; dampskibe kommer ikke indenfor Kistrand, og mod syd udbreder sig en vidtstrakt ørken, hvor der ikke færdes andre end enkelte flytlapper; ja om vinteren er disse lapper borte, og da er samtidig sjøveien for det meste aldeles sperret. Hertil kommer, at naar man taler om Finmarkens altid isfrie fjorde, maa dette ikke tages altfor bogstavelig; saaledes fryser Porsangerfjorden til hvert aar i den inderste del, tildels endog saa langt ud som til Havnø, noget i syd for Kistrand. (Ogsaa fjordene i Sydvaranger fryser til.)

Jeg for min del blev opholdt 2 dage i Lakselven. Paa udreisen maatte vi følge et smalt løb mellem grusbankerne, og ofte maatte folkene ud af baaden for at trække den frem over de grunde steder.

Paa det hele 40 km. lange strøg af fjordens østside mellem Lakselven og Børselven var der intet menneske, ingen bolig og ingen baad at se. Denne strækning kan være interessant, for saa vidt som det er et stykke natur aldeles uberørt af mennesket; men forresten er landskabet her som ellers ved Porsangerfjorden lidet merkeligt. Fjeldfoden er for det meste dækket af birkekrat, og derover hæver det graa fjeld sig med langsom skraaning til en jevn høide af 3—400 m.

Strandbredderne og øerne i den midterste del af Porsangerfjorden bestaar væsentlig af dolomit, en bergart, der staar nær til

kalksten. Den forvitret med ejendommelige former, som f. eks. den nedenfor afbildede. En af dolomitøerne fører navn af Troldholmen, fordi de opragende klipper paa den ligner for stenede trolde.



Klippe paa en ø i Porsangerfjorden.

Solen skinnede uafbrudt under hele turen, og egentlig var det smukt veir; men vinden blæste surt, saa at baade skindtrøje og renskind kom vel med. Kaffekjedlen er paa de finmarkske fjorde en kjær ven baade for reisende og skydsfolk; men ved denne leilighed fik vi aldrig drikke "svartedraaben" i fred; thi saasart

vi søgte til lands for at koge paa en lun plads, fik vi føle, at solen brændte stikkende, og samtidig begyndte musikken af myg-gene, som tog vort blod og gav os gift isteden.

Solen gik gennem nord over paa vesthimmelen, før vi var i Børselven. Midnatssolen viste sig denne nat, som altid, at være en ganske almindelig sol. Det er ikke "et eiendommeligt rødt skjær", som folk ofte vil have det til sydpaa; men man har ordentlig hverdagsligt solskin som ved ottetiden midtsommers sydpaa. Lad mig, mens talen er om midnatssolen, nævne et andet mindre almindelig paaagtet lysforhold i vore nordlige egne. Tusmørke hersker, som bekjendt, indtil solen er kommet 18° under horisonten, og dæmringen begynder om morgenen, naar solen er naaet op til 18° under horisonten. Ved polene staar, som alle ved, solen paa himmelen i 6 maaneder og er borte i 6 maaneder. Eftersom man fjerner sig fra polen, blir "lystiden" og den tilsvarende "mørketid" kortere og kortere. Indtil 72° (18° fra polen, ækvatorhøide = 18°) kommer solen i sommerhalvaaret aldrig 18° under horisonten, og selv om solen ikke er paa himmelen, blir det altsaa aldrig fuldstændig mørkt i sommerhalvaaret. Har man ikke sol, saa har man i ethvert tilfælde tusmørke eller dæmring, altsaa i det hele sommerhalvaar paa 6 maaneder aldrig rigtig nat. Ogsaa om vinteren hjælper det langvarige halvlys meget paa belsyningsforholdene. Finmarken naar ikke helt til 72° n. b., men dog over 71° n. b. Følgelig blir det der først saa langt ud paa aaret, at man nærmer sig høstjevndøgn, mørkt ved midnat, og lidt efter vaarjevndøgn er alt mørke forsvundet. Det passer altsaa ikke fuldstændig at sige i Finmarken som her sydpaa "svart som en haustenat". Den mængde lys, som sendes polegnene, blir i det hele paa grund af brydningen i atmosfæren større end den mængde lys, som ækvatoregnene modtager.

Efter denne afstikker vender vi tilbage til Porsangerfjorden. Til Børselven kom vi kl. 2 om natten, men traf alligevel folk oppe. Man pleier ikke i Finmarken at lægge sig før kl. 1 til 2 ved midsommertid, og i byerne ser man børn lege paa gaderne

i midnats-solskinnet. Til gjengjæld soves der ud paa formiddagen. Kreaturerne faar ogsaa underlige vaner, hvad tidsinddelingen angaar; fra vaaren af kommer de nemlig for hver dag senere og senere tilbage fra marken, hvor de ofte ud paa sommeren vandrer lange veie for at faa fat i en slags sop, som de elsker. Enden blir, at melketiderne blir kl. 12 middag og kl. 12 nat.



Børn, som leger ved midnatstid.

Børselven. I Børselven har man et terrasselandskab med skog. Mens husene i Lakselven stod temmelig spredt, var de her mere samlet til en landsbyklynge et par kilometer op fra sjøen. Mellem de umalede bygninger var der en, som lyste med sterk rød farve i natsolskinnet. Det var ett for øieblikket tomt skolehus, hvor jeg fik mit nattekvarter. Den i Finmarken almindelige kommunale gjestfrihed, at stille skolehusene til tjeneste for den reisende, minder om den islandske skik at indkvartere folk i

kirkerne. Jeg fik mig nøkkelen udleveret af en af naboerne og stelte til et leie i skolelærerens seng, som for resten ikke indeholdt sengklæder, men kun gamle birkekviste. Alligevel blev jeg godt hjulpet, idet man laante mig to nye renskind og to rene søndagspæsker (renskindspelser), som tilhørte et par velstaaende folk. Den ene tullede jeg sammen til hovedpude, og den anden tjente som overbredselsel. Den reisende, der skal færdes mellem lapperne, faar altid mange advarsler mod det slags dyr, som svenskerne sammenfatter under navn af "ohyrer". Jeg for min del har dog hverken ved denne eller andre leiligheder merket noget dertil; men saa har jeg ogsaa, naar jeg har været i lappernes boliger, enten staat eller med omtanke valgt en plads at sidde paa. Før jeg gik til ro, kogte jeg chokolade, og det var en let sag her; thi kommunen har saa vel udstyret sin skole, at den endog er i besiddelse af en "skolegryde".

Logiset i skolehuset erindrede mig om en anden indkvartering i et offentligt lokale. Jeg kom nemlig for en del aar siden som ukjendt fodvandrer til et sted paa Søndmør og bad om nattely. Efter nogen betænkning svarede manden i huset: Ja! Jeg kunde ligge i banken. Jeg skjøjnte ikke rigtig, hvad der mentes, før verten, som var bygdens sparebankkasserer, førte mig hen i en egen bygning, der brugtes som banklokale, og lod mig sove i værelse sammen med pengeskabet. Det var rigtignok, før aviserne kunde berette om forsøg paa at sprænge landssparebankernes pengeskabe med dynamit.

Hvad nu Børselvns skolehus for resten angaar, saa var det noksaa rummeligt og godt, om end ikke rigtig vandtæt, som den næste dags regn viste. Det var udstyret med karter og vægtabeller indeholdende norske ord med kvænsk oversættelse. I Børselven gaar befolkningen i lappedragt; men kvænsk er hovedsprog, om end samtidig lappisk forstaaes.

Folkeskolen hos lapperne og kvænerne. Siden vi nu er i et finmarkisk skolehus, saa lad os høre lidt om under-

visningsvæsenet i de distrikter, hvor der enten bor lapper eller som her ved Porsangerfjorden sammen med dem kvæner, der lever paa lappers vis. I fiskeværene ude ved kysten, hvor nordmændene er de herskende, er der mindre interesse ved skolestellet; thi der er det som ellers i landet.

Skolevæsenet i Finmarken staar høiere, end man kunde vente, og grunden hertil er, at staten kraftig understøtter det. Lærerne faar en efter landsens forhold noksaa anselig løn, og desuden har de god anledning til ekstrafortjeneste, idet de i fisketiden, som er ferietid, kan fungere som opsynsbetjente eller, naar de har lært telegrafering, som fiske-telegrafister. Lærerne i Finmarken har paa mig gjort det indtryk, at de i det hele staar mindst lige saa høit som andensteds paa landsbygden, ja maaske endog høiere. Dog siges der, at de forholdsvis tidlig slappes, noget som man kan finde forklarlig under den aandelige ensomhed og de nedtrykkende naturomgivelser, hvori de sedvanligvis lever. De fleste af lærerne har faat sin uddannelse ved Tromsø seminar, og der gives her særskilt undervisning i lappisk for dem, der skal være lærere i distrikter, hvor der tales dette sprog. Af egentlige lapper blir yderlig sjelden nogen skolelærer; derimod er der flere, hvis navne røber kvænsk nedstamning. Seminarlivet gjør dem, som er af fremmed oprindelse, til fuldstændige norske.

Meget mindre lystelige blir betragtningerne, naar man vender sig fra lærernes egenskaber til undervisningens frugter, og dette har flere grunde. Skolen mangler støtte i hjemmene, hvor fattigdom og uvidenhed meget almindelig hersker, saa forældre og elever anser skolen for en unyttig plage. Overhovedet betragter lapperne prest, lensmand og lærere som snyltere, der lever et herreliv paa deres bekostning, og hvis tilværelse de kun finder sig i, fordi den har været fra fordums tid, og der ikke er nogen mulighed for at blive dem kvit. Skolen er en norsk indretning, og man maa ikke indbilde sig, at lapperne betragter os norske med kjærlighed eller agtelse, noget som vel aldrig finder sted mellem to nationer, som bor indpaa hinanden og gaar i veien for hinanden.

Taler lapperne indbyrdes om en nordmand, saa pleier de at kalde ham med et foragteligt udtryk, der rettest oversættes: "en slarv af en nordmand".

Skoleveien er i almindelighed besværlig. Børnene maa ofte ligge paa skolen, hvor de tildels stuves sammen paa gulvet af et loft og kan døie adskillig ondt. Et sted saa jeg dog, at der var sørget noksaa godt for dem; skolehuset var der i to etager, hvoraf den underste var indrettet med rum til at sove og koge i, og den ånden indeholdt et luftigt skoleværelse.

Jeg havde ved en leilighed anledning til at overvære undervisningen i en skole. En del af børnene var der norske, og de fleste af de øvrige førstod saa pas af vort sprog, at de kunde følge med i undervisningen paa norsk. Religionsundervisningen er i Finmarken som ellers det, som væsentlig lægger beslag paa tiden, og da jeg kom, holdt læreren paa med forklaringen. Han gjorde sit arbejde godt og ordentlig; men de, som endnu holder paa "spørsmålsbogen", skulde høre lidt paa saadan daglig undervisning i folkeskolen. Læreren tygger og tygger; men hans forsøg paa at indføre forstaaelse kan sammenlignes med at slaa med en stav i vandet; thi hans stræv sætter ikke synderlig varigere merker. I de fleste tilfælde opnaar læreren ikke mere, end at vedkommende, naar han har faat et fæstested, uden tanke ramser afsted "over fjeld og fjære", som det heder i Finmarken, hvor man har lidet af stokker, og hvor udtrykket "stok og sten" følgelig ikke fuldstændig passer. Der kommer ind ret som det er misforstaaelser, som vilde være latterlige, om de ikke var sørgelige. Jeg maa bemerke, at børnene, der hvor jeg var tilstede, netop holdt paa med afsnittet om tredje artikel, og der har Pontoppidan som bekjendt lavet en for barnemaver rigtig haardkogt spise. Jeg erindrer saaledes endnu fra min konfirmationsundervisning, at en af mine medelever istedenfor "de helliges samfund" læste "den hellige sangforening".

Efter forklaringen fik jeg høre prøve paa norsk analyse; der var allerede meget bedre forstaaelse; endnu bedre gik det med oplæsning af læsebogen.

Der var tilstede i skolestuen et par egne lappedørn, som ikke førstod norsk; de fik under alt dette øve sig i den nyttige kunst at sidde stille og rolig. Kun nu og da kunde læreren tage dem for sig en liden stund; thi han havde egentlig mere end nok med de andre dørn, som til og med var af forskjellig alder. Her var forholdene forholdsvis gunstige; men man tænke, hvorledes det maa være i et skoleværelse, hvor dørnene, foruden at være af to køn og forskjellig alder, fra 8—11 aar, taler tre forskjellige sprog, hvoraf de to, som er hverandre ligest, lappisk og kvænsk, forholder sig til hverandre omtrent som norsk og tysk.

I Børselvens skolehus hang, som før nævnt, paa væggen foruden karter ogsaa vægtabeller indeholdende lister over norske ord med kvænsk oversættelse. Af tabellerne skjønner man, at topunktet for kvænbørnenes undervisning maa være "forklaringen paa norsk"; thi en stor del af ordforraadet gik ud derpaa. Under *I* og *J* stod f. eks. paa en tabel kun følgende ord oversatte: jødedom, jordfæstelse, inderlig, indviklet, indledning, inddeling. Naar en kvænfisker træffer en norsk, kan han vel maaske faa brug for ordet jordfæstelse. Men jødedommen blir der vel neppe spørsmal om, og forklaringens (inderlig indviklede indledninger og inddelinger" giver nok aldrig anledning til meningsudveksling, saasom ingen af parterne nogensinde har faat rede derpaa.

Man har haabet paa, at skolen skulde virke til lappernes fornorskning; men dermed har det omtrent ingen udsigter. Lappedørnene er noksaa opvakte, og de lærer norsk, hvor de har anledning til at omgaaes norske dørn; men paa skolen gaar det ikke paa de meget faa undtagelser nær, hvor læreren har med naturlige sprogenier at gjøre. Vi kan selv tænke os, hvad vi vilde lære af et sprog som fransk ved undervisning i 9 til 12 uger om aaret, naar vi samtidig skulde lære at læse, skrive, regne og drive paa med forklaringen. At "timerne i norsk" er de mest trættende og kjedsommelige, finder læreren og antagelig ogsaa eleverne. — Undervisningen gaar for sig paa følgende maade: Paa væggen hænges op en planche med smaabilleder. Læreren peger

f. eks. paa en hest og siger: Jeg ser en hest. En for en gjentager nu eleverne: "Jeg ser en hest." "Jeg ser en hest." "Jeg ser en hest." "Hesten spiser græs," siger læreren. Eleverne gjentager. "Hesten har fire ben". Gjentagelse. O. s. v. Paa denne maade læres nogle sætninger, som glemmes i de 8—10 maaneders ferie. Havde man havt en liden folkelig parlør, kunde det kanske hjælpe en smule; ogsaa bedre billeder var ønskeligt. Billederne er tyske og af en døvstumlærer udarbejdet for tyske forhold. I Finmarken kunde trænges billeder af jagter og baade, fiske, fiskeredskaber, almindelige fugle o. s. v., overhovedet af gjenstande, som der daglig kommer for øie. I forbigaaende sagt, en af vore kunstnere kunde gjøre en gavnlig gerning for det hele land ved at skaffe os gode tegninger til anskuelsesundervisningen; kun nogle plancher behøvedes at indrettes særskilt for kystegnene.

Da læreren ikke kan opnaa at lære børnene norsk, men alligevel skal lære dem noget, maa han, udenfor de befalede timer, give norsken paa baaden og lade undervisningen gaa paa lappisk eller kvænsk, alt eftersom forholdene er til.

For en del aar siden var strævet med at faa norsk som skolesprog mere oppe end nu; men da biskopen fandt, at tilægnelsen af skolens hovedfag, religionen, led for meget derved, er der indtraadt en slappelse. Sagen bør dog ikke opgives.

Vi norske har ingen ret til at føre kritisk tale om russerne i Østersjøprovinserne, tyskerne i Slesvig o. s. v. Vi har ved en langsom erobring trængt ind i lappernes land, og hovedforskjellen mellem vort og de nævnte udenlandske tilfælde er kanske i grunden den, at lapperne ikke skriver i aviser som tyskere og danske. Lapperne udgjør kun en almue; alligevel kan det nok hænde, at trykket fra norsk side i mange tilfælde af den enkelte føles alt andet end behageligt.

Vi bør ikke være bange for at se forholdene i sit rette lys, men heller ikke glemme, at vi har pligter mod os selv, og som andre nationer bør vi arbeide paa, at alt folk inden vore grænser danner en enhed. Lige overfor lapperne er stillingen, hvad

magtforholdet angaar, forholdsvis let for os. Vi kan se bort fra flytlapperne; de er, som før sagt, faa i antal, og de faar have sit nationale stel i fred uden direkte indblanding. Det er de talrige fastboende lapper, sagen gjælder. Lapperne har ingen egen kultur, og den grad af civilisation, de har opnaad, har de faat fra os. Det er et svagt folk; i legemsstyrke staaer de langt tilbage for de norske ligesaa kommer de ikke op mod de norske i viljestyrke og fremfor alt ikke i udholdenhed; for resten er vel de to nationer omtrent lige meget begavet; ja kanske lapperne i grunden har kvikkere hoveder. Som stillingen nu er, ligger de dog et godt stykke tilbage for de norske i udviklingen, og vort maal maa være at føre dem frem og samtidig gjøre dem til norske, saa de to nationer i tidens løb kan smelte sammen. Dette maa ikke ske ved undertrykkelse. I lappestrøgene bør arbeidet gaa ud paa at ophjælpe kommunikationerne og skolevæsenet, saavel barneskolen som teoretiske og praktiske skoler for viderekomne. Dette kan kun iverksættes ved rigelig statshjælp. Distrikterne er selv meget fattige, og vil vi arbeide paa, at lapperne opgiver sin nationalitet, saa bør vi norske ogsaa betale, saasom vi jo ikke kan vente, at lapperne skal have samme interesse for denne sag som vi. Vor statskasse kan godt magte dette; thi om Norge synes fattigt og lidet, naar vi fra vort land ser sydover, saa er dog det norske statssamfund rigt og mægtigt, naar det staaer lige overfor de lappiske fjordstrøg.

Ved Porsangerfjorden f. eks. bør børnene paa østatens bekostning faa skolegang den største del af aaret i en god fast skole, inddelt i klasser og udstyret med lærere og lærerinder. Børnene maa underholdes ved skolen; ja forældrene bør kanske, i det mindste tildels, have erstatning for afsavn af børnenes arbeide. En saadan skole, hvor der ogsaa kom til at gaa norske børn, vilde sikkerlig lære eleverne norsk, og den vilde samtidig være et virksomt middel til at hæve lapperne ud af den forkommenhed, hvori mange nu lever. Det er ikke mange saadanne skoler, man behøvede at oprette. Vi maa erindre, at alle fastboende lapper tilsammen ikke

tæller flere individer end vel halvparten af en by som Stavanger, og at man ikke behøver at skride til ekstraordinære foranstaltninger som de her anbefalede andre steder end i de mere ublandede strøg. Skolepensionater af den omhandlede art er ikke ganske uforsøgt. I Kvænangen er et lappisk barnehjem, som understøttes af kristelig barmhjertighed, og som har givet særdeles gode resultater. En virksom prest har et sted i Nordland faat det indrettet saaledes, rigtignok blandt norske, at børnene bor længere tid paa skolen, idet de fører med sig mel, fisk og kjød, som blir tillavet af en husholderske.

Fornorskningsarbeidet kan endnu ske uden tvang; men om en del aar vil selvbevidsthed vaagne hos lapperne, som ogsaa uafhængig af os udvikler sig, om det end gaar langsomt. I Hammerfest landsogn er lapperne begyndt at interessere sig for sit sprog; de beskylder der presten for, at han hindrer dets anvendelse, og de har truet med at ville klage til biskopen. Man kan kanske synes, at hele denne lappesag er noget lapperi; enkelte mener ogsaa, at man ikke bør røre offentlig ved den, men overlade det til autoriteterne at arbejde i stilhed. Dette gaar dog ikke an i et demokratisk samfund som vort; autoriteterne er desuden for en ikke ringe del indbyrdes uenige om maal og midler, og de enkelte personers iver formindskes ofte i aarens løb. Den offentlige mening maa bringes til at interessere sig for vor nationalitets stilling i de nordlige landsdele.

Mellem Børselven og Kjæs. Efter disse skolebetragtninger indbydes læseren til atter at vende tilbage til Børselven. Om morgenen gik jeg ind til folkene, som havde laant mig sengklæder, for at takke dem ved hjælp af den sprogkyndige nordmand, som var med i skydsen. Jeg traf familien og en del venner i færd med at nyde et maaltid, som saa helt grønlandsk ud. Der var om natten bleven skudt en sæl, hvis blodige skind var udspændt foran døren, og lapperne sad nu rundt et dampende trætraug med spek. Hver havde et stykke i haanden og snittede paa det med

tollekniven. Jeg smagte paa en bid, men syntes, at mindre end en mundfuld kunde gjøre en mand mæt. Lapperne spiser her, som de fleste steder, ikke siddende til bords lig andre folk; men de anbringer madgryden paa en skammel og leirer sig rundt den paa krakker eller som det ellers kan falde.

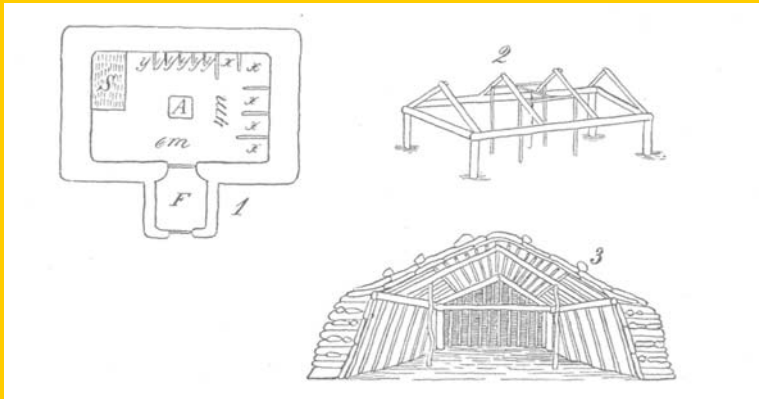
Fra Børselven gik jeg tilfods alene nordover langs stranden til et sted, som heder Kjæs. Landet, som ogsaa her skraanede langsomt og jevnt op fra havbredden, var meget øde, ja der vokste end ikke noget sted birkebuske; de faa beboere, som lever her, holder til i gammer. Mændene var for største delen ude at fiske. Hos nogle kvinder, som jeg mødte, forsøgte jeg ved hjælp af lappiske ordbrokker og ved gebærder at faa opspurgt en mand, som kunde skydse mig. Mine bestræbelser satte tilhørerskerne i godt humør, men førte ikke til nogen gjensidig forstaaelse, saa jeg havde her rigtig fuldstændig følelsen af at være i tykkeste Lapland. Jeg opgav da at tale med folk og vandrede afsted i mine egne betragtninger. Turen tog halvanden dag, idet jeg overnattede paa en oase i ørkenen, nemlig i et landhandlen, der er en filial af landhandleriet paa Kistrand.

Hvad man her hos lapperne kalder for en gaard, er meget forskjelligt fra, hvad der ellers i landet er en gaard. Man tænke sig paa den træbare strand en lav, græsbevokset jordhaug med en dør og maaske et vindu, — det er huset; rundt om det er der en liden flek slaatemark, det vil sige noget tyndt, usselt græs, som uden gjærde gaar over i den omgivende stenede ørken; der har man hele garden.

Gammer. Ensteds, hvor der ingen folk var hjemme, satte jeg mig ind i en gamle for at hvile. Der var en passelig temperatur og frit for myg, saa jeg havde god anledning til at se mig om, og jeg skal benytte anledningen til at beskrive, hvorledes en gamle er bygget.

Der er et indvendigt skelet af træverk. I hvert hjørne er nedrammet en stamme, der naar op til brysthøide. Paa disse

pæle er der anbragt 4 vandrette furestokke; de to er 6 meter og de to 4 meter lange. For resten er træverket af birk. Taget bæres af 8 skraatstillede stammer, af hvilke de to midterste støttes af 4 oprette stammer; mellem disse er der tverstokker til op-hængning af gryden over arnen, som bestaar af en del sammenlagte stene midt paa gulvet. I taget lige over arnen er en ljør



En gamle ved Porsangerfjorden.

1. Grundplan. I denne er *A* arnen, *S* sengestedet, *y* baaser for smaafæ og *x* baaser for storfæ og *F* bislag.

2. Det indre skelet af træ i gammen.

3. Tversnit af denne, for nærmere at vise bygningsmaaden. Det, som er skygget midt paa tegningen, er torven, som sees i bygningens tværvæg indvendig mellem træstaurerne.

for røgen. Støttet til de vandrette furestokke er opreist i skraastilling omtrent armtykke birkestammer, som næveren er taget af. De staar ikke tæt indtil hverandre; men der er omtrent et haandbredt mellemrum mellem hver. Paa tagstokkene ligger mindre stammer. Alle birkestammerne er utilhugne og som oftest krogede og stygge. Værdien af trævirket i en saadan gamle har man for mig anslaaet til 40 kroner. Udenpaa dette træskelet ligger flektorv, det vil sige tynde torvflager med græsset paa. Græssiden vendes ind og sees altsaa indvendig mellem stammerne i væggen; Nogen videre vekst er der dog ikke i græsset. Paa taget ligger

over dette lag af flektorv et andet lag torv af samme slags med græssiden ud. Rundt væggene er der opstabet stiktorv, der er tykkere. Græssiden paa denne vender nedad, og indimellem de enkelte torvstykker er der gjerne for at støtte dem lagt stene. Denne torv, som er oplagt omkring en gammes væg, kaldes i Nordland ile. I de første aar synker den sammen, og der maa nu og da lægges ny torv paa i høiden; men senere tiltrænges kun mindre reparationer. Et fremskridt i luksus er det, at der anbringes næver mellem vægstokkene og torven. Gulvet var et ujevnt stengulv. Den undersøgte gamle havde paa langvæggen en dør 1 1/2, meter høj. Udenfor den var en førstue af torv støttet med lidt træverk indvendig.

Gammen var beboet af folk og fæ i forening. I et hjørne stod en seng. Ved langvæggen lige overfor døren og ved den ene sidevæg var der opreist stenheller, hvorved afdeltes baaser for smaafæ (y, y, y, y paa tegningen) og storfæ (x, x, x, x). I den ene tværvæg var anbragt et vindu med 4 smaa ruder. Husgeraadet, som var tilstede, bestod af et bord af høide som sædet paa en almindelig stol (herpaa sattes antagelig maden under maaltiderne), et par lave krakker, en liden gammel kiste, nogle melkekoller paa en hylle, to gryder og et par trækjører, en rok. — Man siger undertiden, at der i Norge ikke er store sociale modsætninger; men man tænke sig f. eks. en lappekone i sin jordhytte og en rig frue i sit kabinet. Dennes kjole kan være mere værd end lappefamiliens hus og husgeraad tilsammen; ringen paa hendes finger eller hendes armbaand er dyrere end en laps hele gaard med besætning og hans baad og fiskeredskaber dertil regnet; ja kanske man for maleriet paa væggen kunde kjøbe en hel grænd i Finmarken. Det er kanske et held i uheldet, at der er hundreder af mil mellem den rige frue og hendes søster ved den finmarkske fjord; thi derved kan den ene roligen nyde sin luksus og den anden bedre finde sig i sin armod.

Lad os til sammenligning med den beskrevne gamle be-tragte et par andre, som er lidt anderledes indrettet, saa man

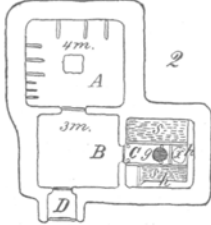
kan erholde en forestilling om gammernes bygningssskik i det hele taget.

Hos Næssebylapperne paa nordsiden af Varangerfjorden har jeg været i adskillige boliger. Jeg har aftegnet en, som bestod af en jordhaug, umiddelbart sammenbygget med et lidet stabur af bord. Denne gamle maalte indvendig 3 meter paa hver vei; den var forsynet med ljør i taget, men havde intet vindu. I den boede en bedstemoder med to sønner, en sønnkone og 4 børn samt 2 kjør. Om sommeren kan et par af menneskene sove i staburet; men man sætte sig ind i, at der i denne jordhule paa 9 kvadratmeter i den finmarkske vinter holder til 10 levende væsener, hvoraf de 2 kjør gjør sine fornødenheder uden videre paa jordgulvet. Jeg foler det som en skam, at folk skal leve saaledes i vort fædreland; men desværre, kampen mod fattigdommen er her som andensteds vanskelig, og den kan, som alle fornuftige ved, ikke uden videre føres paa den maade, som i første øieblik kan synes noksaa let, — med almisser.

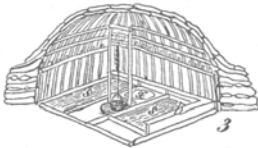
Grundplanet af en anden gamle fra Næsseby er gengivet paa den næste tegning (2). Den tilhører en gammel kvæn, som kom til landet i otteaaers alderen og nu er bleven fuldstændig lap. I det firkantede fjøs A, hvor nu 4 kjør og nogle faar har sin plads, boede familien fra først af sammen med kvæget; senere er tilbygget en gang med bislag og et beboelsesrum, C. Dette sidste er 2 1/2 meter paa hver kant; 3 personer lever deri; men det regnes at kunne give plads for 6. Træverket er kun birkestaurer, og torven sees overalt imellem dem. Taget er hvælvet med et hul i midten. Der er intet vindu. Vægge og tag er sorte af sod; selv midt under ljøren er der saa lavt under taget, at en mand af almindelig højde ikke kan staa opret. Ja De kan tro, der maa være fuldt af røg, som svir ordentlig i øinene, naar der fyres op paa arnen. Folk maa da ligge med hovedet saa lavt som muligt. Døren er vel 1 meter høi. Gulvet deles ved hjælp af to raat tilhugne stokke, der ligger paa det, i tre afdelinger. De to yderste er sengene, idet der her er anbragt umiddelbart paa



1



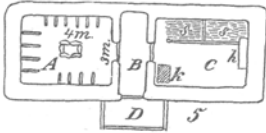
2



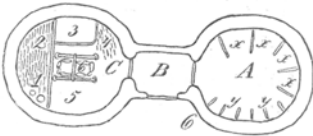
3



4



5



6

1. En gamle, hvori der lever 8 mennesker og 2 kjør. Den er bygget sammen med et lidet forraadshus. Næsseby.

2. Grundplan af en gamle, Næsseby. A fjøs, B gang, C beboelsesrum, s senge, g gryde, x "spisebord", h hylle, D bislag. Næsseby.

3. Det indre af G paa ovenstaaende tegning.

4. Gamme. Kvalsund ved Hammerfest.

5. Grundplan af 4. A fjøs, B gang, C beboelsesrum; i dette er s sengesteder, h en hylde og k kogeovn. D bislag.

6. Gamme fra Lerpollen. A fjøs, x er baasen for kjør og y for smaaefæ. B gang, C beboelsesrum. Ved 1 pleier far og mor at have sit leie, ved 2 børnene. 3 er et aflukke for lam og kalve. Ved

4 ligger tjenestegutten, om familien har en saadan. 6 er arnen og de staurer, hvorpaa gryden er ophængt.

jorden birkeris med kvistene liggende noksaalrigt langsefter. Overhovedet udmerker rummet sig ved orden. Naar risene har været benyttet en maanedstid, blir de smuldrende og om-Dyttes da med friske. I enden af sengen laa nogle sammentullede skindfelder. Den midterste afdeling af rummet er nærmest døren stenlagt, saa følger lige under ljøren en i jorden halvt nedgravet

stor gryde med aske i, hvorover hænger en mindre gryde. Bag den ligger en temmelig stor sten, *x*, som er hævet omtrent 10 cm. over gulvet og tjener som spisebord, naar der ikke er altfor mange tilstede. Folkene ligger under maaltidet paa knæ i sengene ved stenen. Er der et større antal, som skal spise, sættes maden paa en liden fjæl op i en af sengene. Langs de to sider af rummet er der lidt ovenover sengen en smal hylde, hvorpaa der staar melkekoller. For resten sees der i rummet en lav krak, en tine, et lidet skrin, en liden kasse til salt, en kaffekjedel, et par kopper, en liden næverskrukke, to tvaarer, endelig en smørkjerne, som kun var 1/2 meter høi. Bygningsmaaden for gangen og fjøset er som for beboelsesrummet. Vil man have lappefamiliens hele eiendom opregnet, maa medtages i gangen: tre tønner sur melk, nogle melkekar, forskjellige andre kar af træ, et trananker, en liden kiste. I det frie staar en stor gryde og en tønne, begge fulde af fiskeaffald, en gammel kjerne, en gjødselpulk, slibesten, sag, øks, slæder, fiskeredskaber. Desuden hører til gaarden en liden sjaa eller madbod af bord. Manden i huset eiede den i fællesskab med en anden; i sommertiden sover folk der. Antagelig havde han ogsaa en baad; men jeg glemte at forhøre mig derom. Nær husene stod et par "kraker". Dette er en egen slags høstabler, der er almindelige i Finmarken paa udslaatterne og ved gaardene, og som bestaar af fire lodrette birkestaurer, mellem hvilke der omtrent i mandshøide er anbragt et slags gulv af staurer. Ovenpaa her stables høet til vinteren. Man maa have det saa høit, forat ikke ren og kvæg skal kunne naa til det.

Fordelingen af rummene var ikke den normale i den beskrevne gamme. At folk og fæ bor sammen er ikke regelen. For at give en forestilling om, hvorledes en gamme af gennemsnitlig godhed ser ud, vil jeg beskrive en fra Beritsfjord ved Kvalsund nær Hammerfest. Døren vendte mod sjøen. Gjennem et bislag af sammenslaaede bord kom man ind i en gang med forholdsvis tynde torvvægge og havde et beboelsesrum paa den ene side og fjøs paa den anden; i ingen af disse rum var der vindu. I

beboelsesrummet stod der to lave sengesteder og i det ene hjørne en kogeovn, *k*; de indvendige vægge bestod af bord, og gulvet var stenlagt. (Fig. 4 og 5 paa foreg. side.)

Lapperne har en tilbøielighed til at gjøre alting rundt; naar de f. eks. anbringer saaler under komagerne, er dette altid to runde læderstykker, hvorfor ogsaa sporene efter dem ser noget besynderlige ud. Gammerne faar ogsaa gjerne tilrundede hjørner. Hr. kirkesanger Astrup i Tana beskrev for mig runde gammer, der bruges i Lerpollen ikke langt fra Tanas munding. Tegningen viser deres indretning. Rummene, der maaler omtrent 6 meter i tvermaal, er nedentil aldeles runde; men da der er 4 hovedstøtter og taget er indrettet som i gammen fra Porsangerfjord, blir rummene mere firkantede oventil. Der er omtrent 1 dc. mellem stammerne, som indvendig danner væggene. I taget ligger der næver under torven. Beboelsesrummet er omtrent i alle gammer ens indrettet. Arnen er midt paa gulvet omgivet af 4 stammer, der støtter taget. Ljoren, der bruges paa gammen, er gjort af en firkantet træsramme med en udspændt torsk- eller kveitemave. Klæder opbevares i et stabur eller "sjaa"; dette er en fritstaaende bod af "skilter", det vil sige kløvede smale birke- eller furestammer.

Disse runde gammer har interesseret mig blandt andet af den grund, at det omtales i en meget gammel beretning om nogle skibbrudne italieneres ophold paa en af de yderste Lofotøer, at folk der boede i runde huse.

Repvaag, russehandelen og russenorsk. Fra Kjæs satte jeg over til Tamsø, kjendt for sin rigdom paa molter og dun. Aarets udbytte af dun kan fylde et middelsstort værelse til mandshøide. Derfra tog jeg over til handelsstedet Repvaag. Jeg reiste ikke med baad lige til Repvaags havn, men gik det sidste stykke overland. Da jeg kom til skraaningen ned mod sjøen og fik øie paa handelsstedet, frembød dette et meget livligt skue, som det laa i solskinnet hin julidag. Vaagen, som gaar ind

her, danner en fortrinlig havn, den bedste ved Porsangerfjorden. Der laa 13 russeskibe, galeaser og mindre fart eier, desuden en hel del fiskebaade af den smukke nordlandske form. Selve handelsstedet bestaar af en stor klynge bygninger, som dels er torvdækt, dels dækket med heller fra et nærliggende brud. Bygningerne, der har et afvekslende udseende og tildels er temmelig tilaars, vilde frembyde mange emner for en kunstners skissebog. Bryggerne var opfyldt af kar, hvori der opsamledes lever, og rundt om var hjeller fulde af fisk. Hjeller er bukke, hvorover der er lagt vandrette stokke, som fisken hænges paa til tørring. Paa stranden nær husene var der oplagt en del malede overdele af kahytter, som hørte til agterud i de store fiskebaade. Disse kahyttag er i veien under fisket og bringes derfor, naar fiskerne om sommeren ligger i værene, paa land for at benyttes til forraadskammere. Da jeg kom, havde en hel del fiskere leiret sig imellem dem og holdt paa at gjøre sig tilgode af niste-bommene.

Paa kramboden traf jeg handelsmanden, som havde stuen fuld af fiskere. Det var en kvik gammel herre, som forstod i en fart og under skjemt at expedere sine kunder paa ikke mindre end fire sprog. De finmarkske handelsmænd maa nemlig foruden de tre almindelige sprog, norsk, lappisk og kvænsk, ogsaa kunne klare sig paa russisk, og ved min ankomst var der netop tilstede en russer, kjendelig ved sin hue, side vadmelsfrak og lange skjeg.

Det kan her være stedet at tale lidt om russernes handel i Finmarken. Den vigtigste vare, de fører med sig, er grovt sammalet rugmel, som er Finmarkens vigtigste, ja, hvad almuen angaar, næsten eneste næringsmiddel af planteriget. Melet kommer i sækker flettet af bast, saakaldte matter. En matte indeholder i almindelighed 8 norske voger = 9 russiske pud = 144 kilo. Prisen var 1890 20 til 21 kroner. I tuskhandel betalte man gjennemsnitlig melet med den lige vegt af sei; men forholdet varierede betydelig til begge sider, alt efter som fisket slog til,

og andre omstændigheder. En almuesmand angav for mig, at hos ham, hvor der var 8 personer, brugtes i matte mel i 2 maaneder, naar han havde fisk og lidt anden mad dertil. Det er altsaa en billig føde, idet 1 kilo ikke koster mere end omtrent 14 øre. Foruden matter paa 9 pud er der ogsaa matter paa 10 pud. Russerne fører endvidere med sig en del havregryn, lidt tjære, træmaterialer og endelig ogsaa taugverk, som dog er saa simpelt, at kun lapperne vil bruge det.

Russerne, der kommer til Finmarken, kalder sig «pomorer» (udtales: paamaarer, der kan oversættes med kystbeoer; *paa* betyder ved, *maar* betyder hav. Det er det samme ord, vi har i Pommern i Tyskland); navnet bruges om de bønder, som bebor strøget ved Hvidehavet nær Archangel. Skipperne paa fartøjerne er ofte foruden sjømænd tillige redere og selvstændige handelsmænd og tilhører i og ved Archangel et eget laug, som staar lavere i rang end de egentlige kjøbmænd. Ikke sjelden har de selv bygget fartøjerne. De ældre skipperne kan neppe skrive sit navn, men forstaar dog altid godt at haandtere kuglerne paa regnebrettet. I den senere tid er der i det nordlige Rusland indført folkeskoler og desuden offentlig undervisning i navigation, saa oplysningen skrider frem ogsaa der.

Undertiden fører skipperne sine koner med paa Norgesreisen. En vakker ung frue kom, mens jeg var i Repvaag, i besøg til handelsmanden; hun bar en nationaldragt, nemlig blaa kjole med hvide skjorteærmer og blaa hue med et hvidt tørklæde over.

Sjølapperne og fiskerne af de to andre nationer i Finmarken skaffer sig kontanter til skatter og sine luksusartikler, kaffe, tobak og brændevin, ved hjælp af torskefisket om vaaren, det saakaldte loddefiske. Udover sommeren, mens russerne ligger i havnen, bytter de til sig af dem mel til vinteren for sei, hyse og stenbit, der er simple fiskesorter, som neppe andre end russere vil spise. Man har forgjæves søgt at faa italienerne til at kjøbe seien; lidt hyse tilvirkes efter midten af august i Vardø for Italien. Fiskerne

har ikke mere bryderi med russefisken end at levere den ombord, da russerne selv salter den i rummet. Denne direkte handel mellem russerne og fiskerne er bestemt ved international overenskomst med Rusland; men fastboende handelsmænd ser skjævt til: den. Russerne, bemærker de, har kun at betale skibsafgift og slipper at erlægge skat af næring, saaledes som andre handelsmænd maa. Endvidere finder de det ubillig, at det paa grund, af de russiske beskyttelseslove er forbudt nordmændene at drive tilsvarende handel i Rusland, altsaa at reise dertil med fisk og sælge den for mel. Almuen derimod liker russehandelen svært godt.

Tidlig om vaaren reiser de russiske skippere fra sine hjembygder til Archangel for at kjøbe mel, som føres ned ad Dvina paa store tømmerflaader, hvoraf hver kan tage flere skibslaster. I hele september maaned holdes der i Archangel marked, paa hvilket skipperne sælger og tusker bort den fra Norge hjemførte fisk.

Fortjenesten paa en Norges-reise kan være meget forskjellig for et russefartøi; undertiden skal man kunne faa igjen indtil et par hundrede procent af, hvad melet fra først af kostede, men for mange russeskipperer er det i de senere aar gaat meget tilbage; ja man klager i Rusland over, at "pomorerne dør ud". Archangel selv er ikke i nogen blomstrende forfatning; thi handelsomsætningen i denne by er gaat meget ned. Der er tale om, at man for at ophjælpe forholdene skal anlægge en jernbane fra Archangel mod sydost til departementet Wjatka, der ligger i den midterste del, af Rusland.

Jeg gik i Repvaag ombord i et af de mindre russefartøier. Kahytten, hvor kapteinen og hans kone holdt til, var liden og betrukket med fillet tapetpapir. Saavidt jeg erindrer, var der en muret ovn i den. Forud var der under dækket et mørkt og urensligt lidet hul, som folkene var stuvede sammen i. Vi blev trakteret med "russenødder", der ser ud omtrent som store æblekjerner og er frø af en fureart. De, vi fik, var harske, som

de ofte pleier at være. Russenødderne er meget likte i Finmarken, hvor man ingen andre frugter har end vilde bær. Hvor sjelden frugt er, kan skjønnes deraf, at en norsk dame? jeg talte med, ikke rigtig vidste, hvorledes en pære saa ud. "Maaske," sagde hun, "har jeg engang som barn seet en pære; for resten kjender jeg jo altid pærer fra sæbestykker, som skal forestille dem."

Hvor to nationer, der skal drive handel med hverandre, taler meget forskellige sprog, opstaar der altid et blandingsprog, i lighed med det oftere omtalte "pigeon-english", et i de kinesiske havnestæder meget brugeligt sprog, som er fremkommet ved blanding mellem kinesisk og engelsk, og hvormed folk hjælper sig fuldstændig tilstrækkelig i almindelig dagligt samkvem. Et sprog af denne slags har man ogsaa i Finmarken; det kaldes der russensorsk. Det er ikke en simpel blanding af de to sprog, som enhver for leiligheden istandbringer paa sin maade, saa godt han kan, men det er virkelig en fæstnet taleform. Man har kaldt det norske sprog "paa-sproget" af den udstrakte anvendelse, man hos os gjør af præpositionen "paa" (jeg begyndte netop at skrive "paa grund af den udstrakte anvendelse", men tog mig i det; thi her kunde dog "paa" undværes). Russensorsken benytter nu "paa" baade i tide og utide. Lidt hollandsk og engelsk er indblandet, rimeligvis som følge af den fra gammel tid bestaaende handel fra England og Holland paa Hvidehavet. Nogle ord er lidt fordreiet russisk, andre er norske, som man har givet et vist sving. Russerne sætter gjerne g istedenfor h. Her er nogle russe-norske gloser: *filmann* = lap, *burmann* = norsk bondemand, *rusmann* = russer, *olenamann* = fjeldfin, egentlig ren-mand, *kukmann* = kjøbmand, *kaanna* = kone, *piga* = pige, *mokka* = mel, *gruppa* = gryn, *saiga* = sei, *jossa* eller *tiksa* = hyse, *baldasina* eller *balduska* = kveite, *haakonn* = uer, *laanja* = lange, *laberdan* klipfisk, *runntofki* = rundfisk, *skona* = skonnert, *regel* = regn, *stova* — hus, *broga* = brygge, *planka* = planker, *kraam* = krambod, *kopom* = kjøbe, *pakkhaus* (med a og u udtalt hver for

sig) = ” pakhus, *prinsipal* (med tryk paa første i) — skipper, *jolla* — baad, *lavirum* = krydse, seile, *praavisen* = proviant, *raabottum* = arbeide, *kak* = hvad, hvilken, *nieto* — nei, *praapal* (sidste a langt) = uduelig, *krank* = syg.

Sproget kaldes foruden russenorsk ogsaa ”moia-paa-tvoia”-sproget, derfor at, foruden ”paa”, ”moia og tvoia”, der betyder jeg eller mig og du eller dig, alt i et høres; istedenfor ”tvoia” siges ogsaa ”doia” eller ”du”. ”Grot skade paamoia, mange vikkel paa Øksfjord stannopp, lita fiska, matraas altsama skaffum, nieto fiska paa romm” betyder: ”Det er synd i mig, [jeg har ligget] mange uger i Øksfjord, matroserne spiser altsammen op, [jeg har] ingen fisk i rummet.” Istedenfor ”lita” bruges ogsaa det russiske ”malinka”. Istedenfor med ”stannopp” udtrykker man ogsaa ”opholde sig” med ”liggné” (egentlig ligger nede) og ”slipum” (engelsk ”sleep”), f. eks. ”Moia, jes, paa Besfjur liggné” == Ja, jeg ligger i Bergsfjord.

”Tvoia ikke sannferdi spreek, grot vred paa tvoia” = ”Du taler ikke sandt, jeg er meget vred paa dig.”

Som en god prøve paa russenorsk anføres ofte efterfølgende, som jeg tror er anvendt i en vise; en russer ser paa et parti stenbit (”luri”) og siger i den anledning:

”Den stara luri mera bra, den paamoia, gak du vill skaffum jes drikke tsjai, davai paa skip liggné, jes paa slipum.” ”Stara” = gammel, ”mera” siges istedenfor meget; ”den paamoia” (egentlig den paa mig) betyder: den kan du lade mig faa, ”gak” = dersom, ”skaffum” = spise, ”jes” skal her betyde: og, ”tsjai” = the; ”davai” høres ofte, det bruges for: vær saa god, lad gaa, ja vel; altsaa: saa vær saa god at komme ombord i skibet, bliv der og vær i ro der”. En anden fornøielig sprogp prøve er følgende, der betyder: ”Der er stort selskab hos Clodius idag, da en liden gut døbttes i kirken”. ”Grot campagne paa Clodius paa den dag, lita junka i kirkum vaskum”. Igaar heder ”paa gammel-dag”, imorgen ”paa morradag”. ”Paa ander ras” betyder: en anden gang.

Mens almuen i Finmarken nøier sig med russenorsken, kan kjøbmændene i regelen ordentlig russisk. De lærer det paa den maade, at de som halvvoxne gutter om vinteren seiler til Rusland med en eller anden skipper, som faderen er vel kjendt med fra flereaarigt samkvem. Gutten bor for en billig penge vinteren over hos skipperen og faar lidt boglig sprogundervisning al popen eller en anden belæst mand. Alle finmarkinger, som har været i Rusland, priser folkene der som venlige og hyggelige.

Landhandlerne i Finmarken. Før vi forlader Repvaag, vil jeg endnu omtale kjøbmændenes stilling her nordpaa. I det sydlige Norge er den egentlige "landhandler" efter gammelt begreb omtrent forsvunden, efterat handelsprivilegierne er ophævet og brændevinsudskjænkningen paa landet forbudt. Istedendfor de større handlende har der nu nedsat sig landsfolk som smaahandlere i hver vik og ved hvert veikryds. Anderledes er det i Finmarken, Nordland og paa enkelte steder yderst mod havet længere syd. Kjøbmændene hører der ikke alene varer ud, men de kjøber ogsaa ind fiskernes produkter for at samle dem i partier, der sælges til exportørerne. Virksomheden blir saaledes meget større, og landhandlernes fremskudte stilling udhæves ved, at den omgivende almue lever i temmelig smaa kaar. Dette sidste gjælder især for Finmarken, hvor der endvidere er den særegenhed, at de mindre handelsmænd meget ofte er forpagtere eller kommissionærer for større kjøbmænd, fornemmelig i byerne. I det hele finder man i vore nordlige landsdele efter forholdene adskillig luksus og tildels ogsaa betydelig dannelse hos handelsmændene. Nogle af dem er virkelig velstaaende; men man beskylder almindeligvis folk nordpaa for ofte at ville leve flottere, end de har raad til. Endnu passer det i hovedsagen, hvad den berømte tyske geolog Leopold von Buch, der reiste i Finmarken 1807, skriver ("Reise durch Norwegen und Lappland". II Theil. Berlin 1810. S. 112): "Kjøbmændene er landets rette fyrster. Efter deres virksomhedsomraader kan man dele det ligesaa

bestemt som efter prestegjeld." Han udtaler, at deres store magt for en væsentlig del beror paa handel med brændevinet, som tit al lykke i vore dage paa grund af en bedre lovgivning spiller en langt mindre rolle end før.

Brændevinsdriking. Det er netop ved omtalen af Rep-vaag, hvor der nu intet brændevin sælges, at v. Buch kommer ind paa disse forhold. Han skriver: "Ligesom presterne er almuens aandelige ledere, saaledes raader handelsmændene for hele deres verdslige velfærd. Lapper og nordmænd sætter alt paa spil, naar de hos købmanden kun kan faa supe, til de ligger. De drikker for meget mere, end den fisk er værd, som de bringer, og deres gjæld blir lidt efter lidt saa stor, at købmanden blir eier af deres kreaturer og jord, og de er glade, om de kan faa bo som leilendinger. En slem og egennyttig købmand kan let blive egnens ulykke; men til alt held gives der kun faa saadanne. — Kjøbmændene regner, at en lap i gennemsnit drikker brændevin for 27 til 30 rigsdaler om aaret. Det udgjør mere end en tønde og er mere end halvdelen af lappens aarlige fortjeneste (!). Lapperne drikker ikke for at styrke sig under tungt arbejde, heller ikke for at varme sig paa sjøen om vinteren; thi de har sjelden brændevin i baaden, naar de reiser ud. De drikker ikke for lettere at fordøie fisk og fiskelever; thi brændevinet kommer sjelden i deres gammer. — Alt blir fortæret hos købmanden umiddelbart ved hans hus. En lap vilde ikke kjende sig selv igjen, naar han kom fra købmanden uden først i nogle timer at have ligget udenfor hans dør, først brølende og derpaa fra sans og samling som en død mand, — Man har en streng forordning, efter hvilken det forbydes handelsmændene at skjænke almuen paa tingene, før den første dag er forbi; desuagtet hænder det ofte, at foged og sorenskriver maa opsætte sine forretninger til et senere ting, idet lapperne rigtignok har indfundet sig, men ligger paa jorden som slagtet kvæg. — — — Hvad er det, som opvækker dette begjær efter brændevin? Er det klimatiske forhold,

eller kommer det af en eiendommelig organisation hos folket? Det første er usandsynligt, naar man erindrer, at ogsaa negeren under ækvator har den samme tilbøielighed, og irokeserne i de middelvarme egne, og saa igjen eskimoerne i de koldeste, der overhovedet beboes af mennesker. Derimod er den sagtmødige hindu og den arbejdsomme kineser afholdende, og de ellers i sterke drikke umaadelige russere drikker ikke i Finmarken. [Paa den tid kom en mængde russere til Finmarken ikke alene for at handle der, men ogsaa for at fiske.] Det er altsaa ikke de ydre aarsager, som frembringer den fordærvelige lyst; men grunden maa ligge i menneskets indre. Russeren i Finmarken ønsker at komme hjem med en stor ladning. Han vil sælge de medbragte varer og føre fisk til sit eget land for at handle dermed. Han er saaledes fuldt optaget, og det staar klart for ham, at der er en følgerække i hans handlinger, og at resultaterne i fremtiden afhænger af, hvorledes forretningen gaar i nutiden. Han har følgelig opnaaet et stort gode, nemlig at faa interesse for sin tilværelse og sætte sig et maal i livet. Saa er ikke forholdet med lappen, negeren, irokeseren eller eskimoen. For dem har kun øieblikket værd, og de har ingen bekymring for, hvad der ligger skjult i fremtidens skjød. De synes aldrig, det gaar tilbage for dem, saasom det aldrig har gaat frem, og de anstiller aldrig betragtninger over, hvorledes lykken i hjem og samfund forspildes. Hvor svage er ikke de baand, som knytter dem til hjemmets ve og vel, og hvor liden betydning for dem har deres stilling i samfundet! Brændevinet gjør, at de i øieblikket føler tilværelsens lyksalighed, og følgelig elsker de det. Men giv dem et maal at arbejde frem til, og de vil holde op at beruse sig. Hvorfor drikker kvænen mindre? Sikkerlig, fordi landbruget er en række handlinger, som lægger beslag paa hans opmærksomhed, og som bringer ham til ved aarets begyndelse med eftertanke at se hen til dets ende. Han faar snart øinene opladt for brændevinets skadelige følger, da han ser, hvorledes det hindrer ham i at naa sine maal. Hvorfor drikker derimod nordmanden saa

frygtelig paa Lofotens fiskepladse? Fordi ogsaa for ham fiskefangsten kun er en enkelt, isoleret staaende handling som for lappen, og ikke som hos russeren en række af flere handlinger, der har betydning for en fjernere fremtid." Disse v. Buchs betragtninger er sikkerlig i det væsentlige rigtige og gjælder endnu, navnlig lige overfor lapperne; thi ogsaa nuomstunder er brændevinet, om end langt mindre end før, farligt og ødelægger manges hjem og velfærd; men trods v. Buchs slutninger angaaende de forskellige folkeslags brændevinslyst, saa synes det dog, som om lapperne ogsaa paa grund af sin organisme har en speciel fysiologisk svaghed. Man har forsikret mig, at brændevinet virker paafaldende mere paa en lap end paa en nordmand, saa han deraf blir meget mere glad og oprømt. Den omstændighed, at drikkesyge saa ofte overføres ved arv fra forældre til bjørn, maa man ogsaa tage med; thi den nuværende lappeneration nedstammer jo direkte fra de stordrikkere, som levede i begyndelsen af dette aarhundrede.

Trods alle lovbud smører kjøbmændene i fiskeværerne dog endnu stadig handelsmaskineriets hjul med brændevin, og hvad dette angaar, naar lovens mægtige arm, som udtrykket heder, kun med sin lillefinger op til Ishavets Fjerne kyster.

Man fortalte mig for resten, at det ogsaa gaar an at narre noget andet sterkt ind paa folk istedenfor brændevin. Der var en totalist, som laa for at kjøbe fisk i fiskeværret Finkongkjeilen. Han var bergenser og anvendte al sin handelsmandsveltalenhed; men forgjæves, "uden njugastakka (dram), ingen fisk". Saa fandt hans baadsmand, der kjendte indbildningens betydning, paa at lave en drik af vand, brunt sukker, eddike og pepper. Den blev udgivet for meget sterk og "rivendes" og blev en tidlang med tak modtaget som styrkende dram ovenpaa handelen.

Fjeldvandring. Myg. Fra Repvaag gik jeg sydover til Kistrand. Veien fører over øde fjeldstrækninger, som tildels er temmelig sumpede; et par mindre elve maa vades. Der er ingen

sti; men alligevel tog jeg ingen veiviser, saasom jeg hele tiden blot havde at følge telegraflinjen. Denne samme vei tilbagelægger telegrafinspektøren hver sommer; han opgaar desuden aarlig tilfods de ivrige telegraflinjer i Finmarken over fjeld og fjord og har saaledes i sandhed ingen magelig post; hans godtgjørelse er, saavidt jeg ved, ikke mere end 14 øre kilometeren.

Jeg tiltraadte min vandring ved middagstider og havde helt til om aftenen svag østlig vind og smukt veir; men saa slog det om med en forbausende pludselighed. Det var som en dekora-tionsforandring i et teater. Der kom en kuling fra vest og i følge dermed en højlydende regn, som, naar den var paa det værste, bragte mig til at krybe i ly bag de opmurede fundamenter for telegrafstolperne. Til alt held var jeg ikke langt fra et tilflugts-sted, og ligesom jeg i Børselvens skolehus havde været kom-munens gjest, skulde jeg nu huses af den norske stat. Telegraf-væsenet har nemlig paa det øverste af fjeldet en liden stue, hvortil vedkommende havde tilladt mig at faa nøkkelen, som op-bevaredes i Repvaag. Man havde været lidt i tvil, om den forhaandenværende nøgkel var den rette, og det var derfor med ikke liden spænding, at jeg nu stod udenfor døren og viklede op de tjærede lerredslapper, hvori hængelaasen var indtullet. Alt var imidlertid i orden, og jeg kom ind og fandt komfyr, ved, kaffe-kjedel og kopper og et taaleligt, om end noget trækfuldt leiested. Det er behageligt at være statens gjest; men man maa være det som skikkeligt menneske. Til advarsel mod ildesindede er der i telegrafstuen et opslag, forfattet paa norsk og lappisk, som indeholder en belærende historie om en mand, der brød ind i en fjeldstue og tog for sig af, hvad han fandt. Han blev dømt til at betale telegrafvæsenet 3 skilling i erstatning; det lød noksaa moderat; men saa læser man videre, at han desuden maatte be-tale forsvareren 20 daler og, saasom det var vedkommendes tredje tyvsdom, tilbringe 3 aar og nogle maaneder som ufrivillig gjest i en offentlig murbygning. Det sidste var haardt; men det gjælder at skrække ligesindede; thi tyveri i en fjeldstue af denne

art kan betyde meget mere, end at statens formue formindskes med 10 øre; det kan gaa ud over menneskers helse og liv. Man tænke sig, at folk er ude for at reparere linjen om vinteren og for snestorm tyr til fjeldstuen. Det vil være slemt da at finde hytten tilføjet af sne gennem et knust vindu og blottet for ved og kokekar. Det har hændt, at telegrafarbejderne har været nødsaget til at ligge indtil 8 dage veirfast i en stue paa fjeldet.

Jeg kan ikke sige, at min søvn paa birkekvisterne i statens seng var synderlig dyb; midt om natten hørte jeg noget rusle og tusle udenfor bygningen; det var en renflok, som kom paa besøg. Efter et par timers ophold gik jeg afsted tidlig om morgenen og glædede mig over veiret, som nu var smukt og straalende, saaledes som det havde været forud for gaarsdagens bygeveir. Dog, enden skulde ikke blive begyndelsen lig. Myggene kom, og det betyder i Finmarken noget ganske andet end ellers i landet. Mange har omtalt denne finmarkske plage; men den er ogsaa omtale værd. Jeg kjender muskitoen fra Vestindien og Orinokofloden; men smaatroldene i Finmarken er meget værre, og de kan stemme op en sang, som virker meget mere paa menneskenes gemyt end hvilkensomhelst berømt tenorsanger, læseren maatte behage at nævne. Man finder det merkeligt, at havet i disse nordlige egne til visse tider vrimler med millioner af torsk og sei; men landet overtræffer havet; thi det er virkelig et aabent spørgsmaal, om de stikkende myg lader sig tælle med milliarder, og saa at tænke sig, at det blandt myggene kun er fruene og frøknerne, som suger vort blod; sandelig, de udgjør ingen "bedre halvdel". Myggene kommer frem paa smukke dage og holder sig fornemmelig i forsænkninger, hvor der er vand og stille. Vind liker de ikke; det vil da sige en ordentlig, fykende blæst; thi en liden luftning generer dem aldeles ikke. For resten maa De ikke tro, at myggene tager alvorlig afsked fra Dem, om De møder en frisk kuling paa Deres vei. Nei, de slaar sig rolig ned paa Deres ærede krops læside, og idet De vandrer afsted med næsen mod vinden, kan jeg paa Deres bag se disse vore elskede medskabninger sidde i

massevis, idet de, som det heder i krigsvidenskaben, iagttager en afventende holdning. Straks der blir lidt mindre blæst, staar skyen over hovedet, brummende som et fjernt tordenveir. Darwinisterne lærer, som bekjendt, at en del af dyrene blev mennesker, idet de mere og mere lærte "at holde bøjene stive i kampen for tilværelsen". Følgerne af denne ørenes, hos os mennesker til fuldkommenhed udviklede, stivhed er, at man til daglig ikke tænker synderlig paa ørene; men kom ind i en finmarkisk myggesværn: blev ikke ørene varmede nok i barndommens dage, saa vil det forsømte indhentes nu. Skulde nakken ogsaa holde paa at blive rudimentær, saasom Deres medmennesker i længere tid har savnet leilighed til at "tage Dem i nakken", saa ved myggen at faa udviklingen i gang igjen; med disse to legemsdele, ørene og bagsiden af halsen, er myggene altid slemmere end slem.

Jeg begyndte at blive træt, da det led ud paa dagen; men selv en meget træt fodvandrer bevæger sig med en viss fart til mygge-musiken; samtidig gjorde jeg nye erfaringer om, hvor mægtigt haabet er hos det plagede menneske. Hver gang jeg i fart skyndte mig gennem en forsænkning, var jeg fuld af forventning og sagde til mig selv: ved næste høide, som jeg ser der foran mig, maa der sikkerlig være saa pas blæst, at jeg kan sætte mig lidt ned. Men skuffelse og atter skuffelse. Ynkkelig opstukket og dertil udmattet af marsch, varme og nerveirritation kom jeg omsider frem til Kistrand og ind i hus, hvor de enkeltvis surrende skadedyr ikke formaade at opvække nogen sensation efter de overstandne besværligheder.

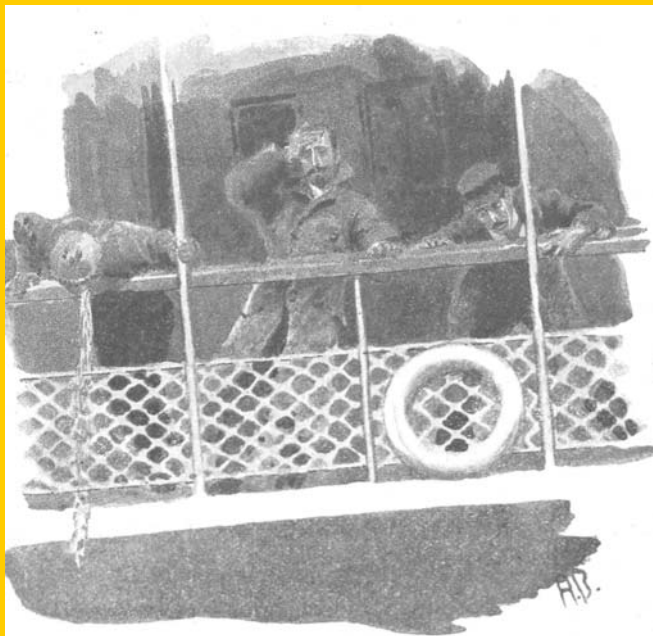
Det er fornemmelig en frisk nyankommen, som lider af myggene. Lapperne tager dem ganske anderledes med ro; rimeligvis er de ved at vaksineres med myggegiften fra barndommen af og kanske ogsaa paa grund af arv bleven omtrent uimodtagelige for dens virkninger. Det vilde være ønskeligt, om der vilde opstaa en finmarkisk Pasteur eller Koch, som vilde dyrke saften af myggesnablerne til indpodning i fortyndet tilstand, saa ogsaa vi

andre stakkarer kunde blive immune, og blir der engang i min tid) indsamlet til en statue for en saadan menneskehedens velgjører,. saa lover jeg herved et pent bidrag.

Jeg var nu kommen tilbage til mit udgangspunkt efter i omtrent 14 dage at have bereist største delen af Porsangerfjordens bredder, som hidtil kun havde været lidet kjendte i geologisk henseende. Med dampskib tog jeg nu videre østover til Berlevaag. Det ser ikke ud til at være saa langt paa kartet; men først gaar dampskibet ind i Laksefjord og dernæst ind i Tanafjord, og en saa vidtløftig expedition er der paa alle steder, at man maa gjøre regning paa, før man kommer frem, at se solen 4 gange gaa igjennem meridianen (saaledes faar man udtrykke sig heroppe om sommeren, istedenfor at tale om solens op- og nedgang). Porsangerfjordens munding er 2 mile bred. Paa tilbageturen fra Vadsø kunde jeg, hvis jeg havde været tobaksrøger, have nydt en tidlig morgenpibe ved mundingens østside og endnu faat en sen aftenpibe ved mundingens vestside. Veiret var smukt, men alligevel tog indladningen af den velsignede klipfiscen paa alle de mange anløbssteder saadan forskrækkelig rummelig tid.

Berlevaag.

Reiseselskab. Paa turen til Berlevaag havde vi ombord 3 unge franske herrer. De havde, antagelig ved et godt glas vin, besluttet sig til at gjøre en reise til "Le Nord". Sportsmænd var de, og vilde nu til Kolahalvøen for at skyde — ja, hvad tror man — elg. Kapteinen fortalte, at de ved afreisen fra Trondhjem havde været meget muntre; men fra Tromsø af var deres ansigter bleven længere og længere; nu forøgedes deres be-



Deres betænkeligheder forøgedes ved sjøsygens kvaler.

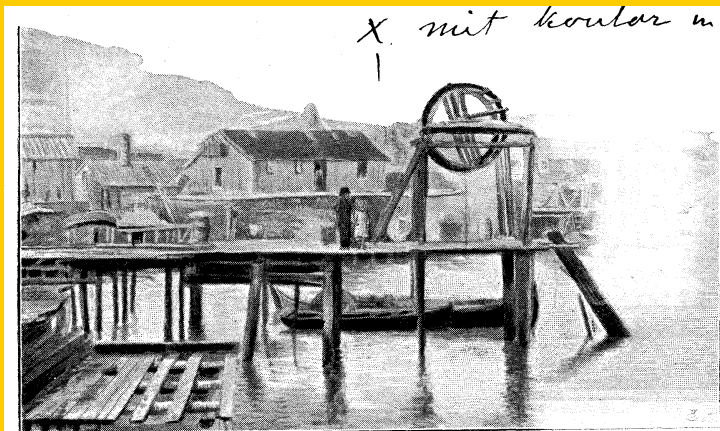
tænkeligheder desuden ved sjøsygens kvaler paa Finmarkens ubeskyttede kyst. De havde allerede faat høre, at der ingen elg var paa Kolahalvøen, ja at der, hvor de havde tænkt sig hen, langs Ishavets kyster, var der ikke træer, neppe nok mennesker. Nu erfarede de desuden, at en reise i et barbarisk land ikke er en billig fornøielse, som de havde troet, men tvertimod er meget dyr. Vilde de reise paa Kolahalvøen, maatte de i Vardø skaffe sig telte og førere, om saadanne lod sig opdrive, og al folkehæjlp om sommeren er, som ogsaa jeg har erfaret, meget kostbar heroppe. Vore franskmænd opgav ogsaa sin plan og tog istedenfor alfarveien op Tana til Haparanda.

Reiseeventyr er der overhovedet ikke mange af i den civiliserede nutid. Det eneste, som jeg har hørt om, var et, som en af mine medreisende berettede om en prest og hans frue. Presten drog engang afsted med renskyds for at præke blandt fjeldlapperne; fruen, som var med, reiste sidst i toget og havde sin ren bundet til den forankjørende pulk, hvori der sad en lap. Pludselig opdager presten, at lappen og hans frue ikke er med. Hurtigst muligt vender han tilbage og forfølger paa sneen de to pulkes spor, der bøiede af fra den vei, han selv havde fulgt. Lappen var bleven forelsket i prestefruen, som var ung og smuk, havde set sit snit og vilde, uagtet hendes modstand, bortføre hende til sit telt. Presten fik en lang jagt; men omsider blev lappen indhentet og maatte, for selv at undkomme, lade sit dyrebare bytte i stikken.

Man ser altid med fornøielse en dampskibsreises slutning, selv om man har underholdende reiseselskab; saa ogsaa jeg, da jeg ankom til fiskeværet Berlevaag.

Et fiskevær. Jeg skal forsøge at beskrive dette. Man tænke sig ud mod det aabne hav en temmelig lav, graa, nøgen klippekyst og deri en liden indgaaende bugt, som yder nogenledes ly for fartøier. Inderst i bugten sees mellem fjeldknauserne en klynge uanselige bygninger, mest graa og røde. De, som

staar nærmest vandet, er pakboder, og fra dem gaar der ud i sjøen en hel del træbrygger. Paa enden af alle brygger staar vindehjul til at heise fisken op med. Husene, hvori der bor omtrent 400 mennesker, ligger uden orden. Feieskarn og fiskeaffald sees overalt, og ved hjælp af raadne bretter maa man balancere over fæle sølepytter, saa godt det lader sig gjøre. Overhovedet staar den offentlige renlighed paa samme trin som i et italiensk røverrede, og det lugter af tørfisk fra alle hjellerne rundt omkring. Omtrent lig Berlevaag viser alle de finmarkske fiskevær sig i det ydre; dog udmerkede dette sted sig særskilt,



Fra Berlevaag.

da jeg var der, ved et forlystelsesetablisement, nemlig et telt bestemt til skydebane. Det stod imidlertid efter fiskets ophør ubenyttet og var blevet slemt medtagen af vind og veir; et andet bevis paa civilisation er, at stedet underholder en fotograf. Her ude ved havkysten er man borte fra lappernes land. Ingen bærer lappedragt, ja en rigtig lap nedsætter sig høist nødig i et fiskevær, da han frygter for, at han der vilde blive for meget hundset. Den eneste af lappeblod, jeg traf paa i Berlevaag, var en ung pige, som hjalp til i huset, hvor jeg boede; hun var pyntelig klædt, saa nærmest ud som en net liden sy pige, og

talte fuldstændig norsk. Dette var et af de ikke faa eksempler paa, at en lap meget godt kan indpasses i civilisationen. Befolkningen er i Berlevaag, som i de andre finmarkske fiskevær, for en stor del indflyttere fra andre dele af Norge, fornemmelig fra kystegnene. De, som er kommet fra egne syd for Trondhjemsfjorden, regnes som "søringer" de, som er fra Nordlands og Tromsø amter, kaldes "nordlændinger"; ogsaa fra det østlige af Finmarken, hvor fisket i de senere aar har slaat lidet til, er der kommet adskillige. Foruden norske forekommer der en hel del kvæner, som her fornorskes, og nogle svensker; lidt russisk blod er vel ogsaa tildels iblandet. Naar man taler om en finmarking, maa man altsaa ikke opfatte dette ord i lighed med hallingdøl, hedemarking eller sogning; thi finmarking som folketype eksisterer ikke. De norske distrikter i Finmarken kan man ligne med amerikanske nybygder, hvor der er sammenrøre af aislags indflyttede folk, som delvis har fortrængt urbeboerne, og først om nogle menneskealder vil de uensartede elementer i Finmarken være sammensmeltet, saa der vil fremkomme en finmarking, ligesom der af udvandrere til de østlige stater i Amerika i tidens løb er opstaaet en yankee. Indtil for et par menneskealder siden var den fastboende norske befolkning yderlig faatallig, dertil i det hele forkommen og som før fortalt ofte fortrukken. Man søgte da at befolke landet ved at forbydere "condemneredes til fiskerleierne i Finmarken"; men det var naturligvis ikke folk af den slags, som kunde føre distriktet frem. Om en endnu levende gammel mand hørte jeg, at han var kommen derop paa denne maade som nødtvungen tjenestegut hos en landhandler. Da udviklingen er saa ny, er der hos vore finmarkske landsmænd næsten ingen tradition. Jeg erfarede dette, da jeg vilde have rede paa landets stigning og i den anledning spurgte efter gamle folk, som al sin tid havde boet paa vedkommende sted, og som kunde give oplysninger om skjær og havne i fordums tid. Saadanne bygdepatriarker finder man altid ellers paa kysten; men i det mindste der, hvor jeg færdedes, lykkedes det ikke at faa fat paa

nogen ældre fastboende end middelaldrende. Der bor mange brave og skikkelige folk i fiskeværene; men paa den anden side er ogsaa i de senere aar mere udskud skyllet sammen der end andensteds i vort land. Hverken mænds eller kvinders dyd roses synderlig, og betegnende er det, at man om en skikkelig gift kvinde sagde i et af værene: ”Hun er for god til at være i Finmarken”. Nogen særdeles agtelse for loven leder man for-gjæves efter, navnlig, som før sagt, lige overfor øl- og brændevins-loven. Til religionens indflydelse merker man, naar nogle strenge læstadianere undtages, ikke meget. Lægprædikanter kommer ikke herop. At de vil finde saa faa venner, som vil beverte dem, bør ikke holde dem tilbage, hvis der er alvor hos dem. — Værenes sæson er loddefisketiden om vaaren; da strømmer folk til fra alle kanter. Ja fra indlandets dyb fra det nordlige Finland og de til-stødende dele af Rusland kommer mennesker vandrende ad bestemte veie, ligesom trækfuglene; mangfoldige mil maa de gaa tilfods eller paa ski, bærende eller trækkende sin usle bagage.

Den mand, jeg logerede hos i Berlevaag, var en af stedets ”bedste mænd”; men alligevel var han nærmest, hvad man syd-paa vilde kalde for en løsarbejder, der tog sjau, hvor han kunde faa. Her oppe kan en saadan mand, der er ordentlig og driftig, arbejde sig frem til velstand. Han var fra Telemarken og kom, efter først at have været andre steder, til Berlevaag for 25 aar siden. Der var dengang nogle faa huse og 5 bosiddende familier. Af disse lever kun igjen nogle faa individer. De første fem dage, min vert var i Berlevaag og roede fiske, faldt der paa hans part ikke mindre end 50 speciedaler (200 kroner), saa han straks fik lyst til at slaa sig ned. Overhovedet, fortalte han, er fortjenesten i fiskeværene god, tildels endog udmerket; en mand, som har hest, kan saaledes ved en gunstig leilighed tjene 50—60 kroner dagen, og det flere dage i rad ved paa akkord at kjøre fisk fra sjøen til hjellerne. En halv voksen rigtig flink gut kan i længere tid faa 5—6 kroner dagen ved at binde to og to fiske sammen

og hænge dem op til tørring; piger fortjener under rigt fiske i gennemsnit 5 kroner dagen. Det er ikke blot loddefisket, som skaffer penge. For nogle aar siden mislykkedes dette, saa man kunde vente en almindelig forarmelse; men hjemmefisket blev noksaa godt, og folk satte sig ikke mere i gjæld den gang end i et godt aar. Jeg har før nævnt, at pengene sidder løst hos folk heroppe. Det er ikke alene ur-jøder og kramhandlere, som nyder godt deraf; men kommunerne er ikke bange for at bevilge, og læger, som fra den arktiske zone forflyttes til mildere egne, klager ofte over, at honorarerne aftager med den geografiske bredde, og tænker med vemod tilbage paa de mange blanke kroner i fiskeværene.

Hvad specielt lapperne angaar, saa vil de, naar de tjener noget, have noget for bugen, først og fremst brændevin og kaffe, men ogsaa andre ting, f. eks. sukker, ja endog saadanne ting som figenkurve.

For en 25 aar siden var der ikke store bekvemmeligheder til fiskerne. Saasart de kom tillands, rensede de baaden nogenlunde for fiskeaffald og dannede ligesom de gamle vikinger af seilet bag i baaden et telt til soverum. Naar det var i stand, kogte fiskerne kaffe over en ild, som de gjorde op i en gammel gryde ved teltaabningen. Efter kogningen bragte de kullene ind i teltet. Paa bunden af dette havde de bastmatten, og derover laa grove sengetepper og saa skindfelder. Trods rengjøringen af baaden blev sengklæderne altid meget skidne under fisket. Det var for resten ikke ualmindeligt, fortaltes der, at folk, naar de ikke vilde umage sig med at tjelde, grov et hul i en snefönn og bragte sengklæderne ind der, og man kunde derfor, mens man stavrede omkring i sneen, let komme til uforvarende at dumpe ned i et sovende parti. Nogle fik plads i de faa hytter, og hver person maatte herfor betale 2 daler for fisketiden. I en saadan hytte raadede eieren og hans kone over sengen, mens fiskerne "laa sølvske" paa gulvet. Ogsaa nuomstunder ligger "otringsfolkene" iland; men man faar ikke 10 personer til at ligge der, hvor før

30 kunde finde rum. Folk paa større baade, fembøringer, har kahytter, saaledes som omtalt fra Repvaag.

Lapperne er ikke saa flinke til at fiske som de norske, og de synes i regelen, de kan stoppe, naar de har faat nok til livsophold. Hos dem deltager meget almindelig kvinder i fisket og faar lod sammen med mændene. Lapperne, der reiser paa fiske, er særdeles godt klædt uden stor forskjel paa mands- og kvindedragt. De har sin kufte af tykt stampet vadmel, derover faareskindskufte og saa til slut renpels; de mere velstaaende har desuden begyndt at bruge skjorte. Paa benene har de inderst vadmelbukser, derover bællinger, som er bukseben af renskind; hvert er med to remmer fæstet til et belte. Fødderne er først omviklet med sennegræs og saa indstukket i komager. Den nederste del af leggen ombindes med baand, saa det øverste af komagerne skjules, og paa denne maade danner komager og bællinger et hele, som ved forsøg har vist sig at være ligesaa vandtæt som sjøstøvler. Hænderne er først indtullet i sennegræs og dernæst puttet ind i skindvanter. Naar lapperne er paa sjøen, har de over den øvrige dragt en slags skjorte uden belte; den er brun og gjort af garvet kalveskind. Naar de har den paa, sløifer de vel oftest renpelsen. De erstatter desuden undertiden den sedvanlige hue med en sydvest.

Vinteren er den døde tid i fiskeværret. Der raser paa den aarstid undertiden frygtelige storme, og nu og da indtræffer der snerok af den slags, som vi læser om fra Amerika og Rusland. Skal man gaa nogle faa skridt udendørs, udsætter man sig for at fare vild, og sneen trænger ind overalt; binder en mand ikke bukserne til nedentil, flyger de fulde indvendig, og er der, saaledes som hyppig er tilfældet, et hul i vinduskarmen til bortledning af vand, opstaar der gjerne en hel snekavl i stuen.

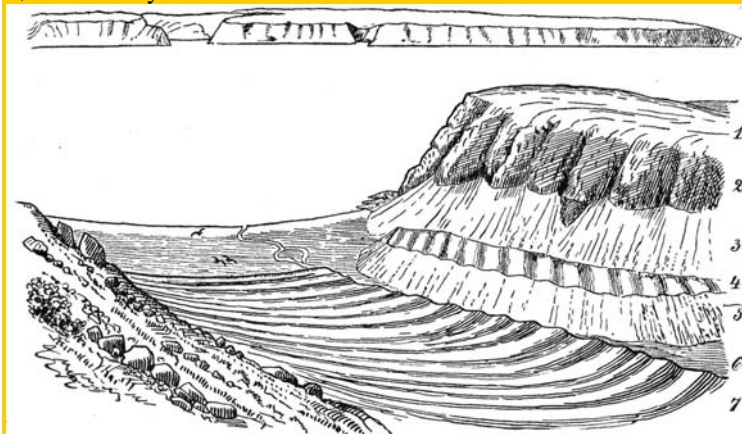
Berlevaags omgivelser. Jeg gjorde et par mindre udflugter fra Berlevaag. Den reisende behøver kun at gaa et kvarters tid, saa er værets huse med den lille kirke forsvundet,

og man har for sig en stenet ørken, der i ringe højde over havfladen strækker sig vidt og bredt i svage bølgninger. Det gamle grusdække, som opsamledes under bræerne i istiden, udbreder sig nemlig med jevne flader, og af fast fjeld sees der omtrent intet; dette er overhovedet regelen i Finmarken, naar netop selve havbredden undtages. I grusørkenen ud mod havet er der ikke grønt at se, uden hvor der er smaadale eller andre forsænkninger i terrænet. I en af dalene, med tarveligt grønt, her ved Berlevaag traf jeg nogle rester af høstakker. Saadanne anvendes endnu eller har i ethvert tilfælde været benyttet indtil den seneste tid; thi i en af [dem fandt jeg endnu en staur staaende i midten støttet med et par stene. Rundt om var der af torv dannet en ringformig, udentil omtrent 5 dc. høi vold; materialet til denne var opspadet af en liden grøft (omtrent 3 dc. bred) lige udenfor ringen. Jordbunden indenfor var 1—2 dc. høiere end marken omkring. Under høet har man havt kvister, og med saadanne har man kanske ogsaa beklædt stakken paa udsiden. Ringenes tvermaal var paa omtrent 3 1/2 meter. Jeg omtaler disse ringe saa pas vidtløftig, fordi de ligner nogle, som man træffer paa Jæderen og der kaldes "alfedanser"; oldgranskerne er ikke enige om deres oprindelse.

Jeg gik saa langt fra Berlevaag, at jeg fik se ud over Tanafjorden. Hosstaaende billede, som er taget fra udsigtspunktet, viser i forgrunden en liden dal, hvis bund bestaar af grus, og som udad ender med en skraaning til en lav strand (der, hvor fuglene flyver). Grusmassen er gjennemskåret (ved 5 og 6) af en liden elv; dens overflade (4 og 7) er merkværdig ved, at der er en række rygge, der ser ud som bølger; disse rygge er frembragt af havet engang i fordums tid, da det stod høiere end nu. I baggrunden har man Tanafjordens vestside, og man ser der, hvor udpræget plataaformet det østfinmarkske landskab er, naar man paa en gang faar overse en større strækning. Landet ligner, hvad form angaar, en chokoladeplade, som man har begyndt at spise" paa, saa randen er bleven ujevn. Det, som fornemmelig har

gnaget paa Finmarks-pladen, er havets umættelige mund. Denne har i utalte aarhundreder ædt og ædt, og det er ogsaa vældige mundfulde, den har slugt.

Nogle geografiske betragtninger. Lad os stanse lidt her og i tankerne se endnu videre udover end det fjernsyn, vi i øieblikket nyder.



En liden dal ved den ydre del af Tanafjorden. I baggrunden ser man det plataaformede land paa fjordens vestside. I forgrunden har man dalen med den mærkværdig bølgende bund. Nærmere forklaring i teksten.

Landskabets karakter som et temmelig lavt plataa møder man allerede paa Magerøen ved Nordkap; den afløser der de dristige former, man hidtil har beundret under reisen langs Nordlands og Tromsø amts kyster. Kjølén, den skandinaviske halvøes rygrad, som opstod i længst henrundne geologiske perioder ved foldninger i jordskorpen, gaar nemlig i havet ved Hammerfest. Som bekendt har Kjølén sin fortsættelse mod syd i Dovre og Langfjeldene, og hele den norske fjeldstrækning tilsammentaget danner som en vældig vold for Nord-Europa mod havet. Fjeldlandet i øst derfor viser vel ogsaa ujevnheder, men er dog i det

store taget fladt og lavt. Til dette hører den skandinaviske halvø af held mod øst, Finland og Kolahalvøen; i midten sænker det sig saa dybt, at den grunde Østersjø med den botniske bugt overskyller det.

Op mod Ishavskysten er der ingen indsænkning. Lavt og ensformig strækker fjeldlandet sig her over Øst-Finmarken, Kolahalvøen og de i syd for den liggende dele af Rusland hen til det hvide hav. Man kan altsaa adskille to hoveddele af det nordeuropæiske fjeldland, nemlig det vestnorske fjeldstrøg og det skandinavisk-finske fjeldplataa. Mesteparten af sidstnævnte er grundfjeld, og kun pletvis ligger yngre lag derover, som f. eks. i syd ved Kristiania og i Vest- og Øster-Gotland. Ogsaa i Finmarken har man en del yngre fjeld, nemlig i nord for Varangerfjorden og en linje, som fra denne fjord kan trækkes vestover til Laksefjordens bund og derpaa videre mod sydvest, saaledes som sees paa de geologiske karter. (F. eks. det af forfatteren udgivne "Geologisk kart over de skandinaviske lande".)

Dette yngre fjeld i Finmarken bestaar for største delen af haard sandsten, kvartsit og lerskifer. Lagene ligger kun undtagelsesvis nogenledes fladt, men er for det meste reist op paa ende og foldede; alligevel er landet, saaledes som vi saa paa billedet side 65, som om det var jevnet med en kjæmpehøvl. Oprindelsen til denne landets form, der, naar man tænker over det, egentlig er meget merkelig, maa antagelig søges meget langt tilbage i den geologiske fortid. Forvitringen, det rindende vand og havbrændingen tærer paa alt land, som rager op over det vaade element paa jorden, for at jevne det med sjøens overflade. Tænker man sig et saadant arbeide fortsat, lad os sige en million aar, saa kan et engang høit land, maaske et Tibet med Himalaya, blive borttæret saaledes, at kun grundvolden staar igjen. Naar jeg ovenfor talte om havets tæren paa landet i utalte aarhundreder, saa er dette en forholdsvis ny sag i forhold til hin gamle landejevning, hvorved plataaformen fremkom. Havets angreb gjælder i den nyere tid de gamle grundvolde, der ved hævnning

er kommet op over dets overflade og derfor kan angribes af de "land-fortærende kræfter".

Vor betragtning af udsigten ved Berlevaag har faat os til at kaste et blik langt tilbage over tidens vidder. Det er, som naar en ser ud gennem dagligstue-vinduet paa stjernerne og falder i betragtninger over deres vandringer gjennem verdensrummet. Er betragtningerne færdige, faar man imidlertid trække gardinet ned. Læseren faar ogsaa vende om fra de vidtfarende geologiske grublerier, spadserer tilbage til fiskeværet og med mig vente, til dampskibet kommer for at reise videre langs kysten.

Ja netop "at vente paa dampskibet"! Dette hører med til en Finmarks-reise. Dampskibsselskaberne averterer her nordpaa i almindelighed forsigtigvis kun dagen for anløbet, ikke klokkeslæt. Men heller ikke dagene holder stik; paa Vardø pleier man at sige: "Dampskibet er ikke mere end et døgn forsinket", hvad jeg ikke fortæller somen morsomhed; thi de ordinære forsinkelser er paa 2 til 5 dage. Saadanne forsinkelser forlænger en Finmarks-reise meget, og den er lang nok paa forhaand; at reise til Vadsø fra Kristiania har, indtil de sidste par aar, taget ligesaa meget tid som at reise til Newyork. Men saa maa man ogsaa erindre, at Norge er saa forskrækkelig langt, at om man kunde dreie det om Lindesnes som en tap, vilde Nordkap naa ned til Italien. Folk tænker sig meget almindelig, at de er oppe ved Nordkap, naar de er i Tromsø, og at Vadsø ligger straks i øst for Nordkap. Nei, mange tak! Endnu har de med hurtigste befordring et døgn igjen at reise.

Embedsmændene og politik. Nu, man har tid til at anstille lange betragtninger, naar man venter time efter time paa dampskib. Lad mig ogsaa tale lidt om embedsmændene i Finmarken. Jeg kommer ind herpaa ved denne anledning, da mit bekjendtskab til dem for en del skriver sig fra en saadan ventetid. Jeg laa paa et anløbssted i lykkelig besiddelse af stedets eneste kammer med seng. Ud paa natten kom saa embedsmands-

flokken med sagførere, der havde været paa tingreise, lagmanden i spidsen. De fik en stue, hvor de leirede sig paa gulvet, indtil ud paa morgenen anskriget lød: ”Dampen kommer”, der fik os til at tumle afsted allesammen, de som nogle timer havde trykket gulvet i en temmelig morgengrættens stemning. Ved finmarkske embedsmænd maa man ikke forestille sig gamle graaskjæg, der tænker paa podagra og pension. Man ser en skjegløs herre, der gjør kur til en liden dame; om lidt forestilles man for ”den konstituerede sorenskriver”. Saa træffer man en anden ung herre, som man antager har studenterluen i kufferten. Det er den ”konstituerede byfoged” o. s. v. Der er svært mange embedsmænd heroppe. Sorenskriverierne og fogderierne er antagelige i størrelse, naar man regner dem i kilometer, men svært smaa, naar man ser hen til befolkningen; ja i Vardø fogderi bor der med stort og smaat ikke mere end omtrent 1100 mennesker. Konstitueret er omtrent alle juridiske embedsmænd i Finmarken, og dette er meget fornøieligt for de unge mennesker, som faar lære embedsførelsens finesser ved at prøve sig frem, og det er jo altid et gode, at de faar erfaringen, før de blir gamle og stive. Jeg skal i det følgende tale om, at der er plads for kolonister i Finmarken. Et slags kolonister tør jeg i et hvert tilfælde raade at reise til Finmarken. Dygtige sagførere har det som okser paa grønne enge, og det er kun af nedladdenhed, at de yngste lader sig konstituere som et eller andet.

Retspleien falder dyr i Finmarken, navnlig nu efter juryens indførelse. I april 1892 holdtes der (ifølge ”Morgenbladet” for 22de april 1892) lagmandsting i Alten; dette kostede, uanset lønninger, elleve tusend kroner, uagtet alt gik yderst tarveligt til, saa retsmedlemmerne endogsaa ikke havde andre borde end ganske almindelige skoleborde, prydet med de sedvanlige udskjæringer. Et rentyveri og tre smaaforseelser var til behandling. En af sagerne angik en sæk, hvis værdi var 3—4 kroner. Der var i anledning af denne sæk hentet 10—12 vidner, hvoraf enkelte havde maattet reise 16 á 18 dage; men da det kom til stykket,

manglede et vigtigt vidne, en finnekone. Statsadvokaten lod et dampskib gjøre en extratur paa mellem 80 og 100 kilometer; men det lykkedes ikke at skaffe hende frem. Nu maatte sagen optages paany i Vardø i august, og vidnerne, som alle hørte hjemme i Vest-Finmarken, fik sig da en endnu længere reise. Et af vidnerne var en tjenestepige paa Hammerfest; to gange havde madmoderen ladet hende reise til Alten som vidne; men da hun nu hørte, at der endnu var en Vardø-reise i udsigt, sagde hun hende op, saa vedkommende tjenestepige skal vist ikke velsigne den stjaalne sæk og juryens goder.

Juristerne i det hele og lensmændene specielt har indtil det sidste tjent ikke lidet paa reiser i Finmarken; navnlig liker de godt renskydsen, som lønner sig bedst. De faar sig adskillig bedre betalt end presterne, som har faat sig paalagt den ganske verdslige pligt at inspicere skolerne med hensyn til norskundervisningen og herunder betales med 16 øre kilometeren, selv om de maa vade i sne til op under armene.

I Finmarken har man et eget slags mil, som kaldes "lensmandsmil", om hvilke det spøgefuldt siges, at "man paa enkelte steder kan høre en hund gjø paa ti mils afstand". Man skjønner heraf, at de er smaa og "ruer godt i regningen", helst naar man tillige retter sig efter ordsproget "kroget rør giver lang fjord". Da landet for en stor del ikke er opmaalt, er disse mil ikke gode at kontrolere, og en foged kan nok være i sin gode ret, naar han attesterer "distance ubekjendt". Man kan unde autoriteterne at have det lidt godt nordpaa; men ret bør være ret alligevel.

Fra jurister er spranget til politik ikke langt. Lapperne har stemmeret som rettighedsmænd, jordeiere eller bygslere; men de kan ikke vort sprog og har aldrig læst en avis, ja mange ved ikke, om stortinget bestaar af 20 personer eller 100. Fortæller man dem, at parlamentarismen er en fisk, som svømmer i vandet, tror de dette ligesaa let, som om man sagde, det var noget andet. Kun de færreste kan skrive stemmeseddelen selv, og

tilbyder klokkeren at skrive op for dem presten og lensmanden, saa har de som oftest ingen ting derimod. Skulde der nu tilfældigvis være en skolelærer tilstede, som tilraader dem heller at stemme paa handelsmanden og telegrafisten, saa kommer de i kattepine; thi handelsmanden vil de nødig have til uven; dog, naar den, som præker, og den, som panter, optræder i forening, saa staar handelsmanden sig i almindelighed ikke.

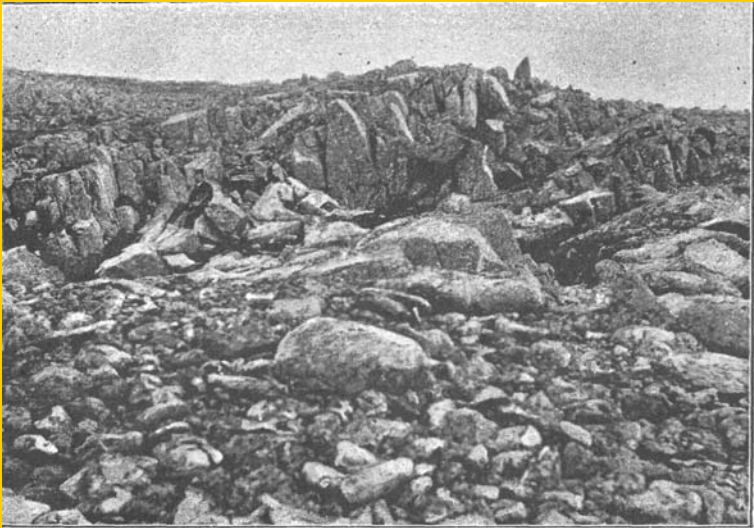
Lapperne kommer nok med de ogsaa om nogle aar; man kan være i tvil om, til hvilket parti de vil slutte sig. Bli'r det højre, og den norske kystbefolkning, som det nærmest er at forudse, vil holde med venstre, kommer nationale forhold til at indfiltres med de politiske.

Kongsøfjord og Makur.

Paa reisen østover fra Berlevaag passerer man Kongsøfjord. Den er nu ubeboet; men i 1867 boede der 8 lappfamilier her. Ved juletider udbrød der hos dem en smitsom sygdom. Doktor var der ikke tale om paa den aarstid et saadant sted, og sygdommen dræbte nogle saa hurtig som fra morgen til aften. I løbet af en uge døde 4 familiefædre. Til slut var der blot nogle individer igjen af 1 familie, og disse fandt det senere for ensomt og flyttede bort.

Jeg tog iland i det lille fiskevær Makur. Dampskibet, jeg denne gang fulgte, var en ganske liden lastebaad; det stansede udenfor været og gav sig til at hyle. Det var nattetid, og ingen baad kom ud. Kapteinen beklagede, at han ikke turde ligge længere, da farvandet ikke var trygt, og vilde fortsætte reisen; men nu viste det sig, at det kunde han ikke uden videre gjøre; thi maskinen var for svag til at drive skibet mod vinden bort fra land. Uagtet skruen gik paa det bedste, nærmede vi os klipperne betænkeligt. Imidlertid havde man i land faat baad ud efter en halv times forløb; forsinkelsen kom, som jeg senere hørte, af, at man først havde villet anvende en mindre baad; men man havde betænkt sig og maattet vække flere folk; nu kom en otring med 6 barkede fiskere. At faa sig og bagagen i baaden under disse omstændigheder paa et oprørt hav var ikke ganske ligetil for en, der ikke er sjøvant; men det gik dog. Da vi vel var kommet iland, gav vi os alle til at betragte kampen mellem skibet og

kulingen. Det varede en god stund, før skibet endelig, da vinden en stund løjede af, beholdt overmagten og langsomt gled bort. Jeg fik nu omsider se mig om paa det sted, jeg var kommen hen til. En naturforsker anvender ikke gjerne ordet stygt; men skulde det bruges om noget sted, maatte det være om et som dette. Det egentlige fjeldplataa sænker sig med forrevne smaafjeld raskt ned mod Ishavet. Mellem smaafjeldene er i forsænkningerne op-



Landskab fra Makur.

kastet runde fjærestene saa høit, som havet har naaet. Paa fjærestenene har der ikke dannet sig jord, undtagen af affald nær ved husene, og alene der trives en liden smule græs. Hvorledes det er bevendt med vekstlivet, og hvilken pris man sætter derpaa, kan man forstaa af en sikkerlig enestaaende "engkultur", som jeg; saa anvendt af en driftig kone. Hun smører nemlig om vaaren gjødning paa oversiden af store stene, og saa "slaar" hun, antagelig ved at skjære med en kniv, udover sommeren disse engstykker, der er af størrelse som et lommestørklæde. Saa vidt

jeg ved, holdes paa denne maade liv i et par sauer. Husene, som er ganske faa, ligger samlet ved en liden bugt, der gaar ind fra det aabne hav mellem klipperne; i et af dem bor om sommeren en faktor for en større handelsmand. Baade tør man her ikke lade ligge paa vandet; men man maa for hver gang trække dem op over den inderst inde i bugten temmelig brat opstaaende rullestensbakke, og de maa høit op, da havsjøerne



Slaatten i Makur.

staar paa. Det at faa de store fiskebaade paa land er saaledes et haardt stykke arbejde for fiskerne.

Om vinteren har Makurs beboere en ubetydelighed af to mil over fjeldene, dersom de skulde føle trang til at hente post og faa høre lidt om udenverdenen.

Havet er deres ager, og grøden der er slet ikke liden. Om ikke af andet saa kan man slutte dette af et vidtspurgt tyveri, som skede for nogle faa aar siden. En af stedets familiefædre, en

middelaldrende mand, havde lagt penge til side fra ungdommen. Han satte dem ikke ind i banken, men uden mistro til menneskenes slethed opbevarede han dem i en kiste, som stod med nøkkelen i inde i et utillaaset skur. Saa var pengene en god dag borte; man havde nok mistanke til en fremmed fisker, at han var tyven; men saavidt jeg mindes, fik man intet bevis. Et par aar for tyveriet var pengene sidste gang bleven tallet, og da tyven indfandt sig, var seddelbunkerne endnu vokset, saa deres værd, efter den høide, de naaede til i kisten, da kunde anslaaes til 14 000 kroner.

Der var et lidet havnearbeide i gang, mens jeg var i Makur; det vil sige, ved lavvande rensedes bunden i bugten for de største stene, og der opførtes en liden dæmning, som skulde bryde de værste sjøer. Ingeniøren, der havde paataget sig arbeidet efter akkord, tog med udsøgt gjestfrihed imod mig. Han klagede meget over, hvor langt dyrere folkehjælp og alt andet var her nordpaa end syd, og jeg selv kunde overbevise mig derom; ved afreisen fra Makur var jeg nemlig i tvil, om jeg skulde reise med dampskib, eller om jeg skulde tage skyds ind til bunden af Baadsfjord, 30 kilometer. Den billigste pris for at seile derind med 3 mand i smukt veir var 24 kroner for folkene og 5 for baaden. Man maa ikke synes, at dette var en ublu betaling; thi sognets prest havde ved en tidligere leilighed betalt det samme. Urimeligt var derimod en laps forlangende ved Kvalsund nær Hammerfest. Saavidt jeg husker var det 4 eller 5 kroner, han forlangte for at færgе mig over sundet; til nød slog han ned til 3; den almindelige færgemand var derimod vel fornøiet med 50 øre. Dette erindrer mig om, hvad der hændte afdøde statsminister Stang i Bodø. Han var der nogle dage sammen med en ledsager og lod sig hver dag barbere. Da ledsageren skulde betale skjegkunstneren ved afreisen, forlangte denne, som forstod at barbere paa mere end én maade, 2 kroner for hver person for hver gang. Da der hertil blev gjort nogle beskedne bemærkninger, indvendte han: ”Jeg troede, jeg havde med standspersoner at

gjøre.” ”Lad gaa,” blev der svaret, ”statsministeren er en stands-person; men jeg vurderer ikke min daglige skjægvekst til 1 øre mere end 20.” Nogle erfaringer af denne art gjør vel enhver, der reiser i Nordland og Finmarken udenfor dampskibsdækket. Man føler sig i sit eget land omtrent som en tysk doktor, jeg traf. Han havde hos en forhandler af turisteffekter i Kristiania kjøbt en ganske almindelig tollekniv. Paa viderereisen havde han, som klarligen ingen rede havde paa blanke vaaben, fattet mistanke om, at den var betalt vel dyrt, og han spurgte mig, hvad den kunde være værd; jeg syntes, jeg tog godt i, da jeg sagde 5 kroner; men desværre — — han havde betalt 21.

Vardø.

Byens beliggenhed. Min næste station efter Makur var Vardø. Den kaldes en by; men er i grunden kun et fiskevær, der er nobiliseret som by. Øen, hvorpaa staden ligger, er ved to vaager, en indgaaende fra nord og en fra syd, næsten overskaaret, saa der kun er et lidet eid igjen. Straks i vest for dette har man den lille fæstning.

”Du grænsepæl mod østens ørn,
du gamle Vardøhus.- - -
I lange vinter, arm og graa,
med flikket flag fra top,
du viste dog, hvor landet laa,”

heder det om den i et digt fra nyere tid.

Paa eidet ligger de faa huse, der indtil temmelig ny tid udgjorde den hele by. Nu er den vokset og strækker sig langs østsiden af begge vaager; men ganske liden er den endnu.

Moloen. Den nordlige vaag holder man paa at lukke ved et moloanlæg, som er bleven landekjendt for den forskrækkelige mængde penge, det har slugt gennem en lang række aar. Moloen bygges af vældige 15 tons vegtige, firkantede blokke af kunstig sten, som laves af én rundel Hemmour-cement, 2 1/2 rundel sand og 4 1/2 rundel puksten. Man maa erindre, at havnebygninger er altid kostbare. Det er ikke med dem som med andre bygverker, at man kan vælge en bekvem plads for dem; thi de maa opføres, hvor de tiltrænges, selv om byggematerialier, saaledes som paa

Vardø, ikke haves paa stedet, og om grunden er aldrig saa slet. I Vardø maa man desuden have solide arbeidshuse og kan alligevel kun arbeide om sommeren. Sjøen staar saaledes paa, at dynamometeret har vist et tryk svarende til en vegt af 14 tons paa en kvadratmeter. Desværre har man altfor sent gjort den erfaring, at den ældre del af anlægget holder paa at gaa til grunde. Man anvendte nemlig i den sand, som ikke var ren stensand, men som var opblandet med skjælstykker. Den med saadan sand fremstillede beton er temmelig daarlig under vand og aldeles umulig mellem flod og fjæremaal; den svulmer der op og skaller af.

Haardt klima. Vardø har et barskere klima end nogen anden by i Norge, og man har ikke paa nogen vis kunnet faa det mindste træ til at trives; den ligger jo ogsaa paa en liden ø i selve Ishavet. Havskodden om sommeren og de svære storme i den af ingen dag afbrudte vinter skal ikke netop være opmuntrende. Folk, der kjender sydligere egne, længes gjerne bort, og baade herfra og fra Tromsø ved jeg eksempler paa, at forretningsfolk lever med sine familier i Kristiania om vinteren (forretningerne er da ikke større, end at de kan bestyres paa afstand ved telegrafens hjælp); om sommeren reiser de med trækfuglene nordpaa.

Brændevinsdriking. Jeg har i Vardø kun truffet dannede og hyggelige folk; men som i andre fiskevær er der lidt af hvert. Jeg spurgte en ung herre fra Vardø, hvad man fornøiede sig med om vinteren. "Det er nu brændevinet det," var svaret, han havde paa rede haand. Byen har et indbyggerantal, der efter sidste folketælling skrives med fire total, og mange fiskere hjælper til med drikken om vaaren; men stridt er det alligevel, at brændevinsbolaget har tjent 18 000 kroner i 1889 og tidligere aar endog har givet 30 000 kroner i overskud. Foruden bolaget har man lokaler for kaffe og brus. Paa saadanne steder er nok ofte ogsaa

andet end svagdrikke at faa, og kvinderne der har ikke altid det bedste rygte. Mulkter for ulovlig udskjænkning forelægges i et væk; men de aftjenes med vand og brød, som i vedkommende kredse nærmest regnes for en letvindt levemaade paa offentlig bekostning. Man siger, at slapheden i forholdene for en del skyldes slaphed hos tidligere autoriteter, ja, der paastaaes, at f. eks. politiets medlemmer før i tiden mere end en gang stak indom de ulovlige" udsalg for at tage sig en dram der. Det maa vist være for at hæve byen i den fremmedes øine, at enhver Vardø-beboer, som man gaar med paa gaden, opfordrer en til at betragte goodtemplar-lokalet. Bygningen er ogsaa prægtig udenpaa, men skumlere brummer om, at ordenen er i forfald, og at listen over frafaldne, der nu er fyldebøtter, er lang. Som en undskyldende omstændighed med hensyn til drikkeriet maa dog nævnes, at vandet i Vardø er slet, og lidet er der ogsaa af det; det kan til sine tider endog have et saa lidet tiltalende udseende, at reisende paa hotellet undertiden bestiller sig en flaske selters at vaske sig i.

Foruden brændevinsfloden har man en uskyldigere fornøielse, nemlig dansen, og det vrimler med private baller, skytterballer, arbejderforenings-baller o. s. v. o. s. v. Overhovedet, folk sydfra finder, at livet i Vardø er lystigt og flot.

Kvinderne af folket. En skolelærer, jeg talte med, klagede meget over almukvindernes mangel paa huslig dygtighed; de kunde koge fisk og til sine tider fortjene penge ved arbeide med fisketørring; men holde et hus i orden, lappe, for nu ikke at tale om sy, klæder forstod de lidet af. De norske fiskere i Finmarken forbruger en mængde klæder, og de tilføres færdigsyet.

Dampbad. I Vardø findes et par badstuer, hvor man kan faa russisk bad. Disse er indført af kvæernerne, som har bragt sit hjemlands skik med sig. Jeg besaa indretningen i et saadant. En muret ovn skiller mellem to smaa umalede stuer; i den ene

betales 25 øre; i den anden, som er indrettet for mere velstaaende folk, og hvor der er bedre betjening, betales 70 øre. Dampen faar man ved at slaa vand paa ophedede stene, som ligger inde i ovnen. I den bedst udstyrede stue lægger den badende sig først paa en forholdsvis høit anbragt hylde og piskes af to kvinder med rognris, der hidskaffes fra Sydvaranger. En behandler den øvre, en anden den nedre del af kroppen; derpaa vasker kvinderne den badende grundig af med sæbe paa en bæk. Saa slutes badet med en styrt, hvorpaa den badende sætter sig ind i paaklædningsrummet, hvor han hviler sig ud og trakteres med saa meget kvas, som han ønsker. Færdigt bad leveres om lørdagen visse timer for herrer og visse timer for damer, men kan ogsaa bestilles til andre tider. Den, som driver dette bad, er en strengt troende læstadiansk kone, som ingen upassende spjøg skal tillade. Nu og da skal man i Vardø gader kunne se gutter, der springer nøgne fra badet med klæderne under armen for at lægge sig til sengs hjemme. Hvor kvænerne bor længere fra byen, skal det være ganske almindeligt om lørdagen at se mænd og kvinder, gamle og unge løbe nøgne til og fra badstuen. De to køn har ingen undseelse for at bade sammen.

Kvas. Den ovenfor omtalte kvas er en russisk drik, der ser ud som gulagtigt vand og smager som vand blandet med øl. Kvas laves af rugmel og indeholder en ubetydelighed af alkohol. Det var ikke urimeligt, om vore afholdsfolk tillod kvas; allerede nu maa de jo tillade mygt brød, hvori der ogsaa er et spor af alkohol. Vil nogen lave kvas, kan han, efter hvad en russer fortalte mig, bære sig ad paa følgende maade: Man har 7 1/2 kilo rugmel i 4 liter vand, der er saa pas varmt, at man netop kan holde haanden deri. Dette slaaes paa en tønne (herved menes en russisk tønne, som er paa 140 liter; vor er paa 120). 40 liter kogende vand tilsættes; efter en time tilsættes nok en gang 40 liter; for hver gang røres om. Til slut fyldes tønden med koldt vand. Den rystes 3 gange i løbet af 18 timer og kvasen er

færdig. — En anden svagdrik, som ogsaa anvendes her nordpaa, men sjelden, da man snart skal blive kjed deraf, tillaves paa de saakaldte "evighedsgryn". Man har vand med lidt sukker i paa en flaske. "Evighedsgrynene" er sop, der vokser i sukkervandet og fremkalder en gjæring; de har faat sit navn deraf, at man med den samme sopvegetation stadig kan faa nye mængder sukkervand i gjær. I Finmarken fortælles, at dronning Viktoria har anbefalet denne drik til sine undersaatte. Dr. Brunchorst har omtalt den i "Naturen" 1892 under navn af "Dronningens medicin".

Fiskemelfabrik. For et par aar siden anlagde professor Waage en fiskemelfabrik i Vardø. Det er ogsaa det rigtige sted for den fiskesort, hyse, der som bekjendt er den bedste til pudding. En hyse veier i gennemsnit 1 kilo, og den faaes til sine tider i mængde for 1 1/2 til 2 øre. Det er bleven mig forklaret, at det vanskelige ved fiskemelfabrikationen er at faa varen tør, uden at den antager tørfisksmag. Man har ment, at denne fremkommer ved, at der under almindelig tørring udvikler sig en mikroskopisk sop (bakterie), og man har haabet paa at kunne hindre soppens udvikling ved anvendelse af hurtig og sterk kunstig tørring. Fremtiden maa vise, om forudsætningen holder stik.

Finmarkens forhold til russerne.

I militær henseende har Norge, efterat det blev forenet med Sverige, som bekendt den umaadelige fordel at være blevet omtrent som en ø, idet vidstrakte ødemarker udbreder sig i grænseegnene der, hvor vort land støder til Finland og Rusland. Kun umiddelbart ved Ishavskysten er der intet egentlig skillende ørkenstrøg paa grænsen; men naar man ikke tager sagen altfor bogstavelig kan man sige, at hele kystlandet heroppe er at regne for ødemark. Der er af disse grunde ikke stor anledning til grænsekranglerier med vore naboer, og der har heller ikke været noget af betydning. Rusland maa i det hele siges at have været en god nabo, som vi ingen rimelig grund har til at være misfornøjet med, og det er sandelig mere, end de fleste lande kan sige om sine naboer.

Grænsen blev bestemt i aaret 1826. Før den tid var kystlandet et "fællesdistrikt", af hvilket Rusland ved delingen fik 2/3 og Norge 1/3. I Finland har man klaget over, at dette land ikke fik nogen andel af Ishavskysten; men ved nøiere granskninger har endog finnerne selv maattet indrømme, at i ethvert tilfælde fra midten af forrige aarhundrede har Finland (eller Sverige) ingen andel havt i landet. Efter delingen begyndte Norge og Rusland at drage omsorg hver for sin part, og Norge kan med berettiget tilfredsstillelse se paa de store fremskridt, der er gjort i norsk Finmarken ved hjælp af kommunikationsvæsenets udvikling, et upartisk retsvæsen og oplysningens udbredelse. Russekysten lig-

ger endnu tilbage; men i de seneste tider skal man dog ogsaa der have begyndt at forbedre forholdene.

Den eneste egentlig kjedelige sag, der har været paa grænsen, er den saakaldte "grænsesperring" i 1851. Indtil dette aar drog flytlapperne med sine hjoeder uhindret frem og tilbage over grænsen. Om sommeren reiste den finmarkske ren ud til kysten; om vinteren trak den til de delvis skogdækkede trakter i det indre, hvor den ved at skrabe sneen væk kunde faa fat i renmosen, som da er den eneste føde, den kan komme til. Som man ser af karterne, hører i syd for Varangerfjorden ikke stort mere end landstrimmelen langs kysten til Norge. De fleste flytlapper var norske, og de har lidt meget ved, at det i 1851 blev dem forbudt at gaa over grænsen. Aarsagen til forbudet var antagelig det gamle indgroede fiendskab mellem nomaderne og de fastboende og ingen tilsigtet chikane fra Ruslands side. De finske bønder vilde ikke have de norske lapper rækende hos sig og fik derfor grænsesperringen i stand. Paa norsk side har man altid beklaget den, og i senere tider har fornuftige folk i Finland ogsaa indset dens skadelighed. Lappen og bumanden er, hvor skjævt end den ene ser til den anden, dog af forholdene henvist til hinanden. Lappen kjøber af bumandens produkter og sælger ham skind og kjød; desuden er renene det eneste lastdyr, hvormed bumanden kan faa sine varer frem til havet. Man har paa finsk side foreslaaet, at vore lapper atter mod en passende afgift skal faa komme med sine dyr tilbage til de finske renmosemarker. At det hidtil endnu blot er blevet med ønsket, kan have flere grunde, og en er rimeligvis den, at beboerne lige ved grænsen paa finsk side med sine landsmænd i spidsen liker godt at kunne plyndre med loven i haand de arme lapper, som træffes hinsides den skillende linje. Den finske lov er saaledes, at lappen uden videre berøves tiendedelen af sine ren, ligegyldigt enten de er jaget over med forsæt eller de er flygtet over mod eierens vilje, drevne af ulve, uveir eller hunger. Vi norske er mere rimelige mod de finske lapper, idet vi kun afkræver dem bøder og

det først, naar de ikke inden 14 dage, efterat de har faat tilsigelse, driver sine dyr ud af landet.

Kronofoged Ch. Em. Ahnger har i bladet "Finland" i aaret 1886 om grænsesperringen skrevet en del gode artikler, af hvilke jeg har faat fat i et separataftryk. Han tager her bladet fra munden og læser sine landsmænd, der selv maa lide saa meget af fremmed indblanding, teksten, fordi de havde baaret sig saa lidet nabovenlig ad mod os norske i omhandlede sag, og han ender med Ludv. Kr. Daas ord om disse forhold: "Det er i vore dage umuligt at benegte, at fornuft og billighed en gang vil komme til sin ret." De styrende likte ikke Ahnger mere end andre besværlige sandhedsvidner, og man suspendede ham, i det mindste for en tid. Han fortæller blandt andet følgende om, hvorledes loven praktiseres i Finland: I november 1884 kom der 200 norske ren ind i den finske lap Jon Helanders hjord. Den finske lensmand i Utsjoki, hvis navn var Nordling, kom og tog 20 ren samt dertil, for ikke at lide samvittighedsnag over at have taget for lidet, 4 extra. Efter beslaglæggelsen har eieren ret til 14 dage for at drive sine ren tilbage over grænsen. Nu fik imidlertid samme lensmand høre, at der i høstens løb skulde have været 1 130 norske ren over grænsen, hvorefter han uden videre blandt de af de 200 gjenblevne 176 ren tog 113 og det, uagtet den finske lov siger, at beslaglæggelsen skal gøres i de ren, som en kronbetjent "antræffer". De 200 ren, som lensmanden var saa elskværdig at tage 137 af, tilhørte en enkelt norsk undersaat, som blev fuldstændig forarmet. Beslaglæggelsen udført paa denne maade er tvertimod det gamle ord om Sveriges (og Finlands og alle andre civiliserede staters) lov.

"I den sen sekler ren det stadgadt stått
att, bryter en, all skuld er endast hans."

Trods loven kommer der antagelig ikke saa faa norske ren over grænsen hvert aar; eierne maa finde sig i hemmelig at betale de fastboende afgift, forat de ikke skal anmelde dem, og

har naturligvis ingen ret lige overfor tyve, som bestjæler dem. Disse forhold har virket demoraliserende paa den finske grænsbefolkning. Ahnger har saaledes selv set eksempler paa, at bønderne opsætter smaa høsaater paa øde steder i den bestemte hensigt, at de norske lappers ren skal ødelægge dem, saa der kan kræves en blodig erstatning. Ikke af Ahnger, men af andre, har jeg hørt, at samvittighedsløse finner gjør en forretning af om vinteren at drive renflokk over fra den norske til den finske side af Tana for at kunne presse penge af eierne. Ahnger fortæller om en reise, han i 1877 gjorde til Kautokeino. Der opkom en forskrækkelig snestorm fra syd. Mange af de norske lapper, som da var paa den finske side af grænsen, flygtede tilbage til de nøgne fjelde paa norsk side, hvor sneen var saa fast, at renene, navnlig de yngre, ikke formaaede at krafse sig gennem skaren for at faa fat i sin føde. Menneskene maatte være paa færde dag og nat for at holde renene, der altid gaar mod vinden, borte fra den farlige finske grænse, hvor instinktet sagde dem, at de skulde finde beskyttelse mod stormen og føde i skogen. Ingen ild kunde tændes; thi brænde kunde ikke skaffes paa grund af skaren. "Under saadanne frygtelige omstændigheder fik de stakars lapper, vort folks nærmeste stammefrænder og i dette særskilte tilfælde brødre og søstre til nogle af Finlands egne indvaanere, tilbringe hele 5 døgn, blot fordi der fandtes en finsk kronbetjent i nærheden. Hvorledes de under dette kunde berge livet for sig selv og sine spæde børn er ubegribeligt, men beviser, at en høiere magt beskytter dem, som af unaturlige love drives ud i storm og uveir."

Dette faar være nok om grænsesperringen; man hører mindre om den i de senere aar end før, rimeligvis fordi i de 45 aar, den har existeret, de lapper, som paa grund af den maatte hungre ihjel, nu er døde og begravne, og de gjenlevende har indrettet sig efter forholdene. Alligevel kan det vel ikke være af veien at minde om, at en tilfredsstillende ordning af disse grænseforhold er en opgave, som endnu ikke er løst.

Med undtagelse af denne sag har der ikke været nogen misstemning af nævneværdig betydning lige overfor det store naborige, og det uagtet russerne rimeligvis, efter hvad der berettes, har havt grund til at klage over adskillige norske hvalfangeres og sælfangeres færd paa sin Ishavskyst. Navnlig er de misfornøiede med, at fangstmænd, der holder til ved mundingen af Hvidehavet og et stykke inde i dette, dræber sælen, som landets indbyggere for en del skal leve af, nær indved kysten, mens man i Norge jager alle russiske fiskere bort, der kommer nærmere end en mil fra de yderste havskjær; de føier til, at der ikke er nogen anden nation, der regner sin territorialgrænse saa langt ud som nordmændene. Vi har altid fulgt den eneste rette politik, at de private personer, som gaar nær eller over lovens grænser paa russisk territorium, faar gjøre det fuldstændig paa egen risiko.

Naar man hos os taler om, at Rusland har lyst paa Finmarken, saa er der sikkerlig meget lidet berettiget i den tanke; thi Finmarken, som ikke har flere end 25 000 fattige beboere, altsaa ikke flere end halvparten af en by som Bergen, er ikke en skat, som det kan være værd at anstrenge sig for. Finmarken er høist ubetydelig, om i det hele taget det ringeste bedre end den murmanske kyst, som russerne allerede har; hverken det ene eller det andet sted kan man tænke paa at anlægge krigshavn; thi hvor meget man taler om Golfstrømmen, saa er og blir Finmarken dog i virkeligheden kun et arktisk ørkenland med nogle faa fiskere paa kysterne, nogle ganske faa agerdyrkende bønder og en og anden lap i det indre. Naturligvis vilde det være en ganske overordentlig større sag for Norge at tabe Finmarken end for Rusland at vinde det; men med fiskerierne og alt kan vi dog ikke paastaa, at det er en synderlig vigtig del af det norske statslegeme; befolkningen udgjør ikke en hundrededel af Norges hele befolkning, ja de norske i Finmarken ikke mere end en trehundrededel. — Hvorledes er almuens stemning i Finmarken lige overfor Rusland? Jeg siger med flid ikke folkets; thi i Finmarken er man ikke længer fremme, end at man endnu kan tale om en

almue lige overfor andre stænder. For saa vidt betyder en almues stemninger ikke meget, som man af den politiske historie ser, at det altid er de mere fremmelige dele af nationerne, som bestemmer forholdet til udlandet og anvender almuen som en død masse; men almuens stemning bør dog altid tages med som et moment. Lappealmuen har ikke noget tilovers for de norske. Vi maa, som før berørt, ikke glemme, som fjernerestaaende gjerne vil gjøre, at lapperne ikke er norske, at det er et fremmed, et andet folk end vi, og at de aldeles ikke er indtaget i os. Fik lapperne løfte om gode dage, havde de vistnok ikke de atter ringeste imod, at "de norske storkarer" fik russerne over sig.

Man skulde vente, at der hos den norske almue i Finmarken, der staar umiddelbart overfor fremmede folk, skulde være patriotisme, en følelse af, at man tilhører en nation, som pligter at leve sit eget liv. Denne følelse kan vel findes hos en del, fornemmelig de faa, som er indvandret fra de indre egne paa Østlandet, og deres nærmeste efterkommere; men tal med folk, og det gjerne med de forholdsvis oplyste ude i fiskeværene, og man faar snart høre ytringer, der i sin mere forsigtige form lyder som saa: "De fleste heroppe mener, at Finmarken ligesaa godt kunde være med Rusland som med Norge." Der skal ikke diplomati til for at faa saadanne ytringer frem; vedkommende fremsætter dem ganske ugeneret. Beklageligere er det, at man i byerne, selv blandt anseelige handelsmænd, nu og da skal kunne høre lignende tale. Selv har jeg ikke dette af egen iagttagelse; man er naturligvis i de kredse, det her gjælder, altfor forsigtig til at tale saa lige overfor en reisende fra hovedstaden; men jeg har saa pas god kilde, at jeg sikkerlig er bleven rigtig underrettet.

Der er flere omstændigheder, som forklarer dette forhold. For os sydpaa staar russerne som noget fjernt og fremmed, om hvilke vi erfarer meget rart i aviserne; men den jævne russiske mand og kvinde er én ting og det russiske byraakrati og dets nihilistiske modstandere noget andet.. I Finmarken kjender man russerne som ligetil og hyggelige folk. Aar for aar vender Ivan

eller Feodor tilbage til samme havn, hvor han ligger 4—5 maaneder og handler i største venskabelighed med fiskerne paa sit russenorsk. Hvad handelsmændene angaar, saa har jeg omtalt, at mange af dem i ungdommen har tilbragt en vinter i Rusland og priser den venlighed, hvormed de blev modtaget.

Vigtigere end denne mangel paa national uvilje, for ikke at bruge saa sterkt udtryk som "mangel paa nationalhad", er det i Finmarken herskende materialistiske, uandige tænkesæt. Naar man kun ser hen til ernæringsspørsalet, saa er unegtelig Finmarken og Rusland henvist til hinanden, og der er noget sandt i de udtryk, som man ofte hører: "Rusland føder Finmarken" ; "uden russen maatte vi sulte ihjel". Kornavl fattes i Finmarken, og mel til brød og grød faar folk der, som før nævnt, paa en ubetydelig undtagelse nær, fra egnene ved det hvide hav. At handelen skulde gaa bedre for almuen, hvis landet kom i en nøiere forbindelse med Rusland, er ikke sandsynligt; thi handelen er nu saa fri, som den kan blive. Derimod kan det nok være, at en del af Finmarkens kjøbmænd kunde faa et udvidet omraade for sin virksomhed under en nøiere forbindelse med Rusland; men paa den anden side er der i Rusland mange baand paa handelen, som vi er fri for. Men uanset overveielser som disse, saa er der altid hos materialistiske mennesker en tilbøelighed til at slutte sig til, hvad der er stort og mægtigt, og at se ned paa det mindre, om det end i virkeligheden skulde være det mest dyrebare for dem. De, som bærer den norske nationalitet oppe i Finmarken, er embedsmændene, fornemmelig kanske presterne, desuden nogle skolelærere, faa andre af overklassen og, som før antydet, en del fra syd indvandrede bondefolk.

Vender vi os nu til den tredje af Finmarkens nationaliteter, kvæernerne, saa behøver vi ikke at frygte nogen russevenlighed hos dem. Derom er alle iagttagere enige, at man skal lede længe, før man finder en saa kraftig og ubetvingelig nationalaand som finlændernes; ja vi norske skulde, om det var muligt at lære saadant af andre, søge at følge finlænderne i dette stykke. Sikkert

er det, at de norske i Finmarken, som helhed betragtet, staar langt tilbage for kvænerne i det, som giver folkene styrke, følelsen af nationalitet; det er den, svenskerne taler om som finnernes "tjurskallighet", en egenskab, som ogsaa russerne kan fortælle lidt om. Kvænerne i Finmarken har ikke nogen tilbøielighed til at lefle med russerne og atter mindst nu for tiden efter forholdenes nyeste udvikling i Finland. For en del aar siden kunde man nære adskillig betænkelighed ved finnernes masseindvandring til Norge; finske patrioter begyndte at ytre ønske om at faa den udvandrede befolkning gjenforenet med moderlandet, og en reisende finsk agitator, Ervasti, havde adskilligt held i sine bestræbelser for at opvække uvilje mod "den norske undertrykkelse" og at faa op modstand mod al fornorskning. I og for sig kan man ikke misbillige saadanne anstrengelser, naar de holdes inden visse grænser. Hvor ofte er der ikke hos os kommet frem et ønske om, at vore emigranter i Amerika maatte holde paa sin norskhed mere, end de gjør! Hvad vi ønsker for os selv, maa vi ogsaa indrømme finnerne. Kvænspørsmålet i Finmarken holder nu for resten paa af sig selv at udvikle sig paa en for os tilfredsstillende maade, om det end gaar langsomt; thi indvandringen er aftaget, og kvænerne, som engang er i landet, indretter sig mere og mere efter norske forhold.

Finmarken er i grunden kun en norsk koloni, hvor indvandrede norske er stødt sammen med fremmede nationer. Hvad der for tiden især trænges deroppe er, at nordmændene af arbejdsklassen blir fra almue til folk, at de gaar frem materielt og aandelig, saa "der kommer liv i dødkjødet". Dampskibe, hurtig post, elektrisk lys, veie, fabriker for fiskeprodukter, aktieselskaber, en demokratisk bevægelse, interesse for forsvarsvæsenet, folkehøiskoler, alt saadant er det, man bør haabe paa. Den hele norske befolkning i spidsen paa fremskridtsbanen og tagende de andre nationer med sig, det er idealet, da vil ingen finmarking mere skjele over til Rusland eller Finland!

Sydvaranger.

Sydvarangers plantevekst. Landet paa sydsiden af Varangerfjorden kaldes Sydvaranger. Det roses for sin rige plantevekst; men jeg for min del maa tilstaa, at denne har skuffet mig. Dersom man har havt anledning til at sammenligne skogtræerne i det sydlige Norge, navnlig løvtræerne, med samme slags træer i Mellemeuropa, ved man, at vore træer i sin helhed — der gives undtagelser — er mindre og mere uanselige; det er rimeligvis den korte sommer, som gjør det. Sydvarangers birke og oretrær forholder sig til Syd-Norges som træerne der til Mellemeuropas. Maaske det har gaat andre som mig, at de saa længe har hørt om Golfstrømmens varme vand, at de omsider tænker sig dette som noget ganske vidunderligt, i sine virkninger til at forbedre klimabet; men naar man er kommet saa langt mod nord som til Finmarken, formaar ikke Golfstrømmen meget, selv paa gunstig beliggende steder, om man end maa anse det for noksaa mærkværdigt, at forholdene er saa pas gode, som de er, naar man sammenligner med andre lande under samme breddegrad.

Den plante, det mest overrasker den almindelige reisende at træffe, er en skjermplante, en art hundekjeks (*heracleum*), der skal være indført som prydblante for omtrent 30 aar siden og nu vokser næsten som et ukrud ved beboede steder. Den er enaarig og skyder i den korte sommer paafaldende raskt op med en fylde af vældige blade, saa den ved Ishavets strand næsten kan minde om tropernes plantefylde. Allerede i Tromsø ser

man den voksende ud over alle haver og gjødede marker; her i Sydvaranger møder man den igjen.

Pasvikelvens diamanter. I Sydvaranger munder ud den store grænseelv Pasvikelven, der kommer fra den vidtstrakte Enaresjø. Pasvikelven er en udmerket lakseelv; men den indeholder desuden ogsaa det, som er dyrebare end laks, nemlig diamanter, de eneste, som er fundet i Europa. De forekommer i elvens rødlige sand; men desværre de er meget smaa. Der er fundet en enkelt, som var lidt over en millimeter i tvermaal; diamanter paa 1/4 millimeter er sjeldne; de fleste diamanter opnaar kun rent mikroskopisk størrelse som støvkorn. At det er virkelige diamanter, er sikkert nok; thi de er meget omhyggelig undersøgt af den franske mineralog Fouqué; han fandt dem i en sandprøve, der var bragt ham af en reisende Rabot. Ved at gennemlede tilstrækkelig store mængder af grovere flodgrus er der al udsigt til, at man kan finde større stene; men om et forsøg paa at sætte i gang vidtløftigere arbejder vil vise sig lønnende, er dog usikkert. Ønskeligt vilde det altid være, om en eller anden forsøgte. Diamanterne i Brasilien og Indien findes ligesom hos os i flodgrus, mens diamanterne i Sydafrika fornemmelig udvindes af et eiendommeligt slags grus, der udfylder store hulninger i jorden og ansees for at være af vulkansk oprindelse. De sydafrikanske diamanter har mest gulagtig farve og findes i saa stor mængde, at saadanne diamanters pris nu kun er 1/3 af, hvad den var før opdagelsen af det nye findested. Diamanterne fra de andre ovenfor nævnte steder er oftere vandklare og har holdt sig bedre i pris. Pasvikelvens diamanter, der maaske skriver sig fra granitiske gange i landets indre, tilhører rimeligvis de kostbarere sorter. Ved den almindelige gulagtige kunstige belysning ser for resten de vand klare diamanter ud ganske som Kap-diamanterne. Noget, som i den senere tid har trykket diamanter i pris, er, at man eftergjør dem i glas saa fuldkommen, hvad sterk lysbrydning angaar, at ingen juveler eller mineralog uden en granskning paa

nært hold kan afgjøre, om det, som glitrer paa en dames toilette, er glas eller sten. Dog lad være, at diamanternes pris har sunket, og at den rimeligvis fremdeles vil gaa ned, selv om det ikke lykkes kunstig at fremstille store diamanter (man har allerede fremstillet smaa), — diamanterne er dog endnu menneskenes kostbareste legetøi, og vi kunde nok have lyst paa at finde brugelige stykker baade i Pasvikelven og norske elve for resten.

Laplands vulkaner (?). For en del aar siden gik der en notis gjennem Europas aviser om, at der i Lapland var vulkaner, som havde haft udbrudd. Beretningen skrev sig fra lapper, som skulde have iagttaget nogle fænomener, der kunde tydes som vulkanske udbrud; det skulde være i egnen ved Pasvikelven; men om paa finsk eller norsk side ved jeg ikke. Der blev anstillet efterforskning af dalevende lensmand Klerck, og efter ham skulde der ikke være noget i historien; saavidt jeg har hørt, reiste han ved vintertid paa ski til stedet og fandt en kilde med vand, der ikke var koldt i forhold til aarstiden; det var det hele. Ganske sikker paa, om der dog ikke skulde ligge noget til grund, kan man dog ikke være; thi efter hvad bergmester Dahll har hørt fortælle, skal der findes ikke saa lidet af det vulkanske produkt pimpsten ved Enaresjøen. Bevisende er dog dette, selv om det forholder sig saa, ikke; landet kan have ligget saa meget lavere, at Enaresjøen har været en bugt af havet, og pimpstenen, der er saa let, at den flyder paa vand, kan være tilført med havstrømme. Pimpsten findes ikke sjelden paa Nordeuropas kyster, ja kanske mest hyppig netop i Finmarken. Almindeligst er denne "lava" sort af farve og kan, hvad udseende angaar, sammenlignes med en vaskesvamp, der er sværtet af blæk. Tidligere tænkte man sig gjerne, at den skulde være kommet fra Island; men Det norske havs strømning gaar som bekjendt mod nordøst, og med hensyn til mineralogiske egenskaber har pimpstenen paa vore kyster i de fleste tilfælde ved nøiere undersøgelse vist sig at være forskjellig fra de bergarter; man finder paa Island. Rimelig-

vis skriver den sig fra vulkanske øer i fjerne have og har gjort en lang seilads, før den kommer til os. Den svenske mineralog Bäckström, der har undersøgt den sorte eller sortbrune pimpsten, der er den almindeligste i det nordlige Norge, mener, at den er tilført fra det vestlige Amerikas vulkaner gennem Beringstrædet over polaregenen. Jeg for min del er mere tilbøielig til at søge dens hjemstavn i Vestindien. Med pimpsten forveksler folk ofte en graa til mørk brungraa porøs slakke, der rimeligvis skriver sig fra jernverkerne ved Middelsbro i England og ofte sees flydende paa vore kyster.

Boris-Glebs kirke. Pasvikelven danner som nævnt landegrænsen; paa vestsiden ligger Norge, paa østsiden Rusland. Halvanden kilometer op fra munden har dog i 1826 den ihærdige russiske underhandler Goljamin faat indrømmet for sit land en kvadratkilometer, fordi der paa den fandtes en liden trækirke for to russiske helgener Boris og Gleb. Den oprindelige, meget uanselige kirke er senere bleven erstattet af en temmelig stor, hvidmalet bygning, og vi norske har ”til gjengjæld” aller østligst paa norsk territorium bygget en norsk protestantisk kirke, for ligesom med en tilsvarende merkepæl at betegne: hertil bor vi. Alle, som kommer til Elvenes, foretager den lille spadsertur til Boris-Glebs helligdom for at kunne sige, at man har været i Rusland og for at faa et glimt af nabofolket. Da jeg kom did, var der netop visitas og holdtes gudstjeneste. Denne varede i to timer; men jeg overvar den dog i sin helhed, tiltrukket som jeg blev af de eiendommelige ceremonier. Tre prester forrettede, klædte i stive, gule kapper. Klokkeren og 12—14 børn dannede et kor; to lapper var medhjælpere. Sang, messen, en underlig syngende oplæsning, vekslede. Tilhørere var der mindst af, nemlig kun prestens kone og to gamle lappekvinder. Ved slutningen af gudstjenesten blev der midt i kirken stillet op en pult med et ark papir, hvorpaa der var malet en del smaa helgenbilleder. Først messede presterne og svang røgelseskar, saa

kyssede en efter en det ene af billederne, som forestillede Elias, hvis specielle fest det var. Derpaa kom de øvrige tilstedeværende, tilsidst de to gamle koner, lagde sig paa knæ, stødte panden mod gulvet og kyssede derpaa billedet. Ogsaa ellers under gudstjenesten fandt saadanne grundige knæfald sted; møisommeligt var de for prestens frue, en flink, intelligent og blandt folk i egnen meget populær dame, der gaar under navn af "Preste-Marie"; thi hun var meget tyk og trivelig. Presten har, naar han er uden ornat, ikke noget presteligt ved sig, men ser nærmest ud som en skipper. Hans menighed er ganske liden og bestaar af lapper, der fornemmelig lever af elfefiske og kvæg-avl og efter aarstiden har bolig snart længer oppe, snart ved mundingen af elven. Disse folk kaldes skolter, et navn, som skal komme af, at de før i tiden var saa plaget med skab, at hovederne blev haarløse og saaledes frembød nøgne "skolter"; men ogsaa disse folk har nu gjort fremskridt, saa navnet passer ikke længer efter sin etymologi. At Rusland holder en egen prest og en efter omstændighederne pragtfuld kirke for den høist ubetydelige lappemenighed har delvis politiske grunde, og presten betragtes i almindelighed for at være verdslig statstjener samtidig med, at han officielt kun er geistlig. Han er en udmerket pædagog, der arbejder med meget held paa sin menigheds russificering, og ved ivrig undervisning, rigtignok kun tre maaneder om aaret, men til gjengjæld mange timer hver dag, har han drevet det til, at skoltebørnene nu taler, læser og skriver russisk. Vi finder det rimeligt, at russerne vil gjøre sit land egte russisk lige til grænsen, ligesom vi gjerne vil gjøre vort land norsk, og vi kan særskilt ikke have noget imod arbeidet hos skolterne; thi de russificerede skolter danner som en grind tværs over en af kvænernes vigtigste indvandringsveie, Pasvikdalen.

Trifanshulen. Ogsaa paa norsk territorium findes der en russisk helligdom tæt ved Elvenes, nemlig ved fjorden omtrent i kilometer i nordvest for gaarden. Der gaar her ind i fjeldet en liden

hule, som er 2 meter høi, 2 meter bred og 2 1/2 meter dyb. Væggene er ru og ujevne; bunden, der ikke ligger mere end 1 meter over høivande, er flad. Støttet til bagvæggen er der en malet altertavle med et lidet helgenbillede, som malingen omtrent er slidt af. Selve helgenbilledet er gammelt; det blev anbragt paa altertavlen i 1870, da den forrige russiske keisers bror besøgte stedet. Naar skolterne reiser forbi, tager de huen af og korsrer sig. For at faa lykke til fiske ofrer de ogsaa ved helligdommen, og paa et lidet bret fæstet til foden af altertavlen laa ved mit besøg et lidet gammelt brød og nogle norske kobbermynter. Man fortæller, at de troende, naar de har været ude og ingen fisk faat, undertiden reiser indom stedet paa hjemveien og tager de penge tilbage, som de gav paa uturen. "Naar helgenen ikke vil give dem noget, saa vil ikke 'de give ham noget". Om den hellige Trifan, hvis helligdom hulen er, berettes, at han engang blev forfulgt af de hedenske skolter og bankede i sin nød først paa den østre side af fjorden og dernæst paa den vestre; her aabnede fjeldet sig, saa han fik smutte ind der, hvor hullet er. Et andet sagn beretter, at der paa Holmengraanes var et uhyre, saa skolterne ikke turde reise forbi; men Trifan drog derud alene i en liden baad og fældede uhyret, saa stedet siden blev sikkert.

Norske kolonister. Fra Elvenes gjorde jeg en udflugt til Jarfjord, hvor der bor en del norske; de har slaat sig ned her for 20—30 aar siden og lever nu velberget i gode huse paa jord, de har dyrket op; folk og stel minder om de bedre indlandsbygder sydpaa. Ogsaa ved Langfjorden findes der en norsk koloni. Den bestaar af omtrent 20 familier og kom i stand ved, at staten, i den hensigt at tiltrække folk, lod foretage nogle veianlæg; efter disses afslutning slog en del af arbeiderne, de fleste fra Foldal, sig ned. — Jarfjorden med sine solide, selvhjulpne norske bønder bringer mig til at tale om en vigtig opgave, vort samfund har i Finmarken, nemlig udsendelsen af kolonister. Finmarken er vistnok fattigt; men det er fattigt paa lignende maade, som slet-

terne ved Mississippi var fattige, før europæiske indvandrere kom der, naturligvis ikke at forstaa saa, at Finmarken er et saa særdeles yndigt land; men det er et land, som ikke paa langt nær er udnyttet; thi der er plads for flere mennesker, end der er, noget, som man paa forhaand kan slutte sig til deraf, at befolkningen tiltager ved indvandring. Alt i et hører vi om, at fiskerinæringen kan udvikles; det er godt og vel, men ligesaa vigtigt for fremtiden er jordens opdyrkning. Det er ikke hele Finmarken, som er grusørkener og snaufjeld; der gives flade strande og brede dale, hvor jordsmonnet i det mindste paa nogle steder er saa udmerket, at nybyggeren kan faa hø ved simpelthen at slaa det vilde græs mellem træerne. Disse strækninger er mennesketomme og tilhører staten. Det er jo saa, at klimabet er barskt og vinteren lang i Finmarken; men saa har vi i vore fjeldfolk et menneskemateriale, der kan tage kampen op mod en haard natur, og hvorfor skulde ikke norske kunne vandre ind i Finmarken ligesaa godt som kvæner? Skulde det ikke være muligt at lede en liden gren af udvandrerstrømmen, som nu er rettet mod Amerika, over til ubenyttede dele af vort eget land? Vi kan ikke vente, at dette vil komme af sig selv; thi saa letvindte er ikke forholdene i Finmarken, at en mand uden videre kan komme reisende, sætte sig ned i vilde skogen og straks leve uberoende af andre. Man maa hos os bære sig ad ganske som andensteds, naar man vil have folk i egne, hvortil der ikke er nogen regelmæssig indvandring. Der maa være agenter, der kan oplyse om det nye land; indvandrerne maa have fri reise, fri jord og understøttelse i den atter første tid, overhovedet det offentlige maa give noget for noget. Et storartet apparat trænges ikke; men man maa heller ikke gjøre regning paa nogen storartet indvandringstrøm. Kom der aarlig i de 10 første aar 10 jorddyrkende familier, som vilde være reist til Amerika, skulde jeg anse det for nok saa tilfredsstillende. Forholdene er ikke større i Finmarken, end at 100 nye norske familier vilde være merkbare til at gjøre landet mere norsk, end det er. Indvandrerne burde søges fra fjeld-

bygderne eller de indre fjordegne; det skal nemlig have vist sig, at folk derfra beholder langt mere sin nationalitet ufordærvet end fiskerfolk, som indvandrer fra kystegnene. Disse gifter sig ofte med kvæn- og lappepiger og begynder at knote de fremmede sprog. De strøg, det først kunde blive tale om at kolonisere, maatte, efter de oplysninger, jeg har faat, være egnene ved Langfjorden og Pasvikdalen i Sydvaranger, endvidere Børselvens dal og kanske ogsaa Lakselvdalen ved Porsangerfjorden. I Tanas og Altenelvens store dalfører skal jorden være sandholdig og ikke saa frugtbar som i de nævnte egne. Kolonisterne burde helst være yngre, selvhjulpne mænd. De maatte komme op om vaaren, og tømmer maatte ligge færdigt til dem, saa de i sommerens løb kunde faa hus opført, noget jord bearbejdet og dertil kanske skaffe sig lidt fortjeneste ved arbeide i slaatten og ellers; dag-lønner er god. Til den første vinter maatte nybyggerne faa en del fødevarer udleveret. I april til mai maaned kunde mændene deltage i loddefisket; der er da lidet at gjøre paa land, og veien ud til fiskepladsene er ikke lang. Loddefisket skal være forholdsvis let og farefrit; det er saaledes langtfra saa besværligt som bankfisket ved Søndmør, og erfaringen viser, at folk, der kommer lige fra indlandsbygder, kan deltage deri uden vanskelighed. Statens forstvæsen liker ikke nybyggere i skogene, og det er høist rimeligt, at det, naar der kommer kolonister til Finmarken, vil gaa som i Amerika, hvor urskogens træer falder for de indvandrede økser. Men hvad er bedst at have, mennesker eller træer? Det lader sig ikke negte, noget af skogen maa opofres, forat vi kan faa mennesker; men det maa blive forstvæsenets sag at vogte den, saa den ikke ødelægges i utrængsmaal, og det, som bevares, vil naturligvis kunne faa en ganske anden værd, end det har nu, da mange træer staar og raadner paa roden langt fra folk.

Der kan ikke loves kolonisterne rigdom; men fattige husmandsgutter og arbejdere vil, naar intet særskilt uheld støder til, kunne opnaa at sidde uafhængige paa egen grund og faa en

sorgfri alderdom efter de kaar, som er de almindelige i dette land. Hvad jeg her har sagt er ikke løsrevne ideer, der har faldt en tilfældig reisende ind; men jeg har talt derom med folk, der godt kjender forholdene, og de vellykkede, nu hundrede aar gamle, kolonisations-foretagender i Maalselvdalen og Bardodalen viser, at der er land, som med fordel lader sig bebygge af norske bønder, langt nærmere end i Dakota og deromkring.

Vadsø.

Vadsø omegn er en træbar udmark; selve byen ligger paa en jevn strand, der temmelig langsomt gaar opover mod fjeldskraaningen i nord for byen. I syd for byen ligger Vadsøen, der betyder vand-ø og har givet byen navn. Paa den er der et nu ikke mere benyttet hvalfangeretablisement, som Svend Foyn havde i gang, indtil han ved sin rovjagt fordrev hvalerne fra Varangerfjorden.

Byens huse er uanselige træbygninger; efter loddefiskets tilbagegang og hvalfangstens ophør har byen været omtrent stillestaaende med 2 000 indbyggere. Livet arter sig nogenledes som paa Vardø, dog noget mindre løssluppet nybyggeragtigt, da de mindre blomstrende økonomiske forhold lægger en dæmper.

I hotellet var der noksaa forekommende vertsfolk, men ikke billige priser, og i gastronomien var man ikke kommet længere, end at jeg kun ved at protestere kunde undgaa salt i kaffeen. Ved at tale om hotelvæsenet erindres jeg om, hvad der hændte en reisende og en hotelvert ikke netop her, men i en anden liden by. Verten havde for en pen klar sommernat sat op paa regningen de uundgaalige lys. Den reisende betalte uden at knurre; men ved afskeden kunde han ikke bære over sit hjerte at skilles fra de smukke ubrugte lys, som han havde tilkøbt sig, og stak dem følgelig i sin kuffert. Verten kom tilfældigvis op paa værelset kort efter, at gjesten havde forladt huset, og da han fik se sine prægtige messingstager, der var hans stolthed og glæde, staa

der saa uselig tomme, blev han gram i hu og besluttede at føie haan til optrækkeriet. Følgelig raabte han efter hotellets støvlepudser og sendte ham i firsprang efter den reisende, som var gaat ombord i dampskibet og ventede paa dets afgang. Gutten fik ordre til saa ostentativt som muligt at spørge den reisende, om han ikke vilde have lysestagerne ogsaa, siden han havde taget lysene. Gutten saa gjorde; men den reisende var situationen voksen; thi han tog rolig imod de deilige stager og bad gutten hilse verten kjærlig og takke ham paa det bedste. Verten skulde ikke have handlet, som han gjorde, men taget i betragtning sin svære krop; thi da hans gut kom tilbage uden messingstagerne og med den venlige hilsen, steg blodet den tykke mand til hovedet, saa han nær havde faat et apoplektisk anfald.

Vadsø kan, hvad befolkningens nationalitet angaar, naar man ser hen til tallene, ikke siges at være en norsk by; thi mere end halvdelen er kvæner, der holder paa sit sprog, ja i folkeskolen gik der i 1886, det sidste aar, hvorfra jeg har oplysning, mere end 3 gange saa mange børn af kvænsk nationalitet som af norsk, nemlig 232 kvænbørn, 71 norske og 26 af blandet herkomst. Efter stedets økonomiske tilbagegang er indvandringen omtrent ophørt.

Omend hovedmængden af de indvandrede var skikkelige folk, saa er der ogsaa her som i andre indvandrerskarer mange, som helst burde blevet, hvor de hørte hjemme. Af hvert hundrede individer af kvænsk nationalitet straffedes i 1860—70 ikke mindre end omtrent 10; af norske straffedes omtrent 7, et tal, som for resten er mere end stort nok. Ikke sjelden hænder det, at en indvandret kvæn forlader en hustru i Finland og skaffer sig en i Norge. Saaledes kom, efter hvad der meddeltes i en korrespondance til "Morgenbladet" i 1891, Henrik Korver i 1873 til Vadsø, idet han lod sin kone i yderst fattige kaar sidde igjen med et barn i Kusamo. Da hun aldrig fik høre fra egtfællen, drog hun i 1879 til Norge for at søge efter ham, men fik ikke opspurgt ham, før 11 aar var gaat, da hun tilfældigvis fik høre, at han

levede i Skjervø og var gift der. Hun forlangte ham da tiltalt for at blive erkjendt som hans hustru; men han negtede, saa længe han kunde, nogensinde at have kjendt hende og endmindre at have været gift med hende. Det skulde ikke være skjønheden, som gjorde, at to kvinder stredes om denne mand; thi som specielle kjendetegn i hans signalement opførtes: rødt haar, skelende øine, opstoppernæse og fremstaaende tænder i overmund. For retten viste hans ansigt ikke anden forandring, end at hans blege hud blev en smule sterkere farvet; i den retmæssige hustrus arbeidsslidte træk saaes derimod nu og da en skjælven og i øinene en kun med møie tilbageholdt taare. Synderlig glæde kan hun ikke antages at have faat af sin mand; men hendes barn har i ethvert tilfælde faat en retmæssig fader.

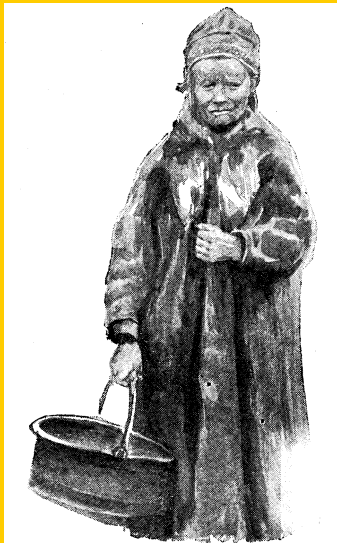
Kvænerne i Vadsø bor for sig, mest i to bydele, Indre og Ydre Kvænby, mens de norske holder til i det mellemliggende strøg. Man har her atter et eksempel paa, hvad der er regel i Finmarken, at folk af de forskjellige nationaliteter ikke bor blandet om hverandre, men holder sammen i smaa grupper.

Varangerfjordens omgivelser er for tiden kvænernes fornemste tilhold i Norge, og Vadsø er deres hovedstad. Indvandringen til Finmarken begyndte for mere end 100 aar siden; thi i 1750 hører vi, at kongen paalagde amtmanden i Finmarken at behandle "med ømhed og moderation" nogle kvæner, der havde bosat sig paa øde steder, forat deres landsmænd kunde opmuntres til at komme til Norge. Ogsaa senere begunstigede de styrende indvandringen, som før stadig gik til den vestlige del af Finmarken og de tilgrænsende egne af Nordlands amt; i de senere aartier har den faat en anden retning, idet den har taget mere til Øst-Finmarken; i tiaaret 1875—85 tiltog saaledes Vadsø med 450 indvaanere, og deraf var 300 af ublandet kvænsk nationalitet. Ydre og Indre Kvænby er, hvad sprog og skikke angaar, finlandske, om end kanske ikke nu længer saa fuldstændig, som da Friis skrev sin bekjendte reise-skildring for vel 20 aar siden. Man har gjort adskillige anstrelgelser for at lære kvænerne norsk ved hjælp af folkeskolen, og

bestræbelserne har været ledsaget af meget held her i Vadsø. Kvænbørnene kommer i regelen paa skolen uden at kunne et ord norsk og undervises først 4 aar i en forberedelsesskole adskilt fra de norske; i de 4 sidste aar af skolegangen er derimod undervisningen fælles. Kvænerne i Vadsø stiller sig gennemgaaende i et venligt forhold til skolens arbeide med norskundervisningen, da de indser, at det er til gavn for deres børn at træde i nærmere forbindelse med det norske samfund; ja adskillige ønsker gjerne med én gang at faa sine børn ind i den norske forberedelsesafdeling. I Vadsø er der en middelskole; men i det mindste indtil 1886 havde der ikke paa den gaat en eneste elev af ublandet kvænsk herkomst. Dette er paafaldende; men er en bekræftelse paa, hvad man snart bemerker i Finmarken, at kvænerne, uagtet deres indvandring har varet i lang tid, dog ligesaa lidt som lapperne i konkurrencen med de norske har kunnet hæve sig til nogen højere økonomisk eller social stilling, men er forblevet en almue. Gode oplysninger om skoleundervisningens betydning for norskheden, og i det hele taget om sprogforholdene i Finmarken, faar man af en paa kirkedepartementets foranstaltning trykt "Indberetning om en inspektionsreise til Finmarken i 1886 af skoledirektør Killengreen". Skriftet har kun den mangel, at det er lidt vidtløftigt og holdt i en temmelig departemental stil. Paa landsbygden omkring Vardø og Vadsø fandt skoledirektøren, at ved undervisningen erhvervedes følgende kundskaber: $\frac{3}{4}$ af børnene kunde læse norsk støt og med opfatning; den resterende fjerdedel bragte det ikke længere end til hakkende oplæsning; $\frac{3}{4}$ kunde skrive ordentlig efter forskrift eller efter trykt bog, i regning kom halvparten ikke længere end til de 4 regningsarter i hele tal. Desuden læstes religion.

Nesseby.

Mere om sjølappernes kaar og stel. I Nesseby er der en pen kirke og en ny prestegaard, som er en af de stateligste, som jeg nogensinde har set. Rundt om bor sjøfinerne i en tætbygget grænd. Alt hos Nessebys lapper ser smaat og fattigt ud,



Lappekvinde. (Efter fotografi af Lindahl.)

og deres kaar er ogsaa, naar man undersøger dem, elendige, ja forholdene er endnu ringere end ved Porsangerfjorden.

Lapperne, saaledes som man lærer dem at kjende her, er svage, baade i henseende til muskler og nervesystem. Hvad

dette sidste angaar, saa maa det ikke forstaaes saaledes, at deres sanser er slavere, eller at de er dummere end andre mennesker; men den aktive side af deres nervesystem, som gjør en mand vovsø, modig og udholdende, er ikke udviklet som hos mere kraftige folk. Lappen er som en gummiball; det er ikke vanskeligt at gjøre indtryk paa ham, men indtrykkene er ganske uvarige. Han er doven; i den kostbare slaattetid, da folk sydpaa ofte arbeider, saa de neppe under sig saa meget hvile, som er nødvendigt for legemets behov, tager saaledes sjølappen det med taal og faar sig mangen extra hvilestund i bakken og finder anledning til at prate timevis med godtfolk foran handelsmandens bod. Særskilte aarsager til at forværre forholdene i Nesseby er, at jordflekkerne er bleven opdelt til det yderlige, og at det er gaat tilbage med fiskeriet i Varangerfjorden. Lappernes baade er for usle og de selv for kraftløse, til at de kan reise ud paa det aabne hav; og de kan heller ikke være paa baad sammen med norske eller kvæner, da de staar altfor meget tilbage for dem. Nu og da sulter folkene, det vil sige, der hersker ligefrem hungersnød; det er ikke alene en og anden stakkar, som faar for lidet at spise, men sulten er gjest i omtrent hver en hytte, der er.

Lad mig her indskyde en bemærkning. Naar jeg skriver dette og andet om folkets forhold i Finmarken, saa har jeg naturligvis ikke under mit korte ophold af to maaneder selv kunnet iagttage mere end en del; men jeg tør rose mig af at have været en flittig spørger, og det, som jeg meddeler, kan ansees for at være den herskende opfatning af forholdene hos dannede mænd og kvinder, der bor i Finmarken, kanske ikke altid opfatningen, saaledes som de vilde fremsætte den i officielle dokumenter, men saaledes, som man mere uforbeholdent udtaler den paa tomandshaand.

Husene i Nesseby er smaa træhytter og gammer; enkelte af disse, saaledes en fællesgamme, har jeg omtalt før. At jorden er meget opdelt, ser man af de mange uregelmæssige stakitter, der gjennemkrydser den; den er forresten ikke ufrugtbar; thi græsset

voksede noksaa frodig. Hjeller til at tørke fisk paa findes hist og her mellem husene. Uryddigt og uordentligt er der ved de fleste bopladse. Menneskene, som færdes mellem husene, er iført haarslidte pæsker eller vadmelsklæder, som nu har en ubestemmelig gulgraa smudsig farve, men engang har været hvide. Folkene er gustne og gennemgaaende stygge, som rimeligt er, naar de, som sagt, undertiden i bogstavelig forstand sulter. De er smaa af vekst og har daarlige figurer; navnlig er benene ofte krumme, og ikke sjelden halter de. De hyppige benskader hos lapperne skal oftest komme af, at børnene ikke blir ordentlig passet paa, mens de er smaa. I forbigaaende bemærket vil ud-lændinger have iagttaget, at der overhovedet gives flere halte personer i Norge end i andre lande; er det saa, maa det rimeligvis komme af de mange humpede stier og al den glatte is om vinteren. Manglerne ved lapperens ben udhæves yderligere ved de før omtalte komager, der, da de er fyldt med græs, blir uformelig udstaaende, navnlig ved anklerne. Som det ynkeligste med hensyn til klædedragt, jeg har set i Norge, staar for mig en gammel, kroget mand fra et sted nær Nesseby. Da han kom ud af gammen, var han iført en vadmelskuft, sortagtig af urenslighed og saa fillet, at den vilde have vakt opsigt blandt Neapels tiggere. Paa det ene af de krumme ben havde han en udslidt komag og paa det andet en gammel skalle (sko med haar paa). Hovedet var prydet med en sort skindlue, og den øvre del af denne, der i almindelighed pleier at være fyldt med fjær eller dun, var her fuldstoppet med hør, som stak ud gennem hullerne. Haaret var langt og tjavset, ja altsammen, indtil den krumme stok, manden støttede sig til, var usselt. Han forsvandt, efter at have hilst paa mig, straks ind i gammen igjen, og jeg fulgte efter for at bese leiligheden. For at komme til det egentlige beboelsesrum maatte man gennem to mørke ”forværelser”, af hvilke det inderste udmerkede sig ved en meget intens og meget ubehagelig sur lugt af raadden saltfisk. Mandens erende inde i gammen var øiensynlig det, at han vilde forbedre sit ydre menneske. Mens den dragt,

som han først presenterede sig i, kunde siges mest at bestaa af filler, saa trak han nu over fillerne sine en gammel pæsk, hvori hovedbestanddelen var skind, men som dog havde saa mange huller og saa lidet haar, at tallet paa de første antagelig var svarende til tallet paa de sidste. Gamlingen var yderst venlig og



Gamlingen var yderst venlig. (Efter fotografi af forfatteren.)

snakkede lappisk uafbrudt; jeg svarede "økseskaft" til hans lappiske "goddag" for at holde samtalen ved lige og faa anledning til at beskue min verts møblement; det tog for resten ikke lang tid; thi det bestod, saa vidt jeg erindrer, kun af sengen, det vil sige en del birkekviste liggende umiddelbart paa jorden i en krog uden noget bret eller stok til at holde dem sammen. Seng-

klæder saa jeg ikke; men maaske hørte der til sengen nogle filler, der for øieblikket laa udenfor gammen.

Lapperne maa hver dag, og det baade vinter og sommer, have sine sengklæder en stund ude i det frie; uden denne forsigtighedsregel vilde endog de forgaa af utøi. Risene i sengen bytter lapperne omtrent en gang hver maaned, da de blir



En lappegut. (Efter fotografi af Lindahl.)

sprøde og smuldrer op, naar de ligger for længe. Naar det er varmt i gammen, ligger folk ofte nøgne til sengs.

Naar jeg kaldte lapperne for stygge, maa jeg dog undtage børnene; mange af dem er rigtig pene; de er ofte venlige og ligesom et finere slags end saadanne trutne, sværlemmede børn med røde pluskjæver og halmgult haar, som vi saa ofte ser hos os. Netop da jeg kom ud fra den omtalte gamle mands jordhule, stod der i solskinnet en brunøiet, smilende, smuk lappegut, som

talte med mig paa norsk. Det var en kvik liden fyr paa 13 aar, som fulgte mig et stykke paa vei. Sit norsk havde han lært i skolen, og naar man tager hensyn til den knappe tid, gjorde det baade ham og læreren ære; jeg tænker ikke, mange af vore udlærte gutter skulde kunne bruge f. eks. sin skolefransk som han sit norsk, uagtet de har anvendt meget mere tid derpaa. Om sin gamle landsmand bemærkede han uopfordret og med fuld ret: "Han er me-get skid-den." Gid de to, den gamle, som krøb ind i jordhytten igjen, og den anden, som havde moro af at følge med fremmedmanden, maa være sindbilleder paa den gamle lappe-usseldom, som forsvinder, og en ny slegt, som vil frem til en lysere tilværelse.

Lapperne i Nesseby bor egentlig paa to steder; thi foruden grænden ved sjøen har de saakaldte sommerpladse. Disse kan betragtes som et slags sætre; men efter slaatten flytter baade store og smaa derop og blir der, til den værste del af vinteren er over i februar maaned; sommerpladsene ligger nemlig nær skogen, saa der er lettere for brænde end ved de egentlige bosteder. Flytningen foregaar ikke af alle paa én gang til bestemte tider, men som det kan træffe sig. Fædriften er den næringsvei for dem, som der er bedst haab om at kunne faa udviklet. Kjørene er af godt slag; faarene er derimod "de egte norske", smaa, med ganske korte ører, en liden hale og raggagtig uld. Jeg glemmer ikke et nyfødt lam, jeg har set; dersom et pungdyrs unge er det ynkeligste i dyreriget af buttet form, saa er et saadant Finmarks-lam det ynkeligste, man kan tænke sig af spinkelhed. Vore museer burde i tide (jeg mener det for alvor, ikke for spøg) skaffe sig fotografier af det ydre og skeletter af disse finmarkske faar; det er maaske en varietet af hele Nordeuropas oprindelige faare-race, som nu snart vil være forsvunden.

Heste er der ikke mange af i Finmarken; de er kommet fra Finland, er større end vore fjordheste, raske og velskikkede til lettere brug. Kvæget lever den korte sommertid et liv i overflod paa de fleste steder; thi neppe nogensteds i Norge er der beiter

som i Finmarken, hvor hvert dyr har et stort areal for sig. Hatdyrene saaledes en glædestid, om den endog er kort, saa har de til gjengjæld en slem tid den længste tid af aaret. Sultefodring er sørgelig almindelig; men naar folk sulter, saa kan man ikke sige saa meget om, at kreaturer sulter.

Der fortælles om en sort papegøier i Australien, at de, der oprindelig var frugtædere, nu, efterat europæerne har indført kvægavlen, for en stor del er bleven kjødædere derved, at de har faat smag paa affald fra kolonisternes slagtedy. Paa lignende vis, men ikke frivillig, er kjørene i Finmarken bleven delvis fiskeædere som oteren. Til hver lappebolig hører der, som jeg ofte har set, en eller et par store gryder eller andre kar, som staa udenfor gammens dør eller i fjøset, hvor saadant haves. I gryden samles hoveder, indvolde og ben af fisk, raat og kogt. Dette raadner naturligvis; men om det ogsaa er flere maaneder gammelt, saa koges det udover vinteren op til kreaturerne og slaes ud over hø eller i vaarkniben over tare; denne kan være baade raa og kogt. Desuden tørrer man ogsaa fiskehoveder om sommeren for at have dem til kjørene om vinteren. Man regnede (ved Porsangerfjorden), at til en besætning paa 3—4 kjør og en del faar maatte der to gange paa dagen koges en tøndegryde med 12 til 20 store hoveder. Hovederne kogtes saa længe, at benene blev ganske møre; dyrene spiste da altsammen undtagen netop de aller haardeste ben. Fiskemad og tare giver dyrene for lidt fast substans, og derfor trakteres de til dessert med birkekviste, som kan være indtil fingertykke; om der ikke er nogen mætte i disse, saa skaffer det i ethvert tilfælde dyrene underholdning at gumle derpaa. Mangesteds er det skik, at kjørene jages ud en stund midt paa dagen hele vinteren igjennem, og de gaar da ned i fjæren for at faa tang eller kan sees spisende paa nogle birkekviste, som er henlagt til dem udenfor gammen. Gammerne selv sner undertiden aldeles ned; man indretter sig da gennem sneen en slags tunnel, der fra døren fører skraat opad. Tunnelen støttes indvendig med vedskier, som bindes sammen oventil og spriker

nedentil. Undertiden hænges der gamle matter over dem. Man begynder at opsætte disse vedskier ved døren og føier flere og flere til, eftersom sneen vokser. Af vegetabilsk føde faar kjørene foruden hø og de omtalte birkekviste saakaldet "skab". Dette er dvergbirke, i Finmarken kaldet jordris, og lyng, som udover høsten og, naar det trænges, ogsaa om vaaren samles i dyng (dette kaldes "at skabbe"). Skabben trækkes til hus paa kjælke, eftersom den behøves.

Melken drikkes mest fersk; smør laves der lidt af, endnu mindre af ost. Ved Porsangerfjorden brugte man meget grunde melkekoller og havde lidt vand i melken i den tro, at man paa denne maade skulde faa mest fløde af den. Ved Varangerfjorden sælger lapperne en del kjød om høsten; men de spiser ogsaa selv tappert paa det ferske slagt. Kun de mere velhavende synes, de har saa meget, at de kan vindtørre en del til forraad.

Arbejdet fordeles hos lapperne saaledes, at kvinderne spinder, væver, syr, arbejder komager, koger mad til kreaturene, hvad der er et helt stræv, og i det hele stiller dem. Mændene fisker, slaar, hugger ved, drager den og skabben hjem. Endvidere har mændene den pligt at koge folkemaden. Ved Porsangerfjorden sagde man mig, at mesteparten af slaatten der udførtes af kvinderne. Ved Varangerfjorden, hvor kvinderne ikke slaar, om de end ellers hjælper til i slaatten, fisker de og de halvvoxne børn med line om vaaren, mens mændene er paa loddefiske. Lapperne bruger i almindelighed ikke andre fiskeredskaber i sjøen end snøre og line; sild, fornemmelig til agn, fanges dog med smaa noter; de har altsaa ikke de mange slags garn, som ellers benyttes af fiskerne paa vor kyst. I det store taget nærmer arbejdsfordelingen hos lapperne sig indianernes, idet kvinderne har det meste stræv.

Et efter vore begreber stygt arbejde har kvinderne ofte med gjødningen; denne øser de med hænderne op i en udhulet træstamme, en saakaldet gjødselpulk, som de trækker udenfor huset. Gjødningen lægges enten i en haug ved husdøren eller, hos frem-

skridtsfolk, i smaahauger udover marken for at spredes om vaaren. Amtsagronomer og andre har søgt at overtale folk til at bruge en spade eller træøse for at faa gjødselen op i pulken, men nei! den gamle metode er den bedste. Dyrenes urin gennemtrækker naturligvis jordgulvet i hytterne; lapperne hører ikke paa de lærde agronomer, som paastaar, at urinen af hver ko i vinterens løb indeholder for 30 kroner kvælstof og kali, der kan opsamles ved torvstrø eller, hvor saadan fattes, ved almindelig opsmuldret brændtørv.

Mens vi er inde paa kapitelet om gjødning, kan omtales en anden uappetitlig skik, som kvæner, men ikke norske eller lapper har, nemlig den, at traktere sit udsultede kvæg med menneskegjødning, der koges. Det varede adskillig tid, for amtsagronomen, der har den ubehagelige pligt at foretage reiser for at undersøge kvægets tilstand om vinteren, kom efter denne skik. Nu og da fik han kjende en forfærdelig lugt i hytterne; men folket var ikke villigt til at give nøiere forklaring derover.

Vor nationale ret grød er meget sjelden hos Nesseby-lapperne og er først indført i den sidste tid. Poteter spises kun af enkelte; men der er intet i veien for, at de kunde dyrke saadanne. Saltet kjød benyttes ikke; spekesild har de heller ikke, saavidt jeg ved. Almindelige retter hos dem er, foruden fersk fisk, raa tørret sei, der dypes i brun tran, speket kveite og uer, kogt saltet fisk, der spises med tran og rugmelsuppe. Saltfisk er ikke almindelig og er temmelig nylig indført. Sammen med disse retter fortares rugbrød, saakaldet "finkage". Endvidere spiser de havregrynsuppe, der koges paa tørret kjød, surmelk og brød. Melken opbevares ofte tilsat med krækebær fra høsten ud over vinteren og skal da ikke blive synderlig sur. Tranen, som de dypper rørfisken og saltfisken i, faar de af lever, der staar paa et varmt sted, om sommeren i solen, om vinteren inde i beboelsesrummet. Efter at have spist mad dypet i tran, slikker lapperne omhyggelig fingrene; derfor sees disse undertiden at være forholdsvis rene, mens hele haanden for resten er sort af smuds. Mere vel-

staaende lapper har ved samkvem med russerne faat smag paa te. Ved Laksefjorden spises boknet, det vil sige halvtør fisk, som koges og fortæres med tran eller saltet sælspæk. Tranen pleier man der at gemme i torske- eller sælmaver, mens man ved Porsangerfjorden havde salt i den og tappede den paa anker. "Gammeltalg" er en ret, som jeg hørte om ved Porsangerfjorden; det er saltede talgstykker, som gjemmes i en renmave, og som der koges suppe paa, endog om den er aarsgammel.

Lapperne, ikke alene ungdommen, men ogsaa modne mænd, spiller langball. De har viser, i almindelighed smædedigte, der foredrages med en slags messen, "gjøiken". Det er ikke vanskeligt paa skolerne at lære børnene flerstemmig sang, hvoraf bevises, at de ikke er umusikalske, som det har været paastaat om dem. En kvik skydsgut, jeg havde, fortalte mig indholdet af en vise: Nils er en smaalig hund. Han frir samtidig til tre piger; den ene lugter af røg (?), den anden har mistet fortænderne, og den tredje plages af daarlig mave. Moderen til denne sidste faar ham til at tage pigen ved at love ham 4 melkekjør, 10 faar og 100 kroner i medgift. Men da det kommer til stykket, blir brudgommen bedraget; thi han faar to melkekjør, en ung kvige og en kalv, og med indfrielsen af de øvrige løfter gaar det smaat. Derpaa udmales hans gjerrighed nøiere. Han beslutter, at han vil traktere paa sig juleaften, men under sig, da det kommer til stykket, ikke mere end en frossen sei. Første juledag tager han hovedet af et rensdyr og deler det i fire dele. Saa sætter han en stor suppegryde paa ilden og koger den ene fjerdepart, af de tre andre skaffer han sig tre lignende julemaaltider.

Ved brudevielser holder sjølapperne ingen fest; derimod er forlovelsen en vigtig sag. Som forberedelse kommer frieren til sin elskedes bolig med to mænd og spørger, "om han kan faa hus". Der aftales til høitideligheden en bestemt tid, gjerne en fredag aften. Frieren kommer da med sine slegtninge, mænd og kvinder. Efterat han har fremsat sit erende, gaar pigen udenfor med sine forældre, som spørger om hendes vilje. Er svaret

gunstigt, forærer frieren pigen et tørklæde og en ring og tæller op til hende sølvpenge, omtrent 20—30 kroner, indtil hendes forældre siger, det er nok. Har ikke frieren tilstrækkeligt, opfordres hans følge til at yde bidrag, og hver betaler da lidt. Saa sætter brud og brudgom sig ved siden af hinanden paa to stole eller krakker eller, hvis saadanne ikke haves, paa en bunke sirlig ordnede kviste; de drikker en dram af samme bæger, omfavner og kysser hverandre. Under alt dette blir der trakteret. Laget



Kurtise.

varer til udover lørdagen; da følger jenten hjem med gutten. Om søndagen forlanges lysning, og tre uger efter finder den kirkelige vielse sted.

Disse omstændelige forlovelsesskikke er i den senere tid begyndt at gaa af brug. En, som nylig havde været i et gilde, beskrev det saaledes: Gammen var fuldpakket med folk, og brændevinsflaskerne gik flittig rundt. De paagjældendes slegtninge sad i to grupper og afhandlede den økonomiske side af sagen, mens de to elskende var anbragt midt imellem dem. Efterat enighed var opnaaet, trak frieren en vante af pigens haand, idet hun lod en stund, som om hun strittede imod. Til slut for-

ærer han hende en ring og et tørklæde, og der indsamles penge i en skaal af de tilstedeværende. At trække en vante af jenten er overhovedet en yndet kurtiserings- og friermaade, og naar ungdommen samles, er der ofte løier med vante-aftrækningen; giver jenten slip paa vanten, betyder det: ja. En pudsig skik sees ved markederne her længst øst i Finmarken, nemlig den, at naar to er forlovet, trækker gutten sin kjæreste omkring efter et tørklæde, der er bundet om halsen paa hende, ”som om hun var en ko, der blev trukket med et reb”. Baade dette og frier-skikken med vanten er kanske levninger efter den gamle skik hos



En brud. Af "Scheffer: Lapponia".

uciviliserede folk, at mændene maa røve sin brud med magt fra en fremmed stamme og fører hende med sig som fange. — Naar lapperne er til gilde, kan man undertiden faa se en lidet delikat skik. Den, som trakterer, tager først paa almindelig vis en slurk af brændevinsflasken og fylder saa munden efterpaa med en dygtig portion, som haves ned paa en medbragt flaske til senere anvendelse. — I Kistrand sker brudevielserne ved sankthans eller Michaeli. Efter vielsen pleier det nygifte par at sætte sig i en baad, der er optrukket paa stranden ved kirken, eller, naar det regner, under en hvælvet baad. Paa forhaand er der indkjøbt et

anker brændevin, og dette høkres nu ud, ofte med god fortjeneste, paa den maade, at en tredjemand, der fungerer som kjøgemester, raaber de forbigaaende an, at de skal drikke for brudeparret. Foran sig har bruden udbredt et tørklæde, hvorpaa liebhaveren paa brændevinet kaster en halvkrone eller saa, før han faar sin slurk. Kjøgemesteren ser til at faa publikum paa en kant, forat det skal blive mere spendabelt. Vedkommende givers navn raabes ud. Slegtninge kan vel ogsaa i stilhed stikke lidt større gaver til brudefolket ved denne leilighed.*

Sjølapperne siges ikke at have meget udviklede følelser; de unge mænd friir efter beregning og ofte til den ene efter den anden. Paa den anden side er der, efter hvad man beretter, ikke megen løsagtighed blandt dem heroppe i Øst-Finmarken. At en pige faar et barn er saaledes en sjældenhed og regnes for en stor skam, og hænder det, er der ofte en norsk eller kvæn med i spillet.

Sorg over afdøde er kun ringe; barnetugten er slap, noget som for resten i Finmarken ikke gjælder lapperne alene; de unge folk kan tidlig ernære sig og vil derfor ikke lade sig sige noget af ældre.

* En gammel skik, i det mindste hos nogle af lapperne, har været, at bruden skulde lade, som hun var yderlig undselig, nedbøiet og medtaget, naar hun gik frem til alteret, ja hun skulde endog kun modstræbende lade sig føre frem af faderen og en medhjælper. I en gammel bog "Scheffer: Lapponia. Francofurti 1673 4^o", hovedverket om lappernes ældre forhold, er dette illustreret ved foranstaaende naive træsnit. Med det samme meddeler jeg (paa næste side) to andre billeder af samme lidet kjendte bog. Det ene forestiller en troldmand, der slaar paa heksetrommen (runebommen), og en anden troldmand, der ligger bedøvet med trommen paa ryggen, mens hans sjæl er paa reise i den anden verden. Det andet billede viser en lap, der knæler foran sin afgud, et raat billede af guden Tor, tilhugget af en træblok; rundt om er opstillet rensdyrhorn. Lappiske afgudsbilleder er meget sjældne. Andreas L. Johnsen Kalvaas i Ballangen har nylig skrevet til mig, at han har fundet et af sten ved Sidasvand (68° n. b.). Lapperne skulde i fordums tid have ofret rensdyr til det ved at binde dem ved stenen og lade dem sulte ihjel; de ofrede ogsaa brændevin og kjød. Nær ved fandt han en gjenstand, der beskrives som "en æske af sten med et ansigt indgravet paa laaget".

Egtefolk lever i regelen godt sammen; hos fjeldfinnerne er der endog et paafaldende smukt forhold; ja, naar konen er ung og manden forelsket, bærer han hende ofte formelig paa hænderne, fritager hende for arbeide og ved ikke alt det gode, han vil gjøre hende.



Af "Scheffer: Lapponia". Forklaring af figurene findes i anmerkningen paa foregaende side.

Lapperne stjæler ikke, om de end kan rapse en taugende eller en anden saadan ubetydelighed, som de kan træffe paa. Man kan derfor uden frygt have sit hus aabent nat og dag, om man bor blandt dem. Der maa dog gjøres én undtagelse, naar der tales om ærligheden, og det er lige overfor rensdyr. Træffer en lap (for resten ogsaa andre) et saadant paa et øde sted, og han kan slagte og flaa det uden at blive opdaget, saa

hænder det meget ofte, at vedkommende ikke modstaar fristelsen. Om enkelte af fjeldfinnerne fortælles, at de, saa vidt som muligt, lever af fremmede dyr, og kun i nødsfald, naar de ikke kan skaffe sig noget paa uærlig vis, slagter de sin egen hjord. Hvad angaar eiendomsretten til ren, er tilstandene altsaa omtrent lovljøre paa de finmarkske fjeldvidder. For en ikke ringe del kommer det af, at retsmaskineriet er altfor tungvindt (og det ikke mindst nu efter juryens indførelse). For nogen tid siden svor 4 lapper fra Karasjok stik imod 4 lapper fra Kautokeino, to bygder, som lever i fiendskab; 4 svor falsk; men hvilke 4 det var, fandt man, saavidt jeg ved, ikke ud. At sidde paa vand og brød er for folk, der saa ofte maa prøve smal kost, ingen synderlig ubehagelighed. Et ophold i Trondhjems tugthus regnes omtrent som en fornøielsestreise, og en lap, som har været der og saaledes faat se sig om i verden, har siden altid en viss anseelse blandt sine omgivelser, omtrent som "en akademisk dannet mand" i andre kredse. Nogen synderlig skam synes ingen, der er ved straffen. Det eneste ubehagelige ved en Trondhjems-reise for en fjeldlap er, at vedkommende undertiden ikke har nogen til at skjøtte hjorden ordentlig, mens han er borte, og at han paa denne maade forarmes. Det viser sig her som i andre tilfælde, at loven, om den end er ens for alle, aldeles ikke passer ens for alle. Adskillige, som staar forholdene nær, mener, at en mere barbarisk straffemaade end den, vi for tiden anvender, nemlig juling i en eller anden form, vilde være mest overensstemmende med vedkommende rentyves standpunkt.

Jeg har omtalt sjølappernes elendige levevis; alligevel er de ikke, som man kanske kunde vente, i det store taget en trist og sørgmodig race. Naar ikke netop den nøgne hunger plager dem, fører de en noksaa sorgløs tilværelse; de kjender jo ikke bedre. Der er tegn til fremskridt, om det end gaar smaat og langsomt; i ethvert tilfælde gaar det i den nuværende periode ikke tilbage med befolkningen, og det er jo altid noget.

Elendighed. Fattigdommen kan her i vore nordlige landsdele i undtagelsestilfælde antage former, der er ligetil frygtelige. Naar det luksuriøse turistskib reiser ind over Lyngenfjorden, forat de reisende skal faa beundre de stolte tinderækker, har vel kun faa en tanke for, at dette vidunderlige eventyrland beboes af mennesker, hos hvem nød og elendighed er altfor hyppig. Et haarreisende tilfælde blev gjort bekjendt ved retslig efterforskning, optaget af Tromsø sorenskriveri den 21de november 1890 ("Morgenbladet" 9de december 1890). Sagen gjaldt Nils Thomassen, en trængende mand, som fattigvæsenet havde udsat til forpleining hos sønnen Anders, en lad og ligegyldig person. Hovedvidnet, Peter Lorentsen, havde set Nils Thomassen ved midsommertid. Han led da af hoste og slim for brystet, men havde ikke andre klæder paa end skjorte og underbenklæder.. Han sagde, at han gjerne vilde hjælpe med at skjære torv paa gaarden, hvis han havde haft yderklæder og sko. Den 31te august hørte vidnet, at det var daarligt med Nils, og begav sig til ham. Han fandt den syge i en seng, der var meget for kort og dertil saa trang, at han kun ved anvendelse af begge arme og ben kunde vende paa sig eller rette paa sig. I sengen var der en feld, som delvis var gaat i forraadnelse, og en del hø, altsammen opfyldt af utøi. Den syges udtømmelser var gaat i sengen og dækkede sengebunden under den syges ene side i en høide af et par eller flere tommer. Den syges skjæg, øienbryn og ører var saa fulde af lus, at i det mindste skjegget syntes at bevæge sig. Stuen var opfyldt af en afskyelig stank, der, som rimeligt kunde være, var værst nær ved sengen. Alligevel opbevarede man i samme stue melk, og flere mennesker havde sit natteleie der. Vidnet sagde, at man maatte se til at faa melken og de smaa børn flyttet bort. Nils talte tydelig og klart og var ganske aandsfrisk; han havde "overhændig ondt" i siden ved hoften og taalte ikke, at man rørte ved ham. Vidnet saa en del hvide mark krybe i sengen nær hoften; de smaa sønnesønner fortalte, at de pleiede med en ske at øse makkerne bort, og den syge klagede over, at ormene

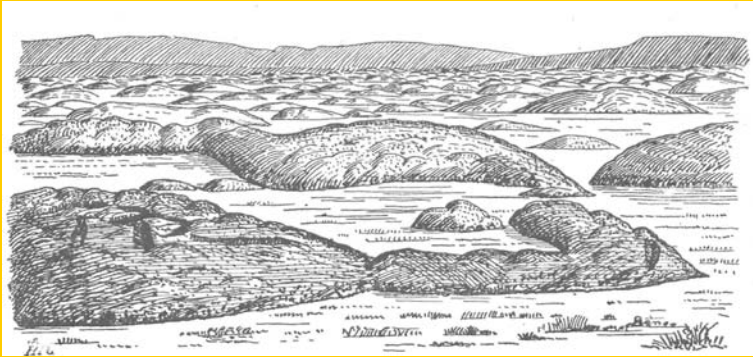
nu aad ham op i levende live. Han kunde ikke spise fast mad; sønnedatteren Anne sagde, at hun havde givet ham melk hveranden eller tredje dag. Hun kom med den lidet smukke ytring, at "hvis der blev byttet rent paa den syge, kom han ikke at dø i trøst", og foreslog, at man nu maatte faa den syge ud i fjøset. Den syge var iført en frygtelig smudsig skjorte og underbenklæder, der ogsaa var skidne og dertil fulde af blod. Vidnet havde bragt med et sæt underklæder; men Nils jamrede sig saa, naar man rørte ved ham, at det ikke var muligt at faa byttet paa ham. Den syge afviste at faa en ny feld; thi dette vilde nu, sagde han, da han havde saa kort tid igjen, kun være at skjæmme den ud. Da vidnet atter sammen med et par andre indfandt sig dagen efter, var Nils afgaaet ved døden. Sengen og dens indhold var af den beskaffenhed, at man ikke vidste anden maade at faa liget ud af stuen end at hugge løs sengestedet fra væggen og bære altsammen ud paa én gang, og der kunde ikke blive tale om at formaa nogen til at vaske liget. Der var rundet en ikke ubetydelig mængde blod fra sengen ned paa gulvet, og i hoftepartiet, hvor den afdøde havde klaget over smerter, saa man et aabent saar. I dette stod frem i en haands længde tarmer eller andre indvolde, og der krøb en hel del hvide orme omkring.

Saadanne var de fakta, som retsundersøgelsen bragte for dagen; i sandhed, mangt og meget sørgeligt er bortgjemt i afkrogene af vort vidtstrakte land.

Evig tæle i jorden. I vest for Nyborg ved Varangerfjordens bund er der nogle myrstrækninger, som udmerker sig ved en særegen slags jettetuer. Disse kan være indtil 3 til 4 meter høie og dækker en grundflade saa stor som grundfladen for et anseligt hus. Fra denne størrelse er der overgange til ganske smaa tuer. Haugene bestaar af forraadnende mose, og i det indre træffer man, omtrent 1/2 meter under overfladen, evig is, hvad hr. amsagronom Nilsen henledede min opmærksomhed paa. I den omgivende blødmur findes derimod ingen is. Hos-

staaende tegning viser udseendet af disse tuer. Skulde nogle milde sommerdage have bragt os til at glemme, hvor langt nordenfor polarkredsen vi befinder os, saa tvinger denne aldrig tøende is dette faktum atter frem for vor bevidsthed, og vi mindes om kuldens forjættede land, de sibiriske tundraer med sin uforgjængelige tæle.

Rengjærdet. Langs nordsiden af Varangerfjorden gaar der en udmerket kjørevei, som fortsættes mod vest til den træffer Tana ved et sted, som kaldes Seida. Paa denne



Myr med store, i det indre altid frosne tuer.

strækning passerer man et højt gjærde af pæle med paa-spikrede vandrette bord. Det er opsat paa offentlig bekostning og strækker sig lige fra Varangerfjorden til Tana og afsperrer saaledes Varanger-halvøen fra resten af landet. Om høsten, naar Varanger-halvøens 25 000 ren vil drage mod det indre af landet, stanses de af gjærdet, indtil nysneen er kommet, da man forholdsvis let kan holde dem borte fra den farlige finske grænse og de fastboendes hoforraad og beskytte dem for tyve. Naar dyrene samles ved gjærdet, kan desuden de, der tilhører forskellige eiere, udskilles. Gjærdet har bidraget til øget velstand for Varanger-halvøens lapper. Disse er efter landsens forhold gode skatte-

borgere; den rigeste af dem eier 3 000 rensdyr, hvis gennemsnitlige værd kan sættes til 10 kroner stykket. Fjeldlapperne besidder adskillige rede penge, men er endnu ikke, i det mindste ikke paa disse kanter, kommet saa langt, at de sætter dem i bank; hellere graver de dem ned et sted i ødemarken. Foruden af sine rensdyr har fjeldlapperne (som ogsaa andre finmarkinger) nogen indtægt af rypefangst. Det fortæltes, at der om aaret skal sendes indtil 20 000 ryper fra Vadsø.

Tana. Tana betyder elven, ”den store elv, som enhver kjender i omegnen”. Ordet Tana, der altsaa svarer til Laagen i norsk, er det samme ord som Donau, Don og andre lignende navne i det østlige Europa, kun en anden form. At sige Tana-elven, som altsaa betyder Elven-elven, er for meget af det gode. Tana fortjener ogsaa sit navn; thi den kan maale sig med Glommen som et af vort lands anseligste vasdrag. Den kan bereises i baad, ja man kan føre baad lige fra dens munding til den botniske bugt, idet der kun er omtrent 5 km. fra det øverste punkt i Tanas vasdrag til Muniølvens vasdrag, og paa denne strækning kan man trække baaden over land uden stor vanskelighed. Elvens fald er saa lidet, at man 250 km. op i den, ved Karasjok, kun er kommen 100 m. over havet. De indre egne her er svært lidet kjendte, ja Norge er her maaske adskillig større, end karterne viser. En strækning, som i nordsydlig retning skulde være 20 km., fandt en reisende (Dahll) at være mindst 70. Et stykke ovenfor Seida ligger Polmak, en bygd af lapper, saakaldte elvelapper, der finder en væsentlig indtægt ved at fiske i elven. De er adelen blandt lapperne og skal staa høit, baade hvad karakter og hvad civiliseret stel angaar. De er renlige, ja jeg hørte, at de vasker endog kaffeen, som de kjøber, naar de synes, den ser snusket ud. Fra Seida reiste jeg nedover elven i en af de i Tana brugelige baade. De er lange og smale og vipper med største lethed om. Den reisende ligger paa hø i midten, mens en baadmand foran og en anden bag dels stager, dels ror baaden fremad. Landet minder

om den øvre del af Østerdalen. Sidedale er der faa af; fjeldenes høide er paa omkring 300 meter; næsten overalt er de bedækket med birkeskog og en urtvegetation, der er frodig for at være saa langt nordpaa. Dalbunden, der kun undtagelsesvis er over 1 km. bred, udgjøres af mere eller mindre bevoksede sandmoer. Ved elvens munding udbreder elvesanden sig til et ganske lavt og fladt deltalandskab, gennemstrømmet af elven, som her er meget grund og bred og opfyldt af øer. Forskjellen mellem flod og fjære, der i Finmarken er større end andensteds i vort land, kan ved Tana-mundingen undertiden give sig tilkjende paa en meget ubehagelig maade. Den reisende risikerer ved faldende sjø at sættes paa grund midt i en dyndflade, der hverken kan gaaes eller vades, og han maa i saa taalmodig sindsstemning som muligt vente, til vandet stiger. Over nogle partier af deltaet vokser der birkeskog, i andre sees den nøgne jord; det er ubeboet. Ogsaa paa den øvrige del af strækningen mellem Seida og Tana-mundingen sees kun meget faa bopladse; de tilhører folk af forskellige nationaliteter. Farten ned ad Tana er behagelig paa en smuk, mild sommerdag, og en saadan traf det til, at jeg havde; baaden glider let og hurtig med strømmen, og mens man ligger behagelig henstrakt paa høet, kan tankerne gaa saa vide omkring; men der er samtidig noget melankolsk ved ensformigheden, stilheden og mennesketomheden. Skydsfolkene er kvæner; jeg kan have lyst at vide noget om dem, og de paa sin side rimeligvis ogsaa lyst at vide noget om mig; men den ene forstaar ikke den anden, og vi maa selvfølgelig være tause hver paa vor side. — Omtrent et aar efterat jeg var i Finmarken, gjorde jeg igjen en flodreise, som det er noksaa eiendommeligt at sammenligne med den paa Tana. Det var i Orinokos nedre del; begge steder gik farten gennem urskog, forsaavidt man derved forstaar skog, der vokser vildt efter sin natur, uden menneskets indgriben; men ellers: hvor forskellig! I Finmarken havde jeg for mig lysegrønne birkelier, smukke, men ensformige; afvekslingerne i landskabet var saa svage, at de maatte opsiges for at sees. Ved Orinoko derimod: vekstlivet i over-

vældende fylde og den tropiske urskogs mangfoldighed, idet hvert træ rager op med sin bestemte karakteristiske form; dertil slyngveksternes tætte masser, blomsterne, dyrelivet. Maaske man, naar man har levet længe mellem vendekredsene og er bleven fortrolig med naturen der, kan hensynke i indre betragtninger ogsaa paa vei gennem urskogen; jeg for min del var der lutter øie, som et barn, der ser juletræet, og formaaede kun at optage det ene nye indtryk efter det andet. Naar solen sank og mørket faldt paa med den hurtighed, hvormed det kommer i troperne, samtidig med at himmelens mange lys tændtes, var jeg saa træt af at se, at søvnen snart gjorde sin ret gjældende. Under den finmarkske elvefart gled jeg fra en drømmende dag umerkelig over i en lidt mere drømmende nat; skyggerne blev længere og indtog mere plads i landskabet, sollyset blev noget rødligere, dagens taushed blev til nattens taushed, — det var den hele forskjel.

Paa vestsiden af elven nær dens munding træder fast fjeld lige ud til den. Her er der foran den egentlige dalside en liden fjeldfod, hvor kirken ligger og desuden flere embedsmænds huse nær ved hverandre, en liden oase med norsk civilisation. Lystige, klare stemmer lød ud mellem birketræerne, da baaden gled derhen; lyse dragter og sommerhatte skimtedes mellem løvet; det var en flok muntre unge fruer og frøkener, som var ude paa molteplukning; jeg var kommen til kjendfolk og ud af det melankolske lappernes land.

Laplands guld. Tana er som Pasvikelven særdeles rig paa laks, der i handelen er god som guld. Ogsaa i ordets egentligste forstand indeholder Tana guld, og det i svære mængder; men det er desværre fint fordelt som smaa korn i sand og grus langs bredderne, og endnu har ikke nogen med fordel kunnet sanke det spredte sammen. Det er lang tid, siden rygtet først dukkede op, at der skulde være guld i Tana; thi allerede Pontopidan, som vi kjender fra "Forklaringen", skriver i "Norges

naturlige Historie”: ”I anledning af en vis mands angivelse blev for faa aar siden sendt bergkyndige paa kongelig befaling til Finmarken, der havde at efterse, om det er sandt, at den store Tana, der ellers er bekjendt af laksefiskere, førte ligesom den afrikanske flod Negro et slags guldsand eller guldkorn med sig. Det, man fandt, var, at angiveren ikke havde set ret til; thi det formente guld var svovlkis af god glans, men ingen værdi.”

Der gik ogsaa i finsk Lapland sagn om, at der forekom guld; en gammel lap skulde saaledes have fundet et stort stykke, men aldrig villet nævne stedet. I 1837 opdagede man paa stranden af Kemielv stene med guld, og den finske regering lod i en aarrække undersøgelser anstille; men de førte ikke til noget; thi fandt man efter en hel dags søgning omsider et guldskjæl, saa var det ikke større, end at det knapt kunde sees. Saa opdagede i 1866 afdøde bergmester dr. Tellef Dahll, der reiste for Norges geologiske undersøgelse, at der var guld i Tanas vasdrag. Hvor sandet er fint, hvad det er næsten overalt ved den langsomt rindende hovedelv, forekommer guldet kun i ringe mængde; men man maa søge det ved bielvene, hvor der er sterkere strøm og grovere sand med grus; helst bør man grave ned til det faste fjeld og undersøge gruset umiddelbart ovenpaa dette. Ved denne Dahlls opdagelse vakttes fornyet interesse for guldsøgningen paa den anden side af grænsen, i Finland. Sommeren 1869 drog to finske sjømænd, der tidligere havde vasket guld i Kalifornien, alene ud i ødemarken og bragte om høsten tilbage for noget over 4000 kroner guld, som de fornemmelig havde fundet ved Ivalojokki. Lokket af dette held reiste i de følgende aar en hel del folk fra Finland afsted til guldegnene; men en hel del led meget ondt, og det kan vel være mere end tvilsomt, om Finland har havt noget udbytte af vaskningen, der har været fortsat, om end med aftagende iver, lige ind i nutiden. Det guldhoidige grus ved Ivalojokki vindes i almindelighed ikke ved flodbredden; men det forekommer i bugtninger til begge sider af elven og følger sikker-

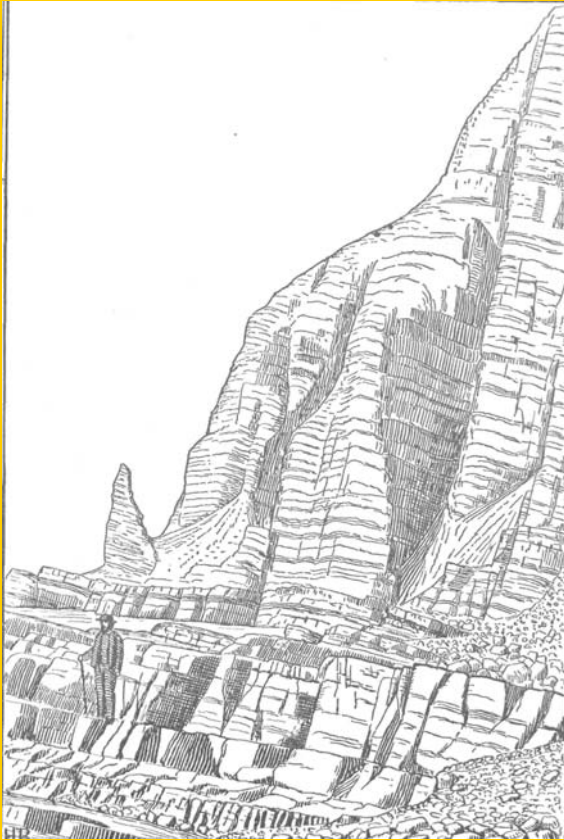
lig et gammelt flodleie, der nu er forladt af vandet. Guldet vaskes ud i lange trærender; den daglige fortjeneste for guldvaskerne er i gennemsnit omtrent 5 kroner; i det hele er udvundet for vel 800 000 kroner i guld.

I Norge har man kun gjort mindre forsøg, og de har ikke vist sig lønnende. Guldsøgerne maa drage mange mil ind i ubeboede egne; de maa følgelig selv skaffe sig husly og have mad med for hele opholdet, og saa er sommertiden, da der kan arbeides, saa svært kort, fra midten af juni til udgangen af august. Det er fornemmelig firmaet Jentoft & søn i Vadsø, der har forsøgt gulddugningen. De udsendte expeditioner i 1872—74, men tabte derpaa omkring 12 000 kroner. Et aar var deres gulddudbytte 1 400 kroner, det største stykke var værd 12 kroner; den arbejds-løn, de maatte betale sine folk, var kr. 3,20 og kost.

Al guldvaskning hos os har kun været foretaget i smaat; thi man har ikke anvendt de kostbarere, men mere virksomme metoder, f. eks. ved kanalgravning at lede vandet i et nyt leie og lade vandet udvaske sandet eller faa i stand vandledninger, hvorfra man med sterkt tryk kan sætte vældige vandstraaler mod sandbankerne. Laa Tana-egnen i et andet himmelstrøg og var civiliseret, vilde gulddudvindingen rimeligvis forlængst have været i gang; men rigdommen er desværre, saa vidt man ved, ikke noget sted i Finmarken saa stor, at den alene kan trække folk til disse umilde steder.

Varanger-halvøens naturlige beskaffenhed. Ved Tanamundingen havde jeg været, da dampskibet gik østover til Vadsø; nu var jeg kommen der igjen og havde altsaa saaledes reist rundt om Varanger-halvøen, hvormed betegnes den 100 km. lange og 80 km. brede del af vort land, som ligger i nord for Varangerfjorden og i øst for Tanafjorden. Den hører, som man i det foregaaende vil have set, til den geografiske enhed, som jeg kalder "Det skandinavisk-finske fjeldplataa", og bestaar, som ogsaa før berørt, af bergarter, yngre end grundfjeldet.

Lad os først nøiere betragte Varanger-halvøens flade overside og derefter dens randskraaninger. Man har for sig et fjeldland, der i det hele taget er jævnt med saadanne lave, vidtstrakte bøl-



Steile fjeldvægge af rød sandsten. Baadsfjord.

ninger, som sees paa det aabne hav, naar det ikke er oprørt. Den største højde er antagelig vel 500 meter. Den fastboende befolkning, der holder til ved havkanten, har hist og her nogle udslaatter i elvedalene nær kysten. Naar disse og de bebyggede

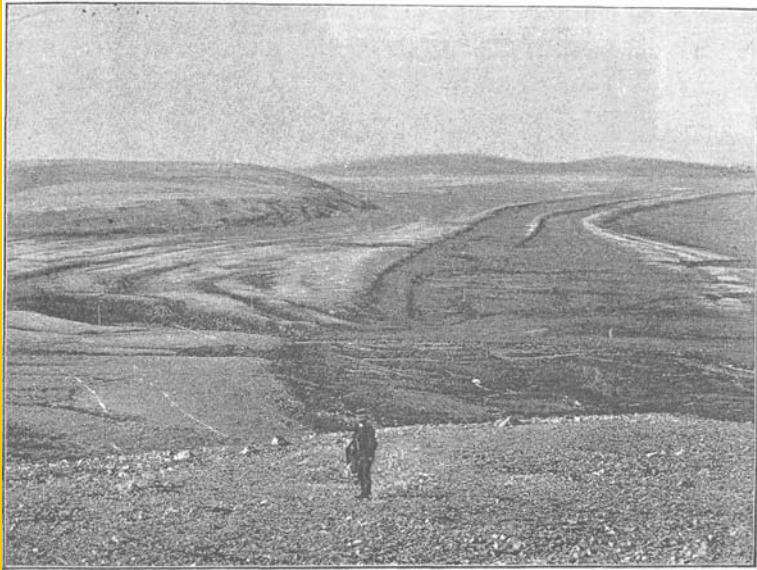
steders nærmeste omgivelser undtages, er det hele landstykke nogle faa fjeldlappers ubestridte tumleplads og maa siges at være saa godt som ukjendt for den civiliserede verden. Det kan efter alt, hvad man ved, betegnes som en stenørken med renmosestrøg og nogle sumpige steder, hvor der trives en sparsom vegetation af grønne planter; henimod den indre del af Varangerfjorden finder man nogle strækninger med vidjekjærr. Omtrent midt paa halvøen ligger nogle store fiskevand, som kun nogle faa nordmænd har besøgt. Adkomsten til disse er dog, naar bortsees fra veiens længde, ikke vanskelig fra Varanger-siden; thi uagtet der ingen egentlig sti er, skal dog en liden lastvogn kunne kjøres derhen med hest, og naar man har klaret den første opstigning, er resten af veien endog ganske flad. Om vinteren har en og anden flink skiløber gaat i nord-sydlig retning tværs over det paa den aarstid fuldstændig mennesketomme land.

Vi skal nu se paa randene af halvøen. Mod vest langs Tanafjorden vender ud en brat murvæg. Den har en geolog rigtig sin glæde af; thi paa grund af fjeldets nøgenhed ser han her alle dets lag med fortryllende tydelighed; ogsaa i syd for denne væg langs Tana er afheldet sterkt; men her vokser, som før nævnt, en del krat. Naar denne dalside undtages, skal man vel forgjæves paa den hele Varanger-halvø lede efter en busk, som er mere end to mandshøider stor; ja jeg tror ikke, at man endog i den luneste forsænkning paa nord- eller østsiden skal finde en busk, som naar en person synderlig høiere end til knærne. Ogsaa mod nord ender landet for det meste med en temmelig brat fjeldskraaning fra det indre høiland ned mod havet. De her indtrængende fjorde har høie og steile sider; tegningen paa foregaaende side viser en saadan fra Baadsfjord.

Mellem Vardø og Vadsø er derimod heldningen af landet ganske langsom, om end med bølgninger, ja for dem, der reiser forbi her, ser landet ud næsten som et lavland. Fra fastlandskysten ved Vardø er omstaaende landskab. Ser det ikke øde og trist ud? I vest for Vadsø er fjeldsiderne ned mod Varangerfjorden tomme-

lig bratte, og foran dem strækker der sig en fjeldfod, langs efter hvilken egnens før omtalte eneste kørevei gaar.

Lad mig her med det samme bemærke, at landets former paa sydsiden af Varangerfjorden har en ganske anden karakter. Sydvaranger kan ogsaa opfattes som et plataa; men dette er gennemfuret af dale og fjorde og er derved opløst i en mængde smaa-fjelde. Disse har kuplet overflade, og plataaformen viser sig for-



Østfinmarkisk landskab ved Vardø.

nemmelig ved, at alle fjelde rager op til omtrent samme højde (ved Kirkenes vel 100 meter).

Disse landskabets forskjelligheder hænger sammen med, at der ikke er samme slags fjeldart paa sydsiden som paa nordsiden af Varangerfjorden. Paa sydsiden har man grundfjeld (gneis og granitiske bergarter), som hører til jordens ældste dannelser, og som geologerne overalt, hvor de støder paa det, betragter med en viss sky, saasom de endnu ikke har fundet ud noget rigtig

paalideligt om dets tilblivelseshistorie. Varanger-halvøen bestaar derimod af yngre fjeld (konglomerat, sandsten og lerskifer), saaledes som løselig omtales i anledning af udsigtspunktet ved Berlevaag. Nøiagtig at angive, til hvilken jordperiode dette yngre fjeld hører, kan man ikke, da forsteninger endnu ikke er fundet deri.

Jeg beder læseren kaste et blik paa tegningen fra Baadsfjord. Det fjeld, De ser for Dem, bestaar af lutter sandkorn, mange millioner, som elve, der har rundet over et. ukjendt land, har ført med sig og afleiret i lag paa lag under vand. Senere er sandkornene sammentættet til fjeld, og dette er hævet op som tørt land. Lagene er, som man ser, lidt skraatstillet; oprindelig laa de antagelig fladt; men de er under hævnningen kommet paa skakke. Det har lykkedes mig at eftervise, at løsmaterialet, som har dannet Varangerfjordens bergarter, ikke alene er tilført af rindende vand, men at der ogsaa er tilstede saadant, som har været bearbejdet af isbræer. Efter dette maa man tænke sig, at der her i Norden ikke alene har været en isperiode ved den tid, da menneskene først optraadte paa jorden, men at der har været en anden istid i den meget længere tilbageliggende geologiske periode, da de omhandlede bergarter blev til. Dette fund blev det vigtigste resultat af mine geologiske studier i Finmarken. De, som vil vide nøiere besked om disse ting, kan læse efter i bogen ”Det nordlige Norges geologi”.

Lagene paa Varanger-halvøen er tildels ikke alene kommet paa skakke, saaledes som vi saa ved Baadsfjord, men de kan endog under bevægelsen i jordskorpen være bleven foldede, ret som de havde været blødt tøi og ikke fjeld, hvad f. eks. den paa næste side afbildede fjeldvæg ved en elv et stykke fra Nesseby viser.

Rimeligvis har der engang ligget yngre bergarter over grundfjeldet i Sydvaranger; men de er borttæret i tidernes løb. Kunde man paa Varanger-halvøen bore dybt ned i jordens indre langt under havnivaet, vilde man ogsaa der træffe grundfjeld. Det er sandsynligt, at der er en spræk langs efter Varangerfjorden, saa-

ledes, at landet paa den sydlige side af sprækken er hævet mere op end paa den anden side.

Gaar vi nu videre frem i den geologiske historie, kommer vi til den begivenhed (som for resten ikke gik for sig i en fart, men sikkerlig strakte sig gennem mange aartusender), at hele egnen, der rimeligvis var et vildt fjeldland, blev "høvlet glat" til et plataa. Derpaa ser vi i andre aartusender havet æde paa plataaets rand, og saa i den sidste istid et liglagen af is og sne ud-



Foldede lag af skifer og sandsten.

bredt over det hele. Lagenet trækkes tilside, og endelig ligger landet udbredt for os, saaledes som vi ser det; dog ikke ganske og aldeles, som det nu er; thi det har en tid ligget lidt lavere, end det for øieblikket er, og har steget, ja det stiger kanske i dette øieblik. Ser vi paa kartet og fremstiller for vor indre sans alle disse begivenheder, der maatte til for at forme landet, som det er, blir vi mindet om gamle malerier, hvor kunstneren ved siden af hovedhandlingen fremstiller scener, der gaar forud for den,

fjernere og fjernere i billedets baggrund. For en geologs øine omsætter et landkart sig i et saadant maleri af paa hverandre følgende store naturbegivenheder; den hele geologis sluttelige maal er jo en stor historisk fremstilling, omfattende alle verdensdele og, om det skulde være muligt, ogsaa verdenshavens bund og endnu dertil jordens indre.



Strandlinje ved Eiberg.

Lad os nu se lidt nøiere paa landets sidste hævnning. Rundt om paa alle Varanger-halvøens kyster ser vi merke af, at det engang har ligget høiere end nu. Stenene, som sees paa den øvre halvdel af den side 72 gjevne tegning fra Makur, er alle skarpkantede; stenene paa den nedre halvdel er derimod alle rullestene. Den vandrette deling mellem de to slags stene betegner den høide, hvortil havet engang naaede; nedenfor den tumlede bølgerne med stenene, indtil de blev til rullestene; oven-

for har de faat beholde sine skarpe kanter i fred. Kast ogsaa et blik paa billedet fra kystlandet ved Vardø side 127. De ser, at det lave land fremviser lange bølgerygge, der strækker sig i elegante buer bort i det fjerne. Det er gamle stranddannelser, som nu ligger paa det tørre. Læg ogsaa merke til den vandrette linje, som strækker sig langs efter fjeldet i baggrunden paa omstaaende tegning; det er en strandlinje, som merker havets fordums stand. Midt paa fjeldets øvre rand ser man en tydelig og flere mindre tydelige opragende klipper; det er nogle gamle skjær, der engang har stukket op af havet; de kaldes Svenskestenene efter en gammel fortælling om, at svensker paa et plyndringstogt engang holdt til der. Vi hjerte før, da talen var om Altenfjorden, at hævnningen af landet havde været størst inderst i fjorden og blev gradvis mindre udad mod havet. Tilsvarende iagttagelser kan man gøre paa Varanger-halvøen. I nord ved Berlevaag naar merkerne efter havet 22 meter over den nuværende vandstand; men i syd ved Vadsø rækker de hele 80—90 meter op.

Udsigten fra Algasvarre. Fra Tana skal dampskibet, føre mig sydover bort fra Finmarken. Jeg er nu kommen henimod min reiseberetnings ende og skal snart sige farvel til læseren. Lad os endnu, før vi skilles, i tankerne stige op sammen paa fjeldet Algasvarre, som rager op 585 meter paa vestsiden af Tanas munding. Man har der en storartet udsigt, mod nord over fjorden, mod syd over den store Tanadal, og vi kan saaledes til slut faa et vidtstrakt rundskue over en betydelig del af det finmarkske land. Det er en smuk eftermiddag med solskin. Vi ser Ishavet længst ude; men horisonten er disig og ubestemt. Bred og blaa strækker fjorden sig fra havet ind mod os. I forgrunden har vi nedenfor os Algasvarres skraaning med svære bølgeformige ujevnheder. Til begge sider af fjorden udbreder sig det milevide plataa, der fra kysten af hæver sig noget indad. Mod fjorden er det for største delen brat afskaaret med steile fjeldvægge. Et

og andet sted ser man et hak i randen, nemlig der, hvor rindende vand gennem tidernes løb har udgravet en liden, mod sjøen raskt nedskraanende dal. Vender vi os mod syd, ser vi fremdeles plataalandet og som en indsænkning deri den store, bugtede Tanadal. Selve elveleiet indfattes til siderne med bremsler af lyse sandflader; i deltaet udbreder disse sig til store, flade øer; ogsaa længere syd er sandfladerne betydelige, ja naar man regner dem med til elveleiet, maa dette siges at indtage det meste af dalbunden. Dalens østside dannes ved munden paa en lang strækning af en ganske nøgen, omtrent lodret fjeldvæg. For resten har saavel dalens sider som plataaet farver, der viser, at en planteverden, om end kuet, dog findes. Disse grønne og brunliggrønne farvetoner svinder nordover paa siderne af fjorden, og landet der, saa langt øiet rækker, viser sig som en ørken af sten i ordets egentlige betydning, et menneskefiendsk polarland. Fjeldets egen farve faar vi i almindelighed ikke se i vore norske landskaber (naar klippernes overflade er mørkegraa, saa kommer det af laven, som vokser paa dem). I de egentlige ørkener viser stenen sig i sin sande nøgenhed, og saaledes ogsaa her; thi saa langt jeg tydelig kan se ud efter fjorden, tegner fjeldvæggene af den her oprædende sandsten sig med kraftige røde, gulagtige og lysegraa farvetoner.

Ikke en eneste menneskelig bolig er at opdage; ja en ørken er Finmarken, og dog ved jeg, at der dybt under mine fødder ved elvebredden er en kirke med venlige huse omkring, og at der bor en enkelt fisker eller nogle faa fiskere sammen i en og anden indbugtning fra fjorden, om end oftest med mils mellemrum. En dal som Tanadalen er lig Nildalen en oase, om end kun en fattig, i et stort ørkenland.

Der er ved ørkenen, som ved havet, noget eiendommeligt betagende, navnlig naar man er ensom. Man kalder dette betagende poesi, og maaske er dette det rigtige udtryk. I ethvert tilfælde fører det tankerne bort fra det dagligdags udad mod de store gaader i naturen og menneskelivet, saa man føler sig som det

støvgrand, man er. Man kommer følgelig i en til en viss grad trist sindsstemning.

Meget interessant vil den reisende, som besøger Finmarken, faa se, og rimeligvis vil han, som jeg, fatte kjærlighed til dette land, som vort folk holder paa at vinde for den fremskridende menneskehed; og kanske ikke mindre udbytte vil han faa for sig personlig ved den melankolske tale, som ørkenen retter til ham, som den gjorde til mig hin dag paa det finmarkske fjeld.

Tillæg.

Uddrag

Af

„Reise i Øst- og Vest-Finmarken samt til Beeren-

Eiland og Spitsbergen

i aarene 1827 og 1828.

Af B. M. Keilhau. Christiania 1831. 247 s. 80.”

Keilhau, der døde 1845 som professor i mineralogi ved universitetet, bereiste i 1827 Finmarkens kyster i samme øiemed som forfatteren til de foranstaaende optegnelser, nemlig udforskningen af landets fjeldbygning. Hans eneste, for den større almenhed bestemte skrift er det ovenfor nævnte arbeide, der omhandler denne reise. Det er ikke saa kjendt, som det burde være, ikke alene for sit indhold, men ogsaa for sin stil, der er blandt den bedste prosastil, som overhovedet er skrevet hos os. Jeg har derfor tænkt, at et uddrag, der meddelte det interessanteste hos Keilhau, kunde være velkomment for nutidens publikum. Hans iagttagelser supplerer desuden mine; saaledes kan han berette om en baadreise langs Varanger-halvøens nordside og ned Tanafjorden, om det indre af Finmarken og om fjeldfinnerne, hvorved billedet af Finmarken blir langt fuldstændigere. Det værdifuldeste hos Keilhau er vel den plastiske anskuelighed, som udmerker skildringerne af, hvad han har set selv, og det er

væsentlig disse, som gengives; hans historiske, geografiske og etnografiske meddelelser har derimod ikke mere den interesse som for halvhundrede aar siden, da de fremkom. Jeg har ikke udeladt afsnittet om turen til Beeren-Eiland og Spitsbergen, da det handler om et fra Finmarken meget besøgt fangststrøg og indeholder nogle af forfatterens bedste skildringer.

1. Varangerfjorden.

Den 10de juni 1827 kom Keilhau til Vardø. Dengang boede der ingen kjøbmand med borgerskab, handelen blev drevet af tvende fuldmægtige, hvis principaler opholdt sig i Vadsø og paa Mortensnes inde i Varangerfjorden. Af haandverkere var der en snedker; de øvrige indvaanere var fiskere.

I Vadsø levede dengang 40 familier, altsaa omtrent et par hundrede mennesker. Bønderne boede i gammer, kjøbmanden i ganske anselige vaaninger af sedvanlig bygningsmaade.

”Man foregav i nærheden af Vadsø at have set benene af en stallo. Dette er et af de spøgelser, hvormed finnerne syssel-sætter sin indbildningskraft. Man tænker sig stallo som en mand i sorte klæder og med stav i haanden; han mjøder vandringsmanden i ørkenerne og indbyder ham til at brydes paa liv og død. Mange paastaar, at dette har hændt dem, og at de har nedlagt det fiendtlige væsen; dersom de nu formaar at erhverve udsagnet tiltro, saa gjælder de siden for dygtige karle. Jeg ønskede intet mindre end i Finmarken at opdage nogen af de dyrlevninger fra en tidligere jordperiode, paa hvilke Sibirien er saa rigt. Men mine forventninger blev altid skuffet. Her fandtes ikke andet end hovedskallen og nogle ben af et menneske, formodentlig af en fin, efter levningerne af en kjærris (slæde) at slutte, som laa i en hob tilligemed benene; det hele var skjult under en fremhængende klippe. Lapperne pleiede i forrige tider, siger Leem, ved sine offersteder at begrave dem,

som havde været gode skyttere; men de andre maatte tage til takke med gravsteder hist og her i ørkenen. Over graven hvælvde man en kjærris. Sine afdøde henlagde de i stenurer, legemet indsvøbt i næver.

”Jeg tog afsked fra Vadsø paa 14 dage, en tid, som kunde formodes at ville medgaa paa reisen i det indre af Varangerfjorden, til Pasvik og den russiske grænse. Jeg havde antaget baad og folk for den hele tur; tre karle var kvæner, af hvilke især den ene, foruden sit morsmaal, det finlandske, forstod og talte fuldkommen færdigen finsk (lappisk), norsk og russisk. Det var en ganske simpel karl, som havde al denne sprogkundskab blot gennem det samkvem, som finder sted mellem de fire i disse egne sammentræffende nationer. Det er overhovedet i Finmarken ikke sjældent at træffe personer af begge køn, som forstaa og taler flere af de her gjængse sprog. Finnerne og kvænerne udmerker sig mest i denne henseende. De paaستاar, at det russiske falder dem langt lettere at lære end det danske eller norske. Russerne lægger mere udtryk i sin tale og ledsager den med livlige gebærder; de er derfor fra begyndelsen lettere at forstaa. Det er en almindelig bemærkning, at man ved at tilegne sig en anden nations idiom ogsaa i større eller mindre maal kommer i besiddelse af dens særegne geist; dersom denne paastand ogsaa i nærværende tilfælde i det mindste for nogen grad maa indrømmes, saa vil man tilstaa, at det omtalte forhold med de flere tungemaal i Finmarken ikke kan være uden gavnlig indflydelse paa indbyggernes intellektuelle tilstand. Virkeligen finder man ogsaa ofte deres tankesfære langt rummeligere og klarere, end det var at vente hos en fattig fisker paa polarhavets strand eller hos den nomadiske beboer af en uhyre ørken.”

Fra Karlbotn inderst i Varangerfjorden gjorde Keilhau en udflugt mod syd til toppen af fjeldet Gårre-njunnes.

”Klokken var henved 3 om morgenen, da vi naaede det øverste af Gårre-njunnes, et punkt, som finnerne kalder Madda-dudder-gattje, d. e. søndre fjeldenden. Barometeret bestemte

høiden til 1255 (1 231) fod over havet. Det indre land, som udbreder sig mod syden i uoverskuelige vidder, er overalt lavere. For at erholde et begreb om landformen kan man tænke sig samme under billedet af en med lave, men brede, tæt til hverandre grænsende vorter besat flade, hvis almindelige heldning er umerkelig for øiet. En generel skraaning finder dog sted imod Laplands indre hav Enare-sjøen. De nærmeste af landvorterne eller de flade kupler, hvilke ogsaa i høide kom Gårre-njunnes nærmest, var ligesom dette fjeld selv nøgne og graa. Birke-regionen havde her udseende af et net, hvis masker kuplerne dannede. Fjernere mod syd var det tynde dække, som skogen udbredte over landskabet, kun afbrudt af større og mindre myrer og vande, hvoraf en stor mængde er omspredt saavel i platformens svagt indsænkede fordybninger som paa selve kuppelfladerne. I en saadan, henved en mil bred fordybning, der udvidede sig mod sydost, fremblinkede som en perlerad fire til fem sjøer efter hverandre, hvilke udgjør begyndelsen til Neidens vasdrag. Egnen har den mest paafaldende lighed med Fæmundsjøens omgivelser paa den sydostlige side, overskuet fra Sølén ind over rigsgrænsen til den trakt, hvor Vestre-Dalélven udspringer af Särna-sjøerne, kun at grantræet her indtager birkens plads og gjør maleriet endnu traurigere.

”Solen skinnede klart, og den hedeste dagstid indtraf under tilbagetoget fra Gårre-njunnes. En af karlene blev saa udmattet, at han kastede sig ned i fortvilelse og ikke længer søgte at verge sig mod myggene, der styrtede sig i tusendvis over de blottede dele af hans legeme. Hans byrde maatte fordeles paa de øvrige, og det var med stor nød, at vi henimod aften igjen naaede fjorden.”

Keilhau foretog en reise opad Pasvikélven.

”Flodreisen begyndte meget behagelig. De omgivende bjerge og klipper var høist maleriske; i alle bugter stod de livligste trægrupper; birken viste sine ranke stammer og hvide bark, hvor den stod frit paa bjergskraaning; umiddelbart ved elven heldte den

sig ud over evjerne med tynde, dybt nedhængende kviste; buske af heg og røn blomstrede kraftig, og older og rankstammede aspetrær blandede sig i grupperne. Furen forekom sparsomt og havde endnu altid et sygeligt udseende. Strandsvaler flagrede over elven og fløi til og fra sit tilhold i de smaa elvemøler, der hist og her laa paa bjergfoden. Smaa nydelige spattede sælhunde dukkede op snart foran snart bag baaden.

”Vi var snart ved rigsgrænsen; en røs stod paa hver side af floden, og en bred, i skogen udhugget gade gik opad bjergsiderne. Nu varede det heller ikke længe, førend kappellets hvide tag lyste frem mellem rige birkegrupper, og efterhaanden kom ogsaa en samling smaa huse til syne. De tilhører Pasvik-finnerne, som paa en viss tid af aaret her har sine tilhold.

”For ikke længe siden havde en russisk eneboerske opholdt sig nogen tid paa dette sted. Man mente, at hun var af meget fornem stand. Den ringe grad af fromhed, som indbyggerne, uagtet hendes bestræbelser, havde vist, bragte hende til igjen at drage bort.

”Jeg gik igjennem skogen op forbi den første fos, mens folkene med stort besvær arbeidede sig frem med baaden; for at tilbagelægge dette stykke vei, hvortil jeg havde brugt mindre end et kvarter, behøvede de en god time. Fossen har omtrent 20 fods lodret fald. Der var indrettet et slags vei for baaden, paa glatte tverstokke, over hvilke den blev draget op forbi vandfaldet. Vi roede nu paa en liden sjø, ofte midt igjennem vidjebuskene, der bedækkede de oversvømmede strandbredder; thi der var endnu en anelig levning tilbage af vaarfloppen. Saasnart drønnet af den første fos begyndte at tabe sig i det fjerne, hørtes allerede den næste. Denne syntes at være lidt høiere end hin.

”Jeg benyttede det forsprang, jeg fik, mens folkene fremslæbte baaden, til at overskue landskabet fra høiden af de klipper, som danner fossefaldet. Landformens forandring er høist overraskende. Jeg var hidtil kommen gjennem en trang dal med steile, omtrent 500 fod høie bjerge paa siderne, en fortsættelse

af den endnu mere dybt indskaarne fjord. Her var dalen paa en gang forsvundet, og en aaben, i det hele taget flad strækning udbredte sig, saa vidt øiet naaede, mod syd og sydvest; mod syd-ost var den først i det blaa fjerne indfattet af en isoleret bjerg-ryg. Fossen løber umiddelbar ud af Hvales-javre, en stor sø, der indtog forgrunden, og som endnu fremblinkede yderst i mellemgrunden bagenfor lave mod hverandre fremspringende for-bjerge.

”Kl. 10 om aftenen naaede vi, omtrent midt i Hvales-javre, en liden ø, hvor en gamle og et stabur var opsat mellem træerne. Gammen var et slags telt af grønsvær; tynde, mod hver-andre sammenbøiede birkestokke var nedpælet i en oval og ud-vendig belagt med et lag af store græstovr-flager. I midten af taget var der levnet et hul til udgang for røgen.

”Til dette elendige herberge tyede jeg ikke lidet glad; thi det begyndte at regne. Løvkviste blev afhugget og lagt til rette mellem ildstedet og væggen; derover udbredtes et par renskind, og saa var leiet færdigt. Paa de øvrige sider omkring ilden klyngede karlene sig sammen paa knæ eller huk for at koge og stege. Foruden tekjedelen var der ikke mindre end tre eller fire retter paa ilden, saasom fersk laks, i passende stykker opplantet paa træpinder for at steges, og kolebaka, opstillet ved en sten for at opvarmes. Dette er en poste i af fersk laks og brøddeig, en ret, som bruges meget af russefinnerne og virkelig er fortræffelig. Rugmel fra Arkangel mangler ikke i disse egne (andre melsorter bruges ikke), og laksefisket var nu netop begyndt.

”Efter maaltidet blev de rygende brande udkastet og røg-hullet tilstoppet; snart var alting saa stille, at jeg ikke hørte andet end regnet, som plaskede ned tungt og tæt i Hvales-javre; thi gammen stod kun et par skridt fra sjøbredden, hvis gule sand i den halvdunkle nat kunde skimtes foran den aabne indgang.

”Den følgende morgen kl. 4 steg jeg igjen i baaden.

”Sjøen Tjoålmj-javres omgivelser er endnu lavere end Hvales-javres. De flade, langt fremspringende landtunger er ret maleriske,

og paa dem hviler øiet helst i denne monotone egn, som kun eier tre farver, nemlig fureskogens dunkle grønligblaat, sjøfladens lyseblaat og strandsonens og oddernes mere levende lysegrønt. Thi fra sjøen ser man ikke engang de bare, graa eller med gulhvidt mos bedækkede pletter i skogen, og forgjæves søger øiet nogen opryddet plads eller græsmark omkring vandet.”

Efter igjen at have reist ned Pasvikelven besteg Keilhau Holmengraa-ørene, et høitliggende punkt i nord for Elvenes paa halvøen mellem Bøkfjord og Jarfjord. Noget ovenover birkegrænsen traf han en stor renhjord.

”Jeg havde sat mig paa en fremragende fjeldpynt, nedenunder hvilken flokken passerede. Pludselig hørtes en gennemtrængende piben; en finpige lod sig se paa en høiere klippe, men forsvandt øieblikkelig. Den karl af mit mandskab, som jeg havde taget med, raabte og ilede efter hende med en heftighed, som jeg ikke kunde begribe; raabene fjernede sig hurtig og forsvandt tilsidst ganske mellem klipperne. Langt om længe kom han ganske bleg og nedslagen tilbage og raadede til et hurtigt tilbagetog. Upaatvilelig, mente han, har pigen anset os for ugjerningsmænd og gjør nu allarm i leiren, og her, vidste han, var netop den mest berygtede fin i hele Øst-Finmarken, der hverken sparede ven eller fiende. Jeg indsaa, at vor stilling kunde være farlig nok; thi flere end én tildragelse var mig bekjendt, at fjeldfinnerne dels af frygt, dels kanske ogsaa for at gjøre bytte havde nedlagt fremmede, der kom uden ledsagelse og i en anden dragt end deres gennem landet. Da jeg var kommen op paa fjeldets øverste, drog jeg omsorg for, at mine instrumenter kunde falde ret tydelig i øinene, og slog mine ud papirer vidt og bredt, saa at finnen kunde gjøre sig et begreb om beskaffenheden af min reise. Det varede ikke længe, førend paa en gang en mængde lurvede finnehunde bjef-fende sprang frem bag de klipper og store blokke, som laa omkring paa den ujevne bjergflade, og pludselig stod en mand for os med sin rifle i haanden. Men han havde geværet i sit lærhylster og kom os venlig imøde; nu kom ogsaa hans kone frem

fra bagholdet og scenen forvandlede sig i et øieblik fra skræk til glæde. Disse folk var karlens gode bekendte; manden var en bror af hin ilde berygtede fin og ligesaa bekjendt for sit redelige og velvillige sindelag, som denne for de modsatte egenskaber. Pigen havde virkelig sat familien i uro, og konen, som nylig var bleven hjemsøgt af nogle rømningsmænd, var efter overstanden skræk nu ikke mindre glad end min karl; de tjadrede i munden paa hverandre, og der blev ingen ende paa deres glædes- og venskabsytringer. Da manden havde bespeidet os fra sit skjul og set mit apparat paa klippetoppen, havde han sluttet, at jeg var en "grænseherre", d. e. at min reise havde hensyn til den nye deling af fællesdistrikterne; han talte godt norsk; men konen forstod kun det finske.

Det var netop tolv, midnat. Solen stod over Kibergs neppe synlige land hinsides det aldeles speilblanke hav; Jarfjorden laa i dybet paa østsiden og Kjøjfjorden paa vestsiden. Mod syd var der en vid udsigt over fjeldmarken, som fra dette omtrent 1 400 fod høie punkt sænker sig mod det indre og sees saa meget fra oven, at den hvide mosegrund overalt lyser frem i skogstrækningerne, og viser, hvor tyndt furerne endog i de bedste skogstrøg bedækker landet."

Kysterne af Ishavet mellem Vardø og Hammerfest.

”Fra Syltefjorden vestover er Varangerhalvøens nordside noget højere end østenfor og en endnu fuldkomnere platform; høisletten, som har et traurigt udseende af graa stenurer, enkelte brune strøg og derimellem snepletter, gaar uden merkelig sænkning lige ud til den yderste kant, hvorfra der kun er en eneste, steil fjeldvæg lige ned til sjøen. Saa langt man kan ørne, stikker forbjergene frem bagenfor hverandre, alle af samme form, ligesom kulisser. Og udenfor gynger det uendelige hav.

”Saaledes, uden afveksling, saa jeg landet og havet og solen, om morgen og aften, om middag og midnat; jeg flyttede mig mil efter mil, — scenen blev dog uforanderlig den samme.

”Dog er det langt fra, at denne monotoni derfor var trætende eller ubehagelig; tværtimod just saaledes var det, at denne natur formaaede at gjøre et dybt indtryk. Dertil har ørkenen for mig altid haft noget særdeles tiltrækkende. Ofte satte jeg mig paa et eller andet af disse nøgne forbjerge og skuede ud over det øde, ubegrænsede hav og indover bjergslettens i det mindste for øiet ligesaa uendelige ørken. ”Storheden, den forunderlige melankoli i denne scene er ikke mulig at skildre med ord. I det dyrkede land søger indbildningskraften forgjæves at udsvinge sig; overalt møder den menneskenes bopæle. Men i disse vilde egne er det sjælens høie nydelse at fordybe sig i vildnissernes ocean, at svæve over havdybet — saa at sige befinde sig ene for Gud. Denne hellige ensomhed, som i den nye

verdensdel endnu bor i urskogene, er hos os hentyet til det høie nordens fjeldstrækninger eller til disse fjerne strandbredder, som havet beskyller.”

Efterat Keilhau havde reist ind Tanafjorden og op til Seida, skulde han fra Guldholmen ved Tana-mundingen atter ud fjorden.

”Fra 12te til 16de juli faldt vinden uophørlig ind gjennem Tanafjorden og var undertiden storm med regn og tyk inddrivende havtaage. Jeg havde taget ud fra Guldholmen og havde maattet søge land paa fjordens nøgne vestside lige overfor Stangenes. I nærheden havde en fattig sjøfin fra Vestre-Tanabotn sin sommergamme, hvori han opholdt sig med sin lille familie for at vogte tre kjør og nogle faar og for at fiske i fjorden. Jeg laante hans baad, som jeg lod hvælve paa strandbredden, og indrettede derunder min bopæl omtrent paa samme maade som nordlændingerne, naar de paa sommerfiskeriet i Øst-Finmarken ikke kan finde husrum i værene. Paa den mod vinden vendte side bedækkedes mit herberge af en liden klippe, og foran, ved indgangen, blev begge baades seil ophængt. Jeg maatte forblive her i fire døgn. Finnen kaldte dette sted Olmuttj-tjuoppam-jokk, d. e. Manddrabselven, efter en bæk eller elv, som faldt ud i Tanafjorden tæt ved gammen. Han fortalte mig, at hver af hans kjør ydede omtrent en vog smør til salg aarlig, at hans kone om vinteren tilvirkede vadmel, hvorfor renhuder og renkjød indtuskedes af fjeldfinnerne, at de i disse dage, da de ikke kunde komme paa fjorden og fiske, levede næsten alene af melk.

”Den ene dag, da det var søndag og veiret lidt taaleligere, besøgte jeg disse gode folk i deres usle vaaning. Konen og børnene sad nedhuket inde i hulen; manden havde taget sin plads ved døren, som ikke var over halvanden alen høi. Han havde en huspostil opslaat paa sit skjød og foredrog paa finsk for sin familie, hvad han læste i bogen paa dansk. Jeg blev staaende stille og var længe et ubemerket vidne til denne andagt, som alle omstændigheder gjorde høist rørende. Jeg overtlydede mig om, at manden fuldkommen vel havde opfattet meningen

af det, han læste, og jeg tviler ikke paa, at hans oversættelse var rigtig.

”Saadanne eksempler er ikke ganske sjeldne; finnerne har et let og godt nemme, og deres sind lukker sig ikke for undervisning. De fleste af mændene forstaa meget godt vort maal, hvilket de kalder ”daro-gjel” eller dansk (ligesom de kalder en nordmand ”daroladdj”, det vil sige dansk). At forstaa et fremmed sprog uden at kunne udtrykke sig selv deri kalder de at høre det.

”Om det finske eller lappiske siger Leem, at det er ”et curieux, accurat og sær compendieux tungemaal”. Det udmerker sig ved en overordentlig rigdom paa afledsord, blandt hvilke der især forekommer en mængde diminutiva. Disse bruger finnerne hyppig, hvor de vil lægge høflighed, ømhed og kjærlighed i sine udtryk. ”Gaimattjam!” — d. e. min lille navne! — siger finnen til sin ven, der har samme navn som han. ”Uttse bäivattjam!” — d. e. lille sollille! — siger moderen til sit barn. Til det samme træk af høflighed og venlighed, hvilket ikke alene ligger i selve ordene, men ogsaa bemerkes i talens klang og i gebærderne, kan maaske ogsaa den egenhed henføres, at deres sprog aldeles mangler partikelen nei. Negtelserne maa saaledes altid udtrykkes ved omskrivelser, hvoraf den korteste og hyppigste er ”ilek”, (han, hun, det) er ikke. Lydene g og k forekommer meget ofte og syntes mig at give dette sprog en saa eiendommelig klang, at det lettelig alene derpaa maatte kjendes blandt en mængde fremmede tungemaal. Ordet ”tjakkalagak” kan tjene som eksempel. (Har ikke det grønlandske samme eiendommelighed ?) Det finske er ellers meget blødt. Jeg har neppe hørt noget blødere i ord og tone, end engang en fin sagde til sine medskydsende, der disputerede om et menneske, som vi saa langt inde paa landet: Nei det er ingen nordmand, det er en ”same” (fin)! Det forekom mig, at ikke alene den finske karakters hele mildhed var afpræget i disse ord, men at de tillige udtrykte det hele forhold mellem begge nationer.

”Endelig naaede jeg Omgang, hvor handelsmanden paa Guldholmen eier et par smaa bygninger og har en husmand, der bor i en gamle. Stedet ligger paa en liden slette, der paa den ene side vender ganske aaben og ubeskyttet ud mod havet og paa den anden støder til steile, sorte bjerghammere. Paa sletten saa jeg en gammel kirkegaard, ved hvilken der har staat en liden kirke; thi ogsaa Omgang har engang været et anseligt vær. Det er nu nordfarere og russere, som der driver sommerfiskeriet. Husmanden, som var en svag olding og ikke havde anden hjælp end sin datter, havde dog siden paaske kunnet levere kjøbmanden 200 vog raa fisk og 125 vog tørfisk (denne dog vel af forrige aars avling), foruden kongens tiende; desuden havde han tusket med russerne. Torsk og kveite kan fanges hele vinteren igjennem; men denne herlighed er nu saa godt som ubenyttet. Manden havde to eller tre melkekjør, 50 faar og nogle gjeder. Af hver ko kunde sælges indtil halvanden vog smør om aaret og desuden melk til de fremmede fiskere.

”Dette er nok til at slutte, hvor let det her er at erhverve ikke alene livets ophold, men endog overflod. For det første har man fisken, som altid kan tages rigelig til eget brug, melet, som indtuskes af russerne, og hvad kreaturene yder; da nu dette udgjør de tre vigtigste poster i husholdningen, saa blir for det andet det store produkt af fisk og tran, som kan leveres til kjøbmanden, mer end tilstrækkeligt til erhvervelsen af de øvrige nødvendighedsartikler. Familien paa Omgang solgte desuden ogsaa uld og vadmel.

”Manden, som for tyve aar siden var flyttet hid med sin kone fra Nærøen, angrede heller ikke sin udvandring fra fødestedet. Han havde i den hele tid ikke lidt af skjørbug eller anden sygdom og troede, at kun den lade og mismodige havde at frygte for klimatet. Hans vinterbeskjæftigelser var, foruden haandarbeide i gammen, at fiske, naar veiret tillod det, at indsamle tare til kreaturene og at fremkjøre brænde og hø, hvortil han havde en liden okse.

”Mindre som præservativ mod skjørbug end som et forfriskende næringsmiddel indsamlede disse folk om høsten et formad af cochleare, der blir nedsaltet og bruges som kaal til suppe.

”Stormen, som havde opholdt mig ved Olmuttj-tjuoppam-jokk, havde oprørt Ishavet saaledes, at jeg endnu ikke den anden dag efter min ankomst kunde løbe ud fra Omgang. Den heftigste sjøgang kom først bagefter uveiret. Det var næsten ganske vindstille, og dog lød det brusende hav som en fjern, dump storm. Jeg gik ud paa stranden for at betragte dette skuespil. Saasart den indveltende sjø naaede den flade grund, der kun med ganske faa fod vand stikker sig langt ud fra landet, reiste den sig som en fraadende vold og rykkede med tiltagende hurtighed ind mod stranden. Dens ryg skjød sig frem over bølgens fodstykke, og bølgen selv rullede sig sammen som et blad, hvis øvre bøining var ganske tynd og gjennemsigtig og af en skjøn, sjøgrøn farve; herover dannede sig en høi skumkrone, hvis hvide støv under den stigende fart veg tilbage som et fint, flagrende haar. Herligt som dette syn nu var, maa det være frygteligt om vinteren, naar stormene naar sin fulde styrke, og havet oprøres mangefold heftigere. I denne aarstid ophører ogsaa al samfærdsel paa sjøen. Den gamle mand og hans datter er da i mange maaneder aldeles afsondret fra andre mennesker. Man tænke sig disse eneboere i gammen paa den aabne strand, omhyllet som den da er af polar-mørket, snefoket og nordvesttaagen, og man vil tilstaa, at deres situation er ganske mærkværdig.

”Endog sterke sjæle maa synes kun vanskelig at kunne modstaa en saadan naturs indtryk og, grebet af den, let maatte aabnes for skræk og overtro. Det er da intet mindre end paafaldende, naar man fra hin mørke tid, da fiendske væseners magt over menneskene erkjendtes og toges hensyn til endog i statsinstitutionerne, just i disse egne finder en mængde eksempler paa de sørgeligste aandsforvildelser. Der kom mig i hænde et udtog af en tingprotokol for Finmarken, hvilket uagtet det vist ikke var fuld-

stændigt — anfører, i tidsrummet fra 1620 til 1633, ikke mindre end 17 personer i Øst- og Vest-Finmarken, der var bleven anklaget for troldom og havde bekendt sig skyldige. Heraf blev i det mindste 10 dømt til baalet, og flere af dem omtales som virkelig brændt. Paa Omgang ser man, at to af disse anklagede har hørt hjemme, og at de der paa lagtinget fik sin dom til ild og baal. — Et andet dokument, der angaar et for barnemord formentlig af barnets gjenfærd anklaget og 1687 virkelig henrettet fruentimmer i Stegens prestegjeld i Nordland, omtaler nogle kvinder i Finmarken, som havde bekendt sig skyldige i et bergensk skibs undergang, og som paa denne bekjendelse var bleven brændt, hvorpaa man siden fik underretning om, at skibet var kommet i god behold til Bergen. Jeg finder, at de fleste af disse for troldom tiltalte personer var kvinder af norsk nation; en del andre var finner. Endelig sees ogsaa nogle mænd af norsk nation at være mistænkt for sorte kunster.”

Paa henreisen til Vardø opholdt Keilhau sig paa grund af modvind nogle dage i Mehavn.

”Marken var paa de bedste græspladse endnu, den 5te juni, kun brun, og rundt omkring laa store snedynger; nogle smaa krøblinger af birkebuske begyndte netop at udfolde sine knoppe. Mig frydede vel synet af nogle blomstrende alpevekster og en humles surren i det med gule rakler bedækkede vidjekrat. Men i saadanne gjenstande skal vist ikke beboerne af disse steder finde megen opmuntring; i den aarstid, der ellers fylder naturen og mennesket med livsglæde, ser de kun snedyngerne, den brune mark og de graa stenurer, hører de ingen kvidrende vaarfugl, men kun brokfuglens sørgelige piben og ravnens skrig ved fiskehjellerne.”

Samme dag Keilhau paa sin reise østover drog ud fra Omgang, naaede han Nordkyn, det nordligste nes mellem Tana- og Laksefjord, dog ikke førend efter en vanskelig fart.

”Der opkom straks en saa tyk havtaage, at jeg siden ikke engang i Spitsbergens farvande saa den saa mørk. Saa snart vi var forsikret om at være kommet omkring Sletneset, angav jeg

efter mit bergkompass, hvorledes baaden skulde ligge an, Og begav mig til hvile under min skindmantel. Da jeg efter et par timer igjen saa op, stod seilet ganske rigtig som før, og høvedsmanden mente at holde sin rette kurs. Men vinden havde lidt efter lidt forandret sig, og jeg saa, at vi seilede lige nord ud i Ishavet. Hvor langt vi var kommet paa denne vei, og hvor Nordkyn nu skulde ligge, lod sig umulig bestemme.

”Endelig efter flere timers seilas, først mod sydost, derpaa mod syd, hørtes dumpe brændinger; vi nærmede os forsigtig og saa nu glimt af de brudte bølgers hvide, høit sprøitende fraade. Men de sorte, flere hundrede fod høie fjeldvægge, mod hvilke fraaden slyngedes, dulgte sig i taagen, næsten lige, indtil baaden berørte dem; thi brændingen syntes endnu at være fjern, idet vi paa én gang var næsten midt deri. Der blev hurtig dreiet af, og vi gled med nød forbi en sort, spids klippe, hvorpaa en mængde skarver slog sine vinger ud og fremrakte sine lange halse. Denne nordiske pelikan, som er sort og lidt mindre end en gaas, udstrækker i flugten sin lange hals paa en meget hæsliq maade. Siddende har den en kneisende, kjæk holdning; den pleier da gjerne halvt at udslaa eller ligesom udhænge sine vinger med en sagte slagbevægelse for at tørre sine fjær i vinden og ligner i denne stilling ørnene paa adelsvaaben og gamle skjoldmerker. I taagemørket viste disse fugle sig baade meget større og af en mere usedvanlig figur end ellers, og det hele, hastig forsvindende syn fremkaldte forestillingen om hin af de gamle digtere skildrede indgang til underverdenen, hvori de hensatte harpyerne.

”Taagen faldt ganske i det sortbrune og var saa tyk, at man fra den bagerste del af baaden ikke kunde se havfladen ved forstavnene; herved var det besynderlige, at det saa ud, som om vi var i færd med at seile nedad over en fremheldende flade. Jeg ved ikke, om dette optiske forhold kan have foranlediget den mening, som man finder hos de gamle skandinaver, at jorden øverst i norden havde ligesom en bakkehældning, nemlig ned mod verdens-svelget Ginungagap.

”Vi styrede med yderste varsomhed frem under brændingerne, som vi formedelst den knappe vind ikke var i stand til at fjerne os fra saa meget, som det egentlig var raadeligt. Nu mødte en endnu mere mod vinden fremspringende, lav odde, som vi med yderste anstrengelse med aarerne kom omkring, idet baaden næsten var bleven kastet ind paa dens skarpe spids. Saa meget fik jeg se, at den bestod af næsten vertikale kvartsskikter, der som knivsegge skar sig ud i sjøen; faa favne fra den yderste spids gik en gangagtig revne tværs over skikterne og adskilte en liden odde fra den store og høie fjeldmasse, som dannede det egentlige forbjerg. Herpaa kjendte en af baadfolkene stedet; vi var nøiagtig ved Nordkyn eller, som det her kaldes, Kinerodden: den lille, ved tverrevnen næsten ganske fraskaarne spids, som meget betegnende heder Afløsningen, er vor verdensdels yderste fastlandspunkt.

”Lidt indenfor Kinerodden fandtes en trang, dybt indgaaende kile, hvor det var muligt at lande. Rundt om reiste sig de uhyre kvartsplader, som udgjør bjergskikterne; deres hoveder skjultes i taagen, mens deres fod stod nede i sjøen, som trængte ind mellem dem gennem transversale, gangagtige kanaler eller gennem endnu trangere longitudinale rum, der var fremkommet ved enkelte skitters indstyrtning. Ofte hang høit oppe i disse med lagene parallelle rum svære, i revnen indstyrtede blokke eller brudstykker af det bortrevne bjergskikt; disse svævende masser ængstede mig ikke lidet, da jeg, for at undersøge bergarten, steg ind i en af de dybeste kanaler, i hvis bund kanten af et afbrudt lag stak frem og gjorde det muligt at erholde fodfæste. Den heftige sjøgang i havet forplantede sig herind kun i lange mellemrum; det rolige, sorte vand i kanalen grebes da hver gang ligesom af en usynlig kraft, en lang bølge slyngede sig ind til den inderste vinke, raslede i klapperstenene og var forsvundet, hvorpaa stilheden efter en liden pause igjen afbrødes af en ligedan bevægelse.”

Fra 19de til 26de juli var forf. sysselsat med den geognostiske undersøgelse af Laksefjordens omgivelser.

”Veiret var hele tiden klart og stille; om aftenen valgte jeg gjerne en eller anden plads under klipperne eller en odde i fjorden, hvor jeg overnattede i et lidet telt, som folkene forstod at opsætte af baadens seil. Ved den nærmeste bæk havde mandskabet sin lille leir, hvor de kogte og stegte. Køkkenet blev næsten hver dag forsynet med fortræffelig fersk laks, der indkjøbtes af de enkelte finner, som vi hist og her kom forbi paa fjorden.

”Disse aftener og nætter var uforlignelig skønne. Ved midnat gik solen netop midt over fjordens brede munding og kastede sit lys paa den store vandflade, hvis blanke vover skyllede sagte ind paa strandkislernerne. Dertil var klipperne, ved hvilke jeg ofte opslog mit telt, her af en udsøgt skønhed; deres bryst prangede med buketter af den yppige rhodiola og guirlander af den fioletblomstrende saxifraga; taget var tykt, udoverhængende mos, som overalt dryppede af det klareste vand og gjerne paa et eller et par steder afgav smaa kaskader. Naar jeg da endelig besluttede mig til at gaa ind i teltet, troede jeg at erfare denne sødelig søvndyssende virkning, som man har tillagt beskuelsen af en vældig, synet rolig i møde kommende vandflade. Thi uagtet solen skinnede ind i teltet, kunde jeg aldrig slumre ind behageligere end under denne beskuelse og under lytningen til kildens plasken og vovens bevægelse over strandkislernerne.”

Fra reisen videre vestover til Hammerfest omtaler Keilhau blandt andet Ingøen i vest for Nordkap.

”Man viste mig et lidet skjær udenfor Ingøen, hvilket kaldes Fruholmen efter en dansk høiadelig frue, som var forvist hid for en stor misgjerning. Klippen var ikke meget større, end at de bygninger, hun opførte paa den, netop fandt en kneben plads. Her, midt i havet, faa mil fra Nordkap, der sees næsten lige i øst, tilbragte denne dame, om hvis pragt og store midler der endnu gaar en mængde fortællinger, en lang række af aar, indtil hun en juledag paa reisen til kirken fandt sin død i bølgerne. Jeg saa brændingen sprøite tvers over skjæret og opdagede i

kikkerten hustomterne, der syntes at frembringe nogle urter, formodentlig coehlearc.

”En tysk herre fra Rhineggen, hr. v. Löwenigh, som havde reist i Rusland og ønskede at kjende russernes merkværdige færd i det aller yderste norden, var nylig ankommen fra Arkangel til Hammerfest for derfra at sætte over Ishavet. En liden slup blev udrustet i denne hensigt, og turen beregnedes paa 6 uger. Min beslutning var straks fattet, og mit forslag om at tage del i expeditionen blev antaget.”

Beeren-Eiland.

Den 15de august seilede sluppen.

”Den 17de sad jeg paa dækket og betragtede stormfuglens lave svæven hen over den oprørte sjø. Man ser den kun sjelden gjøre nogle raske slag med vingerne, hvorefter den i lange mellemrum holder dem ubevægelig udstrakte og svinger sig rolig tæt over vandskorpen, synkende og stigende med bølgerne, og stirrende ned for sig med et stivt, besynderligt blik. Formen af dens askegraa vinger og en mørk plet paa svingfjærene, der har nogen lighed med de saakaldte øine paa mange sommerfugles vinger, erindrer om dødnings-sfinksen. Denne mærkværdige polarfugl, som saa ganske svarer til det traurige indtryk af disse øde regioner, kommer i de norske farvande neppe meget sydligere end til bredden af Trondhjem, og her ser man den desuden kun i aaben sjø. Den er af en dues størrelse.

”Den 19de om eftermiddagen blev der raabt land. Mig var det i førstningen ikke muligt at se andet end en taagemasse, som hvilede over havet i nordvest; dog snart traadte omridsene af tvende forbjerger ud saa bestemt, at jeg ikke længer tvilede. Det var næsten ganske vindstille men en gunstig strøm satte os langsomt op imod øen, som efter nogle timer ganske udviklede sig af taageskyerne. Den viste sig som tvende landmasser; thi det lave mellemstykke laa endnu under horisonten.

”Den 20de kl. 2, kort efter solopgang, var jeg igjen paa dækket i det haab nu at se os ganske nær ved land; men

hele øen var skjult i taage. I øst var himmelen klar; men solen havde endnu ikke kunnet skinne frem formedelst en lavt i horisonten liggende skyrand.

”Taagen fik overhaand og indhyllede os i tyk fugtighed. Imidlertid krydsede vi paa øens østside, og strømmen satte os nærmere og nærmere op til landet, saa at vi efterhaanden fik 40, 30, 25, 18 favne vand. Nu saaes et skimt af landet i et par børseskuds afstand, hvorpaa skipperen, der nøie kjendte kysten, styrede opad til et sted, som kaldes Nordhavn, hvor der er opsat et hus.

”Landet, som vi fulgte, var fladt som en tavle og lodret afbrudt ved sjøkanten; under disse brudd, som havde en højde af 50—150 fod, og til hvis rand platformen gik ud, befandt sig kun stykkevis en smal strandbred eller fjære i de smaa bugter. Her laa endnu hist og her nogle snedynger, paa hvis underste rand sjøen havde tæret; ellers saaes ingen sne indover landsletten. Foran os, dunkelt gennem taagen, blev vi var en fritstaaende stenpille af eventyrlig skikkelse; den ragede frem af sjøen tæt ved kysten og var af samme højde som den. Med sit tykke, runde hoved og hyllet i taagemantelen, lignede den disse raa stenbilleder af kolossal størrelse, under hvilke flere folkefærd i østen har fremstillet sine guder. Men paa disse høie bredder erindrede den snarere om hine landvætter, som skrækkede de gamle islændere, naar de i havmørket søgte sin ø, eller om stengeisten paa Hetland, som Norna af Fitfulhead anraaber i Scotts berømte digtning.

”Da den første af disse støtter, hvoraf der gives flere omkring øen, var forsvundet, fulgte en anden af lignende form. Vi be-
 tragtede deres fantastiske skikkelser ufravendt, og de bidrog ikke lidet til at vedligeholde indbildningskraften i den spænding, som var naturlig her i dette øde polarhav, over hvilket en formørkende dunst rugede, og i det øieblik, da vi var i begreb med at bestige en fremmed, ikke mere til vor verdensdel hørende strand.

”Beeren-Eiland har ingen havn; benævnelserne Nordhavn, Sørhavn er ganske uegentlige. Hvad man kalder saaledes, er svagt indskaarne bugter, som ikke giver det mindste ly i paalandsvind. Ikke engang det mindste skjær beskytter dem udenfra. Skibet maatte altsaa vedblive at krydse, da vi med en af baadene lagde ind til Nordhavn. Vi tog vore køjklæder med og proviant for tre eller fire dage.

”Nogle trækors fra russernes tid, paa de smaa fremspringende bjerghammere, og flere stenvarder, opsat af de norske, betegner landingspladsen. Her stod to eller tre gamle baade, og endel tønder og trankar laa hist og her paa stranden. Paa en stor, aldeles flad mark nogle skridt høiere stod en lang træbygning, der var sammensat af tre mindre huse, nemlig en vaaningsstue, en pakbod og et vedskjul.

”Paa den ene side nedenfor bygningen faldt en liden elv ud i bugten; paa den anden side og bagenfor etablissementet udbredte sletten sig, hvilken ved første øiekast lignede en udtørret sump, men egentlig bestod af tort, graat grus, tæt belagt med store, skarpe stene, mellem hvilke der hist og her spirede lidt mos og et par andre vekster af sørgeligt udseende. Uagtet denne mark som sagt nu var ganske tør, saa var det dog iøinefaldende, at den kun kort havde været fri for bedækning af vand, is eller sne. En mængde benrader af hvalros og isbjørne laa omkring mellem stenene. Bjørnebenene havde formen af menneskelige kjæmpers fødder og arme, og det rædsomme i dette syn forøgedes ikke lidet ved hvalros-skeletternes størrelse og usedvanlige dannelse. Vi indbildte os, at vi her stod paa et stykke af klodens gamle overflade, som havde undgaat den bedækning af yngre jord- og stenlag, hvori urverdenens dyr ellers findes begravet. Den fugtige muggenhed og grønnske, som tildels bedækkede benraderne, syntes virkelig at antyde, at solen endnu ikke havde belyst denne dødsmark, hvorover taagemulmet ligesom urokkelig hvilte, og paa hvilken alle gjenstande, ogsaa vi selv, naar vi fjernede os faa skridt fra hverandre, kun var at se med

disse matte og usikre omrids, som man tillægger geister og varsler.

”Husene var udvendig betrukket og behængt med hvalros-huder, paa hvilke kjødsiden vendte ud og var fuld af grønske og en rødlig raaddenhed. Udenfor denne stod en slæde, et par gamle kjærrisser og en slibesten; fremdeles laa der hele dynger af alkeskind og en mængde eggeskal af maager og stormfugle.

”Indvendig fandt vi stuen ganske tjenlig til sin hensigt; den var godt tømret, havde et vindu, fire store sengesteder, en skorsten og en bagerovn. Der forefandtes en øks, en sag og en tønde kvas. Desuden var der for noget muligens indtræffende nødtilfælde ved etablisementet nedsat at lidet forraad af salt og tørfisk, to matter mel og et parti nedsaltede alker. En indskrift paa bordet nævnte os en Spitsbergen-farer, som omtrent seks uger før havde været inde paa øen for at tage vand. Disse huse er opført 1822 og tilhører tvende redere i Hammerfest, der nogle gange har ladet sine folk overvintre paa Beeren-Eiland. Vi lod stuen saa vidt muligt rengjøre og fik fugtigheden bort ved en dygtig ild paa skorstenen og i bagerovnen. — Man kunde se spor efter ræve, som havde havt sit tilhold i bygningen.

”Vi var ankommet kl. 7 om aftenen; noget efter midnat begyndte taagen at adspredde sig, og lommen, der fløi høit hen over landet, spaede os godt veir med sit vel bekjendte skrig. Jeg tog mig for at gaa hr. v. Löwenigh i møde, som, mens jeg tilbragte et par timer i nærheden af huset med magnetiske iagttagelser, havde foretaget en vandring indover landet. Jeg fulgte randen af øens platform og kom snart til en i denne indspringende vinkel, i hvis bund, omtrent 100 fod under mine fødder, der var en liden bugt og en smal strandbred, der drog sig foran de lodrette fjeldvægge. Nede paa stranden bemærkede jeg en stor dyngge af graa og rødligbrune, sækformige masser, som havde nogen lighed med en hob sovende svin af kjæmpemæssig størrelse. Jeg var endnu ikke bleven ganske enig med

mig selv over dette syn, da jeg blev var et stort, graat legeme, der bevægede sig inde i bugten tæt under vandkorpen. Det reiste snart sit hoved op over vandet, og jeg saa nu, at det var en hvalros med sine tvende alenlange tænder. I den liggende klynge var der et halvt snes af disse dyr. De reiste nu ogsaa af og til sine hoveder i veiret og gjorde adskillige bevægelser for at indtage andre stillinger. Der var noget særdeles væmmeligt ved denne gruppe; naar de nøgne, runde fedtmasser, der syntes at være næsten ganske uden ydre lemmer, bevægede sig mellem hverandre, saa var det, som om man saa en klump eller klynge af uhyre maddiker. Den dorske livsytring hos disse sjøhyrer, der kan henligge ubevægelige i mange døgn, dertil det raa og saa at sige kaotiske i deres masser syntes virkelig at kunne give visse dristige forskere nogen anledning til at anse dem som blotte emner til dyr, og jeg tviler ikke paa, at de filosofer, som, idet de vovede at spekulere over menneskets oprindelse, bragtes paa den idé, at vor slegt engang i et slags præparativ tilstand muligens kan have beboet oceanet og maaske paa en med insekternes forvandling analog maade har udviklet sig af former, hvis billeder de fjerne have tildels endnu opbevarer i visse hos fiskenes klasse nærstaaende pattedyr, at disse tænkere, siger jeg, naar de saaledes havde faat de skabninger at se, som jeg her ikke uden gysen havde for øie, da skulde have fundet sig foranlediget til at give sin gisning ny og forøget styrke. — Jeg øinede min reisefølge og ilede ham i møde. Vi tilbragte vel en halv time paa klipperanden; flere gange saa dyrene op til os, men lagde sig straks igjen til hvile. — Man kalder dette sted Hvalros-fjæren, og tid efter anden er her flere tusend dyr bleven dræbte af jægerne. Paa hele øen gives der endnu kun to steder, hvor hvalrossene pleier at lægge sig op. Da dette har været det bedste, er etablerementet bleven anlagt i nærheden.

”Efter nogle timers hvile foretog jeg en liden udvandring i vestlig retning; siden gik vi forbi Hvalrosfjæren for at undersøge øens sydlige del. Morgenen var ret smuk, uagtet en mængde

taageskyer altid afvekslede med den blaa himmel. Sandstenslagene, hvoraf øen tildels bestaar, havde opløst sig i bruddene ved sjøen, og sandet dannede paa lange strækninger en blød, flad strandkant, paa hvilken det dorske hav opskyllede sine lange, tilbagefaldende bølger. Der var intet levende væsen, end ikke en eneste sjøfugl at se i nærheden. Men fjernt ude paa havet øinede jeg skibet under seil, endnu altid gaaende frem og tilbage paa det samme strøg.

”Endnu før middag, saa snart jeg havde sørget for mit botaniske og geognostiske udbytte, begav vi os paa veien til den anden side af øen.

”Da bjerglagene overalt her som ellers er mere eller mindre horisontale, saa danner de haardeste af dem smaa afsatser i de steile brudd, som vender mod havet. Paa disse finder sjøfuglene den bedste plads for sine reder. Hvorsomhelst vi traadte ud paa bjergvæggens rand og kunde se de nedenfor fremspringende lag, var vi ogsaa visse paa at se de lange rækker af reder, hvoraf ekle, halvnøgne unger af stormfugle og maager opdukkede. Teisten (*Uria grylle*) og alken (*Alca torda*) byggede dybere inde i hulerne. Alkefangsten, der er en hovedsyssel for dem, som overvintrer paa Beeren-Eiland, sker blot med en stok og en saakaldet haav, der er et net paa en stang, hvoraf man ellers betjener sig til at optage fisk af fiskedamme. Om foraaaret, i rugetiden, gives der her en saadan mængde alker, at et par mand i en time ofte har fanget flere hundrede stykker.”

Spitsbergen.

Den 23de august afreiste fartøiet fra Beeren-Eiland og satte kursen mod Sydkap paa Spitsbergen. Den 28de var det udenfor fjorden, der gaar ind paa vestsiden af Spitsbergens sydlige del.

”Den store kyststrækning, som vi oversaa, fremviste overalt de stolteste alpeformer; der var kegler lig Rondane i Gudbrandsdalen og tinder som Skrækhornet og Gausta. Især var der et fjeld ved indløbet til Hornsund, som med en overraskende lighed fremstillede formen af Gausta, der er saa udmerket ved sin indskaarne kam og ved sneriflerne paa den mod Vestfjorddalen vendte side. Høiden af disse fjelde er dog vel neppe mer end 2 til 3 000 fod; men de staar umiddelbart ved havet, og ved refractionen synes de ofte meget høiere, end de virkelig er. Paa nogle gik snebedækningen lige ned til havet; men mange var kun paa den øvre halvdel let pudret af nysneen. Bunden af enhver dal, som aabnede sig mod sjøen, var udfyldt af en jøkøl. De fleste fremstillede meget brede, svagtheldende flader, som med den nederste rand berørte havet eller endog forlængede sig ud i og ind under dette. Selve isen viste sig næsten slet ikke paa disse vidtstrakte jøkølsletter (*”mers de glace”*); thi de var alle bedækket med sne, ny og gammel. Mod deres overordentlige størrelse forsvinder gletscherne i vor verdensdel; men de har intet af disses rædsomme skjønhed.

”Fra 29de til 31te rasede en storm fra sydost, som satte os mellem den 78de og 79de breddegrad, hvorefter vi ganske opgav haabet om at lande paa vestkysten.

”Den 2den september stod vi nogle mil sydvestlig udenfor Sydkap. En lav, ofte forsvindende, men snart igjen pludselig fremkommende taage drev over sjøen. I de lyse øieblikke skinnede landet i herlig snepragt. Et stort, paa grund staaende isstykke blinkede i solen som en stjerne mellem os og landet omtrent i to miles afstand. — Henved en mil fra skibet straaede fontænerne af en stor grønlandshval, som var den eneste, jeg saa paa hele reisen. Om natten havde folkene set tvende af disse dyr umiddelbart ved fartøiet. I midten af det 17de aarhundrede var de saa talrige i Spitsbergens farvande, at hvalfangsten her aarlig sysselsatte 200 skibe med 10 til 12 tusend mands besætning, og nu er de saa godt som ganske forsvundet derfra.

”Tidlig om morgenen den 3dje, da taagen lettede, saa vi os ganske nær ved Sydkap, som ikke syntes meget forskanset med is, og hvor vi nu vilde forsøge at lande.

”Kl. 10 om formiddagen var vi gennem de ydre tynde islinjer og vovede nu ikke at gaa længere med sluppen, der blev lagt for anker ved et stort faststaaende isstykke. Det sneede og var saa tykt, at landet ikke mere kunde sees. Imidlertid steg vi i baaden og stødte fra borde. En mængde store sælhunde stak hovederne speidende op af vandet, og betragtede os med nysgjerrigt blik, uden mindste frygt; andre lod sig endnu mindre forstyrre, men syntes at gjekke hinanden indbyrdes; de svømmede efter hverandre i smaa kredse og gjorde allehaande overgivne bevægelser.

Vi kom snart til et meget tæt isgjærde, hvori enkelte isstykker var mere end 200 fod lange og ragede indtil 20 fod op over vandet. Uagtet stykkerne var saa tæt sammentrængt, at en gennemgang syntes os umulig, greb dog folkene sine baads-hager, og ved at arbeide snart i baaden, snart oppe paa selve ismasserne bragte de det virkelig til at gaa fremad.

”Da vi efter nogle timers vandring paa land igjen var steget i baaden og gled frem ved landet, blev vi pludselig forbauset ved synet af fuldmaanen. Den var for længe siden gaat op bag bjergene, som havde skjult den, mens vi var paa land; formedelst luftens beskaffenhed viste dens skive sig saa overordentlig stor og af en saa ujevn runding og dertil dens lys saa mat dunkelrødt, at vi troede at se et fremmed meteor. Paa disse høie bredder merker man om sommeren ikke stort til maanen, og det var lang tid, siden vi havde set den; men nu begyndte natten allerede at blive temmelig mørk.

”Efterat det besværlige arbeide gennem den fastpakkede is var tilendebragt, skyndede vi frem i retningen mod den store isblok, ved hvilken skibet om morgenen havde kastet anker. Den kom snart til syne; men fartøiet laa der ikke mere. Vi spejdede fra isklippen og affyrede gjentagne gange vore flinter. Taagen begyndte at drive ind fra havet og kunde lettelig i faa øieblikke indhulle alle gjenstande; desuden, saa snart maanen gik ned, var allerede natten mørk nok til ganske at forvilde os. En bred kanal gik ud mellem isen til det aabne hav; gennem den, syntes det, maatte skibet have søgt ud, hvortil truende bevægelser i de svømmende ismasser maaske kunde have givet anledning.

”Mens vi overveiede, hvilken beslutning der i denne høist mislige stilling var at tage, troede en af folkene at skimte sluppens flag paa et sted, hvor det ikke før var faldt os ind at se hen; det var opstukket paa spidsen af masten, som netop ragede op over høie isstykker der, hvor disse var størst og tættest stuet.

”Et sørgeligt syn frembød sig, da vi kom henimod skibet. Det stod fast knuget mellem isklipperne, paa hvilke allerede en mængde kister og løse sager var udpakket. En heftig strøm, som vekslingerne af flod og ebbe foraarsager ved landpynten, havde sat drivisen ind paa den første ankerplads; idet man havde forsøgt at redde sig, havde man kun indviklet sig mer og mer. — Nu var alt arbeide forgjæves; skipperen var fortvilet, hvortil

han vistnok havde god grund. For min reisefølge og mig var der imidlertid intet andet parti at tage end som ellers at gaa til hvile i vor kahyt og haabe paa et eller andet tilfælde, der maaske endnu kunde frelse fartøiet. Vi vidste, at det ikke kunde synke pludselig; dertil sad det for fast mellem isen; i paakommende tilfælde havde vi altsaa tid nok til at redde os paa denne og i de færdigstaaende baade.

”Uagtet skuden knagede alle øieblikke hele natten igjennem, led den dog ingen væsentlig skade; thi det var kun over vandgangen, at den var i berørelse med ismasserne; derhos var sjøen ganske rolig. Vort haab var, at de samme strømninger, der havde sammenstuet isen, ogsaa vilde kunne løsne og adsprede den.

”Og saaledes skede det virkelig. Men først efter mere end tyve timers fangenskab og efter mange farer og ubehageligheder kunde vi endelig anse os som nogenlunde i sikkerhed.

”Den 9de seilede vi nordostlig for at forsøge vor lykke ved det store Stans Forland, der ogsaa kaldes Øst-Spitsbergen. Om aftenen passerede vi forbi en mængde flade skjær, som de engelske karter kalder Sunken rocks, og som grænser til de tusend øers arkipelag. Flere hvalros svømmede i sjøen og store flokke af ederfugle fløi forbi os. Om natten saaes nogle af de tusend øer.

”Da det blev dag, befandt vi os omtrent en mil fra den sydvestlige del af Stans Forland, hvor der skulde ligge et russisk etablissement. Paa nogle flade øer i nærheden saa vi allerede tvende kors. Sjøen var temmelig fuld af drivis; men kysten var dog ingenlunde sperret. Landgangen blev imidlertid udsat til næste dag og den nærværende anvendt til en jagt paa hvalrosserne, som laa hobevis paa isen eller i store flokke svømmede omkring mellem den. Med de sedvanlige vaaben, harpun og lanser, blev i alt tretten stykker dræbt, dels paa isstykkerne, dels i aaben sjø. Russerne bruger sedvanlig at gjøre et skud med sine rifler, førend de griber til lanserne; men de norske anvender aldrig skydegevær til denne jagt, hvilket heller ikke synes meget hensigtsmæssigt.

”Den første hvalros, som fældedes, laa sovende paa et isstykke af faa alens omfang. Man nærmede sig ganske sagte med baaden, harpuneren steg op paa isflaget, stødte sit jern i dyrets liv og sprang, med harpunskaftet i haanden, tilbage i baaden. Ved stikket for dyret op og veltede sig i sjøen. Den mand, der holdt harpunlinen, firede i dette øieblik, men halede igjen, alt efter hvalrossens bevægelser under vandet og efter dens større eller mindre modstand. Efter et par minutter kom den til syne foran baaden, hvor harpuneren straks modtog den med et lansestik i brystet, — en rygende blodstraale fremsprudede og konvulsivisk dukkede dyret atter under. Kun én gang endnu fnysede det vildt i veiret og huggede rasende mod et isstykke, hvorpaa en af rorskarene var sprunget op for ligeledes at kunne komme til med en lanse. Nu var kampen snart endt.

”I baaden er i almindelighed kun harpuneren bevæbnet; thi rorskarlene har nok at bestille med at holde baaden tilbage, naar dyret trækker den efter linen; det er desuden nødvendigt at passe nøie paa, at hvalrossen ikke kommer under eller paa siden af baaden; thi den har styrke nok til at hvælve endog en skibsjolle, og jeg har set en baad, hvis bund en hvalros havde hugget tvert igjennem med sine frygtelige tænder. I den foregaaende sommer blev styrmanden paa et skib fra Flensborg netop i disse farvande af det saarede dyr revet ud af baaden og ynkelig dræbt. — En færdig harpuner frygter dog ikke for at binde an med mere end én hvalros ad gangen; engang roede vi ind i en flok af femten svømmende hvalros; to blev umiddelbart efter hverandre harpuneret, og med dette forspand for baaden afsted som en pil. Det varede omtrent ti minutter, førend striden var endt. De øvrige af flokken holdt sig imidlertid i nærheden og grupperede sig helst tæt ved sine kjæmpende brødre, paa hvilke de stirrede i en stilling og med et blik, som udtrykte nysgjerrighed og forundring. Man har sagt, at de forsvarer sig fælles, naar en blir angrebet; men dette var her i det mindste ikke tilfældet.

”Mødre med sine unger svømmede ofte forbi os; med forkroppen pleiede de da at dukke ungen under sig og gav den gjerne derhos, som til advarsel, et par smaahug med tænderne; men mod os dreiede de hovedet halvt om og viste os sine store, brune øine, hvori det hvide syntes ligesom inflammeret ved en mængde store, røde aarer. I dette blik saavel som i hovedets og halsens stilling var der et udtryk og en direkte lighed, som fuldkommen retfærdiggjorde benævnelsen efter hesten. — Ligesaa ubekvem og klodset som hvalrossen er paa det tørre, saa bevægelig er den i vandet. De gamle dyr giver sjelden nogen lyd fra sig; men de unge udstøder, naar de er saaret, kort afbrudte, meget heftige brøl.

”Den sidste jagtscene var af alle den mest maleriske. To kjæmpemæssige hvalros hvilte paa et isflag. Da baaden lagde til, hævede de sig i veiret paa de korte, halvt tilbagebøjede forfødder og antog, idet harpuneren traadte op, en ganske imponerende holdning ved halsens høie krumning og det hvælvede, frit frembudne bryst. Uagtet bagkroppens stilling var de med sine hoveder i det mindste ligesaa høie som manden, der dristig gik frem og stødte en harpun i hver. Med jernet i barmen laa de endnu et øieblik ubevægelige og saa ned paa den forrovne angriber, der sprang hurtig tilbage. Man rykkede alt frem med lansererne, da de kastede sig i sjøen. Den ene hvalros fik et lansestød i den aabne strube; men i det samme beskadigede et andet harpunlinen; dyret sled den over og svømmede afsted. Nu var det et frygteligt syn, da hvalrossen i nogen afstand igjen kom oven vandet og af det høithævede svelg sprutede blodstrømmen ud i luften. Svømmende saaledes kom den os tilsidst næsten ganske af sigte, og kun blodstraalen var endnu at se, da baaden endelig indhentede den.

”Skuepladsen for disse optrin var pragtfuld og ganske eienommeligg. Paa tre sider var sjøspeilet ubegrænset; kun i nordost hævede sig et høit taffelland, ovenpaa ganske belagt med sne og fremspringende med tvende forbjerger, mellem hvilke en liere

mil bred bugt løb saa langt ind, at man netop øinede dens bund. Landet var overalt paa én gang steilt nedskaaet til sjøen; i de bratte fjeldvægge løb fra øverst til nederst en mængde med blendende nysne fyldte riller. Om aftenen lyste disse snestriber ganske rødlig og smeltede sit rosenskjær i forhold til afstanden mere eller mindre sammen med de lyseblaat eller fiolet fortonende smale mellempartier af ubedækket fjeld. Denne farveveksling blev ubeskrivelig skøn og mild, idet øiet dybere og dybere forfulgte bjergsidersnes fortløbende rader ind igjennem bugtens tilsidst ganske forsvindende perspektiv. Sjøen var speilklar og saaledes belyst, at den i de trende fra landet vendte himmelegne syntes at være et klarere og livligere element end dunstkredsen, der i den sydlige horisont stod tung og truende paa havskivens rand.

”De omkringflydende ismasser forskjønnede sjøen ikke lidet. Deres mangfoldig afvekslende former fremstillede vaser og bægere, plafonds med mangehaande stukarbeide, ja ogsaa visse former af planteriget; men de massivere stykker lignede gjerne klippeblokke og ofte de raa altere fra druidernes og den odinske tid. Paa overfladen var de gjerne hvide, mat gjennemlysende som alabast; i revner og hulheder saa man derimod smaragdens farve eller et dæmpet lasur.

”Disse svømmende klipper bestod som oftest af en meget massiv fod under vandet og et mere eller mindre pladedannet kapital over vandet, hvilende paa den undre del formedelst en kort stilk eller hals. En saadan form frembringes af vandskorpen, som tærer halsen tyndere og tyndere og vasker paa det øvre stykkes undre flade. Hermed var et særsyn forbundet, som ikke lidet forøgede denne aftens høitidelighed. Uagtet sjøen som sagt var speilblank, befandt dog dens overflade sig i en sagte svingning, og ismasserne gyngede langsomt. Naar nu vandfladen under denne gjensidige bevægelse mødte den overhængende isflade, saa hørtes et langt, drønnende slag; og var der huller i isen, gjennem hvilke det i mødets øjeblik pressede vand kunde

(inde en udvei, saa dannedes høitsprutende fontæner, der regelmæssig gjentog sig ved hvert slag af voven. Saavel synet af disse intermitterende vandstraaler, der i førstningen forledede os til at tro, at vi var omringet af sprøitende hvaler, som bølgeslagenes bragende drøn fjernt og nær var af en høist imponerende virkning.

”Vi trak os med skibet ud af den temmelig tætte isregion, der havde været dagens kampplads, og blev langt ud paa natten siddende paa dækket for at lytte til de mer og mer forsvindende brag; de lød som grovt skyts i det fjerne og forekom os som den svagt fortsatte kanonade efter en leveret træfning. En ung hvalros, hvis mor var bleven fældet, afbrød stundom taushedden paa en mindre behagelig maade; snart hørte vi dens jamrende brøl i nærheden af skibet, snart igjen lød det i mer end en halvmils afstand.”

Ved et forladt russisk etablissement paa sydvestsiden af Stans Forland eller Edge-øen opholdt de reisende sig otte dage og havde derpaa en heldig tilbagereise til Hammerfest.

”Russernes færd til Spitsbergen og især deres i saa lang tid fortsatte overvintringer frembyder mange høist interessante situationer og merkværdige begivenheder. Le Roy, medlem af Petersburger-akademiet, har optegnet en af disse tildragelser.

”I aaret 1743, fortæller han, sendte Jeremias Ottamkof, handelsmand i Mesen, et fartøj med 14 mand til Spitsbergen. Istedendfor at gaa til den vestre side, hvorhen hollændere og andre nationer den gang aarlig begav sig paa hvalfangst, seilede de til Øst-Spitsbergen. Tre verst fra kysten blev skibet saa farlig indeluttet i is, at man kun satte sit haab til et vinterkvarter, som man vidste, at nogle af indvaanerne i Mesen havde anlagt i denne trakt. Fire mand blev udsendt for at opsøge det. De fandt ogsaa huset og overnattede deri. Men imidlertid var allerede skibet forlist; i det mindste søgte de fire mænd det forgjæves den følgende morgen, De havde neppe proviant for mere end et par dage. En rille og tolv skud, fyrtøj, en øks, en kniv og en kjedel

var alt, hvad de ellers havde bragt med sig fra skibet. De gav sig til at istandsætte huset, og de tolv skud forskaffede dem lige saa mange rensdyr. Stykker af et skibsvrag, som var opkastet paa stranden, forskaffede dem material til nogle vaaben og redskaber. Roden af et fra sjøen inddrevet furetræ blev benyttet til en bue, hvortil strengen blev forfærdiget af bjørnesener. Nogen tid efter ankomsten havde de nemlig med sine spyd angrebet og lykkelig fældet en isbjørn. Siden vovede de ikke selv det første angreb paa disse dyr; men de maatte ofte udholde anfald af dem og dræbte saaledes tid efter anden ni bjørne. — Med buen nedlagdes i alt 250 rensdyr og et stort antal hvide og blaa ræve. Kjødet af bjørnene var efter deres smag det fortrinligste. Nydelser af raat, frossent kjød, varmt rensdyrblod og cochleare ansaa de som fortrinlige bevarelsesmidler mod skjørbug. Af denne sygdom blev kun én af dem angrebet; han døde i det sjette aar efter ankomsten paa øen. — Endelig den 4de august 1749 viste der sig et skib paa kysten; det førte dem lykkelig over til Arkangel.

Reise til Karasjokk.

Vinteren tilbragte Keilhau i Talvik prestegaard ved Altenfjorden. Den 11te mars reiste han afsted fra Elvebakken paa vei til Karasjokk, der som bekjendt ligger i syd for Altenfjorden langt inde i landet. Som sedvane er i Finmarken, maatte han udruste sig med finnedragt. Kjøretøiet paa saadanne reiser er yderst simpelt.

”Omkring renens hoved, om panden, lægges et taug eller et baand, hvorfra tømme gaar ud; denne, som gjerne gjøres af sælskind, er blot enkelt og styrer renen ved at kastes til trøire eller venstre; den vikles fast om den høire haand. Om dyrets hals hænger en ring af renskind, hvori nedentil en trækrem fastgjøres; naar man kjører, lægger ringen sig an mod brystet, og remmen gaar mellem renens ben hen til slæden. Dels til større bekvemmelighed, dels til sirat føies ofte til dette sæletøi et belte og et halsbaand. Slæden er enten en pulk eller en kjærris. Begge slags er bygget som smaa baade, foran med en spids stav, bagtil butte; under er de runde og forsynet med en flad kjøl. Man sidder paa bunden med horisontalt udstrakte ben. En kjærris er aaben; men pulkene har foran et hvælvet dæk, der sedvanligvis er overtrukket med sælskind; under dette dæk er benene i skjul, og forrest er et aflukke til smaa reise fornødenheder. I en pulk sidder man ligesom foden i en sko. Finnerne selv kjører helst i kjærris, fordi de ofte linder dækket at være dem i veien under deres mangehaande bevægelsen thi dette folks urolighed kan man

ogsaa heri bemerke; snart sidder de paa bunden af slæden, snart paa karmen, undertiden ser man dem ogsaa, under fuld fart, staaende deri.

”Saa snart vi var steget ind i pulkene, kastede anføreren sig i sin kjærris, gav sin ren et raskt slag med tømme, og i samme øieblik var karavanen i fuld fart. Lidt efter lidt udviklede rækken sig af den første forvirring, som gjerne er uundgaaelig, idet toget begynder. Renene, som altid beholder noget af sin vilde natur, er i førstningen ofte meget vanskelige at styre; det gaar som oftest helt broget mellem hverandre, og for den uvante ser det vistnok farligt ud. Man kastes og svinges omkring, velter og kommer op igjen, man slæbes afsted uden at vide, hvorledes det gaar til, at man beholder hele lemmer.”

De reisende tog afsted den ute mars kl. 6 om eftermiddagen op igjennem Tverelvdalen og slog leir kl. 9 om aftenen.

”Efter aftensmaaltidet søgte enhver sit natteleie, saa godt som han kunde, paa sneen. Kulden var 4-6°, og en lun stilhed herskede i skogen. Ogsaa renene begav sig nu til hvile; deres bjelder ophørte lidt efter lidt at klinge, den ene efter den anden. — Hr. pastor Rode havde laant mig en stor pose af faareskind, som han havde ladet gjøre for reiserne til Kautokeino; i den steg jeg ind og sov ret godt. Jeg fandt det dog i saa mildt veir vel varmt paa denne maade.

”Der faldt lidt sne om natten, og den følgende morgen var graa. Reisen fortsattes opad den flade dal, hvori nu furetrærne efterhaanden forsvandt. De var blinket for at betegne veien.

”Henimod en mil fra nattekvarteret befandt vi os paa en aaben høide, hvor ogsaa birken var forsvundet som træ.

”Nogensomhelst vei var ikke at se; sporene efter vore dyr og slæder viste sig kun i den lille om natten faldne nysne. I de flade dalgange, som overkrydsede bjergsletten, stod endnu lidt birkekrat; men fladfjeldet var nøgent; kun hist og her var det overstrøet med rullestene og større klippestykker.

”Disse blokke er ofte paa milelange strækninger de eneste gjenstande, hvorpaa øiet fæstes. De er derfor ogsaa saare vel bemærket og kjendt af finnerne, som paa sine reiser retter sig efter dem, Og mellem sig har navn paa enhver saadan sten af nogen mer end ganske almindelig form og størrelse, som findes i den hele store ørken, indenfor hvis grænse deres aarlige vandringer falder. Disse stene er saaledes kjendt fra oldefædrenes tid som i dem troede at se guddommelige væsener. — I nødens stund iførte de sig sine bedste klæder, nærmede sig stenen ydmyg med offer og knæfald og sagde: ”Gedge-olmutj! passe gedge vækjet!” — d. e. Stenens væsen! hellige sten, hjælp mig!

”Naar man ser, at enkelte stene af de gamle lapper blev holdt saa høit i ære, saa kan man slutte, at hele bjerge i det hele ikke har havt nogen lavere rang. Saasomt det i disse regioner saa hyppige taagemulm forsvinder, i hvilket lappen kun skimter de mystiske stengestalter nærmest omkring ham paa ørkensletten, saa er det altid et eller andet udmerket bjergoved, eller nogen skinnende snespids, eller hele vældige fjeldgrupper, som fjernt eller nær fremtræder for hans forskende blik. Ved disse har han da heller ikke forglemt at nedlægge sine ofre, ja derhen var det, at han vendte sit største haab. Thi man troede paa en inde i bjergene boende mægtig verden, Saiwo kaldet, lig lappernes, med folk og dyr, kun langt herligere. Derhen haabede man at komme i hint liv, og fra den troede man at erholde den kraftigste bistand i dette.

”Himmelen begyndte efterhaanden at blive klar; den havde rensset sig ved lavtgaende snebyger, og solen brød igjennem. Vi reiste over vidtstrakte, sagte hvælvede eller ganske jevne sneflader og vidste ofte ikke, om vi var paa landjorden eller paa nogen af de mange sjøer, som overalt indtager de flade bassins. Blandt disse sjøer er Etj-javre en af de største; den er dog neppe mere end omtrent en fjeldmil (en halv norsk mil) efter sin længste udstrækniner.

”Noget efter middag hvilede vi en kort stund paa en af øerne i denne sjø. Egnen er ubeskrivelig øde; paa alle kanter begrænsede horisonten intet andet, end de uoverskuelige sneflader; foruden sne og himmel kunde jeg ingen anden gjenstand opdage udenfor vor karavane, end et usselt birkekrat fjernt ved den øverste vig af sjøen. Et graat skydække var igjen optrukket, og kun i øst viste sig en bleggul rand af ubedækket himmel.

”Det begyndte at blive dunkelt, og heller ikke varede det nu længe, førend vi naaede vort nattekvarter. Dette var et af furestocke ordentlig tømret hus, med brisk omkring væggene, et arnested i midten og et røghul i taget. Det er opført efter offentlig foranstaltning, og kaldes Molles-jokk-stuen efter den lille elv, Molles-jokk, ved hvilken det ligger.

”I denne stue stod nogle sække mel, som en fin havde indsat paa sin høstflytning her forbi, og som formodentlig skulde bero her til vaarflytningen. Saaledes at hensætte sit gods, og navnlig et dyrebart fødemiddel, midt i den alfare vei, er dog et stort bevis paa eiendommens sikkerhed i dette land. Et saadant tyveri skulde virkelig heller ikke nogen fin være istand til at begaa. Denne agtelse for hvad der er næstens, har imidlertid sine visse grænser, hvilket jeg havde anledning til at bemærke paa samme tid, som man fortalte mig om melsækkene. Vore folk havde nemlig yderst omhyggelig maattet forstikke det brændevin, som de havde medbragt hertil paa veien fra Karasjokk, af frygt for at se sig samme berøvet, før de kom tilbage. Blandt fremmed gods af nogen værdi turde brændevin være den eneste artikel, som en fin kunde fristes til at forgribe sig paa.

”Veien hertil fra Alten regnes for ti mil; til Karasjokk var endnu otte mil, som vi magelig reiste den følgende dag. Men disse længder er efter fjeldfinnernes beregning, hvis mil er meget korte.

”De første tre mil gik over høie flader. Endelig naaede vi birkeregionen, og nu begyndte det at gaa temmelig raskt nedad. Her løber Etj-jokk allerede i en temmelig dyb dal, i hvilken man igjen møder furetrær.

”Nedad disse bakker fandt jeg det raadeligst at bruge en saakaldet vare-ren, hvilket bestaar deri, at en løs ren bindes med sin tømme fast bag i pulken for at holde denne tilbage, naar farten blir for sterk. Den foranspændte ren kan kun springe af veien, naar pulken glider nedover bakkerne; den frygter for sine ben og løber enten sterkere og sterkere, ligesom farten tiltager, eller den springer til siden og rykker pulken om; i begge tilfælde er man, i steile bakker, og især mellem træer, udsat for fare. Med en god vare-ren derimod tror man sig gjerne sikker; den stritter imod, og pulken gaar enten ganske jevnt eller med korte afbrudte lob.

”Karasjokk har en ret smuk beliggenhed paa en stor flade, som elven Karas-jokk gennemstrømmer. Elven bøier sig saaledes, at det er en halvø, hvorpaa byen ligger.

”Den 15de blev anvendt til et besøg hos de egentlige fjeldfinner. Den nærmeste renby var for øieblikket fem mil syd for Karasjokk, ganske tæt ved den russiske grænse. Vi kjørte i dagbrækningen opad bakkerne og naaede efter et par timer den fladbølgede bjergslette; thi ogsaa her har landet denne skikkelse. Ved Iskuras-jokk sænkede bjergsletten sig ganske svagt, og straks stod furetrær mellem birkene.

”Endelig blev vi var en med furetrær tyndt besat bjergkulle, hvor sneen var sterkt optraadt og fuld af spor og krydsende veie efter en talrig renhjorden; dette forkyndte os byens nærhed. Nu lod ogsaa straks en mængde hunde sig høre, og tvende røgede telte viste sig i randen af skogen. En del mænd og drenge samt et par fruentimmer kom til syne, og efter en kort samtale med vor vappus gik man afsted for at hente hjorden.

”Det varede ikke længe, førend vi hørte karlenes raab og hundene, som heftig gjøende og bjeffende samlede og fremdrev hjorden. Dens ankomst hørtes først som den tætte lyd af en svag regnskur, siden som af plaskregn. Den knitring, som man hører, naar en ren løber, har man ogsaa, som bekjendt, sammenlignet med lyden af elektriske funker. Snart var pladsen foran

teltene bedækket af den hele flok, som bestod af 1 500 til 2 000 ren.

”I denne store hob kjendte enhver nøiagtig sine, og vor fører kunde straks angive de kjørerer, som skulde bruges paa tilbageveien; de blev behændig fanget med et reb, som paa langt hold kastedes de skye dyr om halsen.

”To fede renokser var nys slagtet; de laa i sneen tæt ved teltene, en kjærris hvælvet over hver. Tungerne blev kogt og afgav tilligemed saaddet en fortræffelig ret. Vi sad rundt om ilden paa renskind, der var udbredt paa birkekviste. Den anden ret bestod i de tvende oksers læggeben, som var fulde af en yderst velsmagende marv. Denne ret er saa afgjort af alle landets indvaanere, at man i Hammerfest og Tromsø gjør frokostgilder paa marvben; da finnerne selv elsker dem høit, er de altid dyre og ofte slet ikke at bekomme. Finnerne spiser marven uden brød og salt; vi tog derfor disse artikler af vort eget forraad og glemte heller ikke de flydende sager, af hvilke hine ”*déjeuners à la Laponne*” dog egentlig laaner sine største éclat. Maaltidet sluttede med en — ”*glace*”, som var frossen renmelk blandet med krækebær. Den blev serveret i en renmave, hvori man havde ladet den fryse forrige høst. Med sin store tællekniv huggede verten stykkerne saaledes af, at gjerne en remse af renmaven fulgte med hver portion. Dog heller ikke denne kost var at foragte, og et vel rensat stykke havde intet mindre end et væmmeligt udseende; renmelken er, som bekjendt, meget fed og har en ganske gul farve, hvilken, hist og her tingeret af krækebærenes mørk-vinrøde eller næsten fiolette saft, tager sig meget godt ud for øiet; hvad smagen angaar, da er virkningen af disse bær (af *Empetrum nigruni*) heller ikke ilde.”

